

Raju leikkauslista

Tiedotteiden referointi uutisteksteissä

Pro gradu -tutkielma

Eva-Riitta Antikainen

Helsingin yliopisto

Suomen kielen,

suomalais-ugrialaisten ja

pohjoismaisten kielten ja

kirjallisuuksien laitos

Lokakuu 2015

Tiedekunta/Osasto □ Fakultet/Sektion – Faculty Humanistinen tiedekunta		Laitos □ Institution – Department Suomen kielen, suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos	
Tekijä □ □ □ Författare – Author Eva-Riitta Antikainen			
Työn nimi □ □ Arbetets titel – Title <i>Raju leikkauslista. Tiedotteiden referointi uutisteksteissä</i>			
Oppiaine □ Läroämne – Subject Suomen kieli			
Työn laji □ □ Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma	Aika □ □ Datum – Month and year Lokakuu 2015	Sivumäärä □ □ Sidoantal – Number of pages 64 + 4 liitesivua	
Tiivistelmä □ □ Referat – Abstract			
<p>Tutkielmassa tarkastellaan moniäänisyyden osoittamista tiedotteissa ja verkkolehtien kirjoittamissa uutisteksteissä.</p> <p>Tutkimuskysymyksenä on, miten Keskuskauppakamarin tiedotteiden ääni muuttuu tiedotteen matkalla uutiseksi. Tarkastelussa on uutistekstit, jotka on kirjoitettu lähinnä tiedotteiden pohjalta. Tutkimuskysymyksen käsittelyssä hyödynnetään systeemis-funktionaalisen kielenteorian suhtautumisen teoriaa ja intertekstuaalisuuden tutkimusta.</p> <p>Aineistona on Keskuskauppakamarin viisi julkista sektoria koskevaa tiedotetta vuodelta 2014 ja tiedotteista kirjoitetut uutistekstit valtakunnallisissa verkkolehdistä. Verkkolehdistä kolme on poliittisesti sitoutunutta, kuusi sitoutumattomia. Uutistekstejä on yhteensä 13.</p> <p>Tutkielman keskeisinä havaintoina on lähdemainintojen runsas käyttö uutisissa. Lehdet käyttävät useimmiten neutraaleja lähdeviittauksia. Johtoilmauksilla projisoidaan myös sellaisia väittämiä, jotka tiedotteessa on esitetty yksiäänisinä.</p> <p>Uutisteksteissä osoitetaan tiedotteiden myötäilyä lainaamalla tiedotetta suoraan. Muutamissa tapauksissa lehdet muuttavat vain joitakin sanajärjestyksiä ja otsikon. Tiedotteissa osoitettuja suoria evaluointeja käytetään uutisissa sellaisinaan ääneen myös ilman lähdeviitteitä.</p> <p>Etäännytyistä osa aineiston lehdistä osoittaa käyttämällä asenteellisia kielenilmauksia, referoivaa konditionaalialia tai etäännyttäviä lainausmerkkejä.</p> <p>Otsikoissa lehdet usein tuovat esiin lehden näkökulman uutiseen. Suurimmassa osassa verkkolehtiä muotoilu on näkyvästi erilainen, vaikka aineiston kaikissa tapauksissa otsikon ajatus on sama kuin tiedotteissa.</p> <p>Tiedotteiden ääni pääsee uutisissa kuuluviin sekä neutraalisti että myötäilevin ja etäännyttävin referoinnin keinoin. Pääasiassa uutisissa käytetyt puheen esittämisen keinot ovat neutraalimpia kuin tiedotteissa. Tuloksista kuitenkin havaitaan, että suhtautumista voi objektiivisilta vaikuttavissa teksteissä esittää monin tavoin niin tiedotteissa kuin uutisissakin.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Tiedote, uutisteksti, suhtautuminen, moniäänisyys, intertekstuaalisuus, referointi			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Keskustakampanuksen kirjasto			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

1 Johdanto	1
1.1 Tutkimuksen tavoite	1
1.3 Aineisto	5
2 Referointi.....	8
2.1 Referointi fennistiikassa	8
2.2 Referointi systeemis-funktionaalisessa kielentutkimuksessa.....	12
2.3 Näkökulma ja neutraalius	15
3 Moniäänisyys	16
3.1 Intertekstuaalisuus mediassa	16
3.2 Suhtautumisen teoria	20
3.3 Modalisuus.....	25
3.4 Osallistumiskehikko	27
4 Tiedotteiden referointi uutisissa.....	31
4.1 Tiedotteiden käyttö uutisissa	31
4.2 Keskuskauppakamarin tiedotteiden referointi	33
4.2.1 <i>Keskuskauppakamari vaatii julkisten menojen jäädyttämistä</i>	33
4.2.2 <i>Sopeutukset tehtävä ilman veronkorotuksia</i>	45
4.2.3 <i>Hallituksen ja opposition sitouduttava julkisen sektorin pienentämiseen</i>	46
4.3.4 <i>Hallitusneuvotteluissa tyydyttävä kompromissi</i>	50
4.3.5 <i>Keskuskauppakamarin Penttilä: Ylipitkien hallitusohjelmien aika on ohi</i>	51
5 Pohdinta	56
Lähteet.....	62

Liite 1: Tiedote: Hallitusneuvotteluissa tyydyttävä kompromissi

Liite 2: Verkkouutisten uutinen tiedotteesta

1 Johdanto

Tämän pro gradu -tutkielman tavoitteena on avata tiedotteisiin viittaamisen keinoja uutisteksteissä ja nähdä, pysyvätkö tiedotteiden näkökulmat muuttumattomina. Edunvalvontajärjestöt ovat hedelmällisiä tutkittavia, sillä ne pyrkivät vaikuttamaan yhteiskunnassa omalta kannaltaan tärkeiden asioiden puolesta. Mediassa näkyminen on tärkeä osa järjestöjen työtä: median kautta ne välittävät viestejä niin poliittisille päättäjille kuin suurelle yleisöllekin ja lisäksi vahvistavat asemaansa asiantuntevana organisaationa. Yksi edunvalvontajärjestöistä on Keskuskauppakamari, joka pyrkii edistämään yritysten toimintaedellytyksiä ja yrittäjyyttä.

1.1 Tutkimuksen tavoite

Tutkielmassani tarkastelen Keskuskauppakamarin tiedotteiden käyttöä uutisteksteissä. Aineistoni koostuu Keskuskauppakamarin viidestä julkista sektoria koskevasta tiedotteesta vuodelta 2014 ja näistä tiedotteista kirjoitetuista uutisista valtakunnallisissa verkkolehdissä. Graduni on kvalitatiivinen tapaustutkimus.

Tutkimuskysymyksenäni on, miten Keskuskauppakamarin tiedotteiden ääni kuuluu niiden pohjalta kirjoitetuissa uutisteksteissä. Selvitän tiedotteiden ja uutistekstien moniäänisyyttä: sitä, miten äännet keskustelevat keskenään ja miten edunvalvontajärjestöjen ääni lopulta kuuluu uutisteksteissä, joiden oletetaan olevan neutraaleja.

Tekstin ääni muodostuu kirjoittajan tekemistä kielellisistä valinnoista, jotka tiedotteissa ja uutisissa näkyvät esimerkiksi referoinnin keinoissa. Tarkastelen tiedotteiden referointia ja evaluointia¹ sekä sitä, miten tiedotteet ja uutistekstit eroavat toisistaan. Evaluointia sekä moniäänisyyden supistamista ja laajentamista tutkin diskurssianalyysin ja tarkemmin systeemis-funktionaalisen ja kognitiivisen kielentutkimuksen keinoin (Martin & White 2005). Tärkeässä osassa on, minkä osallistumisen ilmaisemisen keinoin ääniä tuodaan esiin.

Referoinnin keinoja ja tekstien rakentumista uutisteksteissä määrittää uutistekstien ja tiedotteiden kirjoittamisen konventiot. Tiedotteisiin viitataan uutisissa vakiintuneilla tavoilla, mikä puolestaan ohjaa myös tiedotteiden tekstilajia ja rakennetta. Tiedotteita kirjoit-

---

¹ Evaluoinnilla tarkoitetaan kirjoittajan asennoitumista, näkökulmaa tai tunnetta ilmaisevaa kielenkäyttöä (Thompson & Hunston 2000).

taessa otetaan huomioon uutisten tekstilaji, jotta toimittajat voisivat hyödyntää tekstejä mahdollisimman vähin muutoksin ja tiedotteen lähettäjäorganisaation viestit kuuluisivat niissä mahdollisimman paljon. Tarkastelen siis tutkielmassani, kuinka paljon uutisissa lopulta, neutraaliuden ihanteesta huolimatta, osoitetaan suhtautumista tiedotteen väittämiin: arvioidaanko väittämiä vai toistetaanko niitä sellaisinaan. Tähän pääsen syvemmin käsiksi tarkastelemalla tiedotteiden ja uutistekstien välistä intertekstuaalisuutta ja suhtautumisen rakentumista tiedotteiden viestejä kohtaan uutisteksteissä.

Intertekstuaalisuutta tarkastelen myös referoinnin kannalta funktionaalisesta näkökulmasta. Aloitan referoinnin käsittelyn kuitenkin fennistiikan perinteestä. Esittelen myös Martinin ja Whiten suhtautumisen teorian (2005), joka keskittyy kielen interpersoonaiseen funktioon kirjoitetussa kielessä. Teoria on analyysissäni erittäin keskeistä, sillä sen moninäkökulmainen malli antaa työkaluja kielenkäytön tulkitsemiseen. Lisäksi esittelen osallistumiskehikon käsitteen, joka jakaa tekstin taustalla vaikuttavat äänet kolmeen osaan: päämieheen, esittäjään ja tekijään.

Analyysiluvuissa tutkin näkökulman muuttumista tiedotteen matkalla uutistekstiksi. Tarkemmin sanottuna pyrin hahmottamaan äänten keskustelua uutisteksteissä. Tarkastelen, millaisen toisten äänten taustan kirjoittaja luo tekstiin ja miten hän asemoi itsensä siihen; missä kohdin teksteissä tuodaan tai ei tuoda esille toisia ääniä. Kytken lingvistisen analyysin intertekstuaaliseen analyysiin: diskurssikäytänteiden kuvailun kautta pyrin tulkitsemaan diskursseja niiden intertekstuaalisessa kontekstissa (Fairclough 1997: 84).

Suhtautumisen teorian kiinnostuksen kohteena erityisesti oleva retorinen vaikutus tulee näkyviin vain kokonaisessa tekstissä. Evaluoinnin vaikutus on myös kumuloituva: tietty evaluoiva ilmaus värittää koko tekstissä näkyvän asennoitumisen, vaikka tietyssä osassa tekstiä evaluointia ei olisikaan (Juvonen 2007: 433). Siksi en analyysiosiossa etene kielenilmiöiden mukaan, kuten suomen kielen tutkimuksessa yleensä, vaan käsittelen aineistoani tiedotekohtaisesti. Tämä jäsennys mahdollistaa tiedotteiden ja uutistekstien tarkastelun kokonaisuuksina.

1.2 Tutkielman viitekehys

Referointi on keino luoda tekstiä tekstistä. Uutisissa usein käytetään taustalla tiedotetta ilman, että otetaan suoria sitaatteja uutiseen. Esimerkiksi uutisteksteissä voidaan muuttaa tiedotteiden suoria lainauksia uutistekstin leipätekstiin epäsuoraksi lainaukseksi. Referoinnin abstraktius estää jäljittämistä, minkä muotoinen lausuma on alkuperäisesti ollut. Toisaalta

monet uutistoimistot muuttavat vain muutamalla sanalla ja otsikolla tiedotteita, toisaalta yleinen lyhentäminen muuttaa niitä joka tapauksessa jonkin verran. On toimittajan valintaa, mitä uutiseen jätetään ja mitä poistetaan.

Tiedotteiden referointiin uutisteksteissä kiinnitän erityistä huomiota teorialuvuissa 2 ja 3. Pyrin pääsemään käsitykseen siitä, mitä referoinnin keinoja käytetään tiedotteisiin viittaamisessa ja miten nämä keinot osoittavat tiedotteisiin suhtautumista. Tarkastelen referointia myös systeemis-funktionaalisen teorian kannalta, jossa referointi nähdään metarepresentaationa. Tällä tarkoitetaan representaation (havainto maailmasta, esim. *Aurinko paistaa*) representaatiota (kuvaus havainnosta, esim. *Hän sanoi, että aurinko paistaa*). (Shore 2005: 51–55.)

Pääosassa aineiston analyysia on aineiston käsittely kielen intersubjektiveisuuden meta-funktion tutkimuksen avulla. Käytän Martinin ja Whiten suhtautumisen teoriaa, jonka mukainen objektiivisuuden ja subjektiivisuuden analysointi tuo esiin mahdolliset asennoitumiset uutisteksteistä. Suhtautumisen teorian kolme alasyhteistä ovat asennoituminen, sitoutuminen ja asteittaisuus (Martin & White 2005). Nämä kaikki kolme tulevat esille aineistostani. Tekstin tasolla kiinnitän huomiota nimenomaan referointiin ja modaalisuuteen, sillä ne osoittavat suhtautumisen lähteet eli äänet, jotka liittyvät kulloiseenkin arviointiin.

Martin ja White käyttävät osallistumisen kategoriaa tutkiakseen teksteissä ilmenevää samanmielisyyttä ja erimielisyyttä, jotka syntyvät kirjoittajan ja oletetun lukijan suhteessa. Näin tulee samalla selville tavat, joilla tekstit rakentavat oletettua lukijaa, sillä tämä lukija on se, johon nähden kirjoittaja esittää asemansa. (Martin & White 2005: 95.)

Analyysissa tulee esille, miten oletettu lukija kirjoitetaan tekstiin esittämällä kirjoittaja neutraalina tiedon lähteenä tai kriittisenä tarkastelijana. Lehtitekstien tapauksessa on erityisen kiinnostavaa tutkia, kuinka neutraalius ilmennetään teksteissä tiedotteisiin verrattuna. Näkökulmien esittäminen samalla tavalla kuin tiedotteissa voi antaa viitteitä joko siitä, että tiedote on kirjoitettu tarpeeksi uutiskriteereiden mukaisesti neutraaliksi uutiseksi tai siitä, että uutinen myötäilee tiedotteen sanomia. Esimerkiksi seuraavassa katkelmassa STT:n tiedotteesta johtolauseen verbi *toteaa* on neutraali ja tyypillinen referoitaessa tiedotteita tai haastateltavia; se ei evaluoi referaattia eikä asetu sanottua vastaan.

1) – Verotus on niin kireällä tasolla, että veronkorotuksista on luovuttava kokonaan. Jos veroja korotetaan, kasvu heikentyy ja julkisen sektorin toipuminen siirtyy yhä kauemmaksi tulevaisuuteen, **toteaa** Keskuskauppakamarin toimitusjohtaja Risto E. J. Penttilä tiedotteessa.

Toteaa on neutraalia lähdeviittausta, joka jättää evaluoimatta suhtautumisen väittämään, joka itsessään on puolestaan subjektiivinen näkemys.

Yksi kirjoittajan tapa asettaa lukija tiettyyn asennoitumiseen on evaluoida propositiota eksplisiittisesti. Epäsuorempia evaluointeja on kuitenkin monenlaisia. Lukija asetetaan piilevin keinoin asemaan, jossa sille annetaan tietoa, jonka osoitetaan olevan hyvin uskottavaa tai oikeutettua tai vaihtoehtoisesti epäilyttävää ja epäluotettavaa. Uskottavuutta konstruoidaan esimerkiksi vetoamalla hyvin korkeaan tahoon tai keräämällä yhteen monia lähteitä, jotka tukevat esitettyjä väittämiä.

- 2) **Kansainväliset tutkimukset** osoittavat, että julkisten menojen suhteen pitäminen tällä tasolla voi jarruttaa talouden vuotuista kasvua jopa yhdellä prosenttiyksiköllä.
- 3) Tavoitteen muodostamisen taustalla on keskustelut **yli kymmenen Suomen johtavan ekonomistin** kanssa.

Vaikkakin väittämät näissä projisoidaan ulkoiselle lähteelle pikemmin kuin kirjoittajalle, kirjoittaja samalla osoittaa sitoutuvansa itse positioon. Näin myös lukijalle annetaan sama asema (Martin 2005: 116). Tarkastelen analyysiluvuissa, mitä asennoitumisia tiedotteista pääsee uutisiin asti ja mikä on näiden subjektiivisuuden aste.

Martinin ja Rosen (2007) mielestä Sydneyn koulukunnan viitekehystä voidaan käyttää tutkimukseen, jolla on ideologia ulottuvuuksia. Sillä pyritään esittämään teksteissä piilotettuna olevia valtasuhteita ja edesauttamaan sosiaalisia muutoksia. Omassa tutkimuksessani olen eniten kiinnostunut valtasuhteista, jotka osoittavat tekstiin suhtautumista ja tekstienvälisiä yhteyksiä. Tarkastelen tutkielmassani, miten moniäänisyys näyttäytyy mediassa tiedotteiden referoinnissa.

Tiedote- ja uutisteksteissä näkyy kielen interpersoonainen funktio, joka Hallidayn (1973: 41) sanoin tarkoittaa tekstin tuottajan asenteiden ilmenemistä tekstin sisältöä ja vastaanottajia kohtaan. Interpersoonainen funktio kattaa kaiken kielenkäytön, jolla ilmaistaan sosiaalisia suhteita. Lauseessa tämä näkyy arvostelun ilmauksina sekä rooleina, joita puhuja antaa sekä itselleen että toisille osallistujille. (Mts.: 41.)

Tiedoteteksteissä vaihtelee kirjoittajan varmuus ja etäisyys sekä asenteet tekstin sisältöä kohtaan. Uutisten tavoitteena on kuitenkin välittää tietoa yleisölle, yleensä neutraalissa muodossa. Kirjoittajan ilmaiset interpersoonaiset ainekset kietoutuvat yhteen tekstin varsinaisen eli propositionaalisen sisällön kanssa, eivätkä ne välttämättä ole toisistaan erotettavissa. Tiedotteen pääviesti voi olla esimerkiksi, että julkisten menojen kustannuksia on pie-

nennettävä suhteessa bruttokansantuotteeseen. Samalla tiedotteen tarkoitus on viestin läpimeno mediassa – sen on määrä olla uskottava ja auktoriteettinen. Tekstin tuottajan asenne on näin ollen osa tekstin varsinaista sisältöä. Kirjoittaja pyrkii vakuuttamaan lukijansa väitteidensä totuudellisuudesta ja tulkintojensa oikeellisuudesta.

Kuitenkaan ei voi sanoa, että tekstin ainoa tarkoitus olisi vain syöttää lukijalle tietoa mahdollisimman helposti läpimenevässä paketissa. Tekstin funktio on vuorovaikutuksen luominen ja ylläpitäminen. Tiedotteen tekijän tavoitteena on samalla ylläpitää mediasuhteita, eli suhteita toimittajiin, sekä ylläpitää suhteita lopullisiin kuulijoihin eli uutisten lukijoihin.

Aihetta on tutkinut myös Kati Romppaisen pro gradussaan *Erimielisyys yleisönosastokirjoituksissa: kirjoittajien suhtautumisen ja argumentaation tarkastelua* (2015), jossa Romppainen käyttää samaa suhtautumisen teoriaa tarkastellessaan erimielisyyden osoittamista Helsingin Sanomien Mieli-palstalla. Muita aihetta sivuavia pro graduja ovat mm. *Säädöstekstin intertekstuaalisuudesta* (Hanna Hämäläinen, 2013), ”*Ei vittu, mennään röökille.*” *Tutkimus sitaattien tehtävistä ja tekemisestä kaunokirjallis-journalistisissa lehtiartikkelissa* (Lauri Haapanen, 2010) sekä *Tiedotteesta uutiseksi: kahden Stakesin lehdistötiedotteen ja niihin perustuvien lehtiartikkelien tekstianalyysii* (Jenni Saarilahti, 1998). Myös Salli Kankaanpää on väitöskirjassaan *Hallinnon lehdistötiedotteiden kieli* tutkinut tiedotteiden intertekstuaalisuutta (2006). Riitta Juvosen väitöskirja *Kirjoitelma ja tekijän ääni - Kehystämisen yhdyslauseet suomenkielisen ylioppilasaineen dialogisuuden hallinnassa* (2014) liittyy myös työni aiheeseen. Tiedotteita käsitelleistä töistä oma tutkielmani eroaa esimerkiksi siten, että tarkastelen aineistoa nimenomaan referoinnin näkökulmasta.

1.3 Aineisto

Aineistoni koostuu Keskuskauppakamarin julkista sektoria koskevasta viidestä tiedotteesta vuodelta 2014 ja niiden pohjalta tehdyistä valtakunnallisista verkkouutisteksteistä (ks. taulukko 1). Verkkolehdet ovat poliittisen sidonnaisuutensa kannalta puoluelehtiä tai riippumattomia lehtiä. Valtakunnallisia medioita ovat STT, Uusi Suomi, Helsingin Sanomat, Yle ja Kauppalehti. Riippumattomien lehtien ihanteena on objektiivisuus, tietyn tahon ajatuksista ja tekemisistä raportoiminen (ks. Hermanus 1990). Poliittisesti sidos ovat kokoomuksen äänenkannattaja Verkkouutiset, vasemmiston Kansan uutiset ja SDP:n Demokraatti. Näissä on mahdollista näkyä sitoutumattomia lehtiä enemmän evaluointia ja lehden omia ideologioita.

Taulukko 1. Aineisto

Otsikko		Lyhenne
Tiedote	Keskuskauppakamari vaatii julkisten menojen jäädyttämistä (5.2.2014)	Ta
STT	Keskuskauppakamari: Julkiset menot jäädytettävä (4.2.2014)	Ta STT
Kansan Uutiset	Keskuskauppakamari lopettaisi opintotuen ja leikkaisi sosiaaliturvaa (5.2.2014)	Ta KU
Uusi Suomi	Kova leikkauslista Suomelle: Opintotuki, sosiaaliturvet, eläkeikä... (5.2.2014)	Ta US
Helsingin Sanomat	Keskuskauppakamari vaatii hallitusta jäädyttämään julkiset menot (5.2.2014)	Ta HS
Yle	Keskuskauppakamari: Julkiset menot jäädytettävä (5.2.2014)	Ta YLE
Kauppalehti	KKK: 10 kohdan kuntoutusohjelma Suomelle (5.2.2014)	Ta KL
Tiedote	Sopeutukset tehtävä ilman veronkorotuksia (13.2.2014)	Tb
Kauppalehti	"Sopeutuksessa ei ole sijaa veronkorotuksille" (13.2.2014)	Tb KL
Tiedote	Hallituksen ja opposition sitouduttava julkisen sektorin pienentämiseen (25.2.2014)	Tc
Talouselämä	Hallitukselta ja oppositiolta vaaditaan toimia: Tämä ongelma on Suomessa Euroopan suurin (25.2.2014)	Tc TE
Verkkouutiset	Puolueiden tulisi kilpailla ohjelmasta julkisen sektorin pienentämiseksi (25.2.2014)	Tc V
Tiedote	Hallitusneuvotteluissa tyydyttävä kompromissi (19.6.2014)	Td
Verkkouutiset	"Ohjelmassa ei lääkkeitä julkisen sektorin pienentämiseen" (19.6.2014)	Td V
Tiedote	Keskuskauppakamarin Penttilä: Ylipitkien hallitusohjelmien aika on ohi (4.9.2014)	Te
Kauppalehti	Penttilä: Ylipitkien hallitusohjelmien aika on ohi (4.9.2014)	Te KL
Verkkouutiset	Risto E.J. Penttilä perää julkiset menot laskuun kääntävää hallitusohjelmaa (4.9.2014)	Te V
Demokraatti	Sixpackeille hyvästit? - "Ylisuurten koalitioiden aika on ohi" (4.9.2014)	Te D

Olen antanut tiedotteille tunnusteen *Tx*. Uutisteksteillä on sama tunnus ja lisäksi verkkolehden lyhenne, esim. *Te KL*. Analyysiluvussa on näin ollen helppo seurata analyysia, kun on selvää, onko tekstiesimerkki tiedotteesta vai uutisesta.

Tarkastelussa olevia tiedotteita on yhteensä viisi ja uutistekstejä 13. Uutisten määrä tiedotetta kohden vaihtelee yhdestä kuuteen. Mitä enemmän tai mitä näkyvämpiä juttuja tiedotteen pohjalta kirjoitetaan, sitä enemmän järjestö on onnistunut tuomaan sanomaansa kuuluviin. Tiedotteet, joihin verkkolehdet eivät tartu, on saatettu julkaista muuten uutistäyteisenä päivänä tai yksinkertaisesti kirjoittaa sellaisella tavalla tai sellaisesta aiheesta, joka ei ole onnistunut herättämään tarpeeksi median kiinnostusta. Analyysin kautta tulee esille, mitä

asioita lehdet ovat poimineet tiedotteista. Tämä taas auttaa näkemään, minkälaiset tiedotteet ylipäänsä saavat julkisuutta. Analyysini keskiössä on kuitenkin näkökulman osoittaminen, kuten on tullut ilmi aiemmin tässä johdantoluvussa, joten en paneudu syvällisesti uutistekstien lukumäärään tai kiinnostavuuteen.

Valikoin juuri nämä tiedotteet, sillä koen mielekkääksi tutkia saman aihepiirin tekstejä, jotta tutkielma pysyisi yhtenäisenä. Keskuskauppakamari lähettää vuosittain monta kymmentä tiedotetta eri aihealueista, mutta aineiston rajaaminen näihin julkista sektoria koskeviin tiedotteisiin palvelee myös Keskuskauppakamarin tarkoituksia sikäli, kun kyseessä on yksi tärkeimmistä järjestön strategisista tavoitteista.

2 Referointi

Tässä luvussa tarkastelen toiseen tekstiin viittamista. Keskityn ensin referoinnin perusmääritelmiin fennistiikan perinteen mukaan. Jäljempänä pohdin referoinnin rajoja systeemifunktionaalisen kielenteorian keinoin. Pohdin, milloin referaatti on aiemmin esitetyn puheen esittämistä ja milloin ei ole todistettavissa aiempaa tekstiä; onko teksti implisiittisesti vai eksplisiittisesti näkyvillä ja millä keinoilla vieras ääni näkyy tekstissä.

Referoinnin tavalla on merkitystä tekstin tulkinnan kannalta. Referointi esitetään joko alkuperäisen puhetilanteen ja puhujan näkökulmasta tai meneillään olevan puhetilanteen mukaisena referoijan tilanteesta lähteväksi. Referoinnin esitystapojen ja keinojen tutkiminen tiedotteissa ja uutisteksteissä selvittää tiedotteiden väittämien käyttöä tiedotteita hyödyntävissä lehtijutuissa. Esimerkiksi referoinnin johtoilmauksilla kirjoittaja voi pyrkiä ohjaamaan lukijan tulkintaa. Tekstin esittäjä voi myös manipuloida alkuperäisen lähteen näkökulmaa sijoittamalla sen kontrastiin oman näkökulmansa kanssa tai sulauttamalla sen omaan tekstiinsä.

2.1 Referointi fennistiikassa

Referointi on yleinen toiseen tekstiin viittaamisen tapa. Siinä puhuja lainaa toisen puheesta ajatussisällön tai muodon. Referointi luo suhteita muihin teksteihin – se on yksi intertekstuaalisuuden ilmenemismuoto. Referoinnin voi myös katsoa olevan osa tekstilajin rakennetta, tekstilajin pysyvä ja useaa tekstilajia keskeisesti määrittävä piirre. (Mäntynen 2005: 260.) Referointi on oleellinen osa tekstilajia myös tiedotteissa ja niiden pohjalta kirjoitetuissa uutisissa – uutistekstit rakentuvat usein moniäänisyyden varaan, jolloin referointi on keskeinen osa kerrontaa. Tiedotteet taas ovat uutismaisesti kirjoitettuja: tiedotteissa on sitaatteja asiantuntijoilta, aivan kuin heitä olisi haastateltu.

Referointi voidaan määritellä kontekstista riippuen eri tavoin, mutta fennistiikassa referointia on kuvattu jonkin toisen kielellisen esityksen sisällön välittämisenä (Ikola 1977: 165). Toisaalta on olennaista, että puhuja osoittaa lingvistisesti tai paralingvistisesti tekstin olevan referaatti. Muuten referoinnin voisi ulottaa koskemaan kaikkea kielenkäyttöä, sillä lopulta kaikki kieli perustuu aiempaan kielenkäyttöön ja kaikki tekstit perustuvat aiempiin teksteihin. Tämä ajatus tekstien läpikotaisesta intertekstuaalisuudesta on lähtöisin Bahtinilta (1986).

Referaatin perustyyppinä ovat suora esitys ja epäsuora esitys. Perinteisesti fennistikassassa puhutaan referaatin johtoilmauksesta ja referaattiosasta. Suoraan esitykseen liittyy usein johtoilmaus, johon useimmiten kuuluu sanomista tai kirjoittamista kuvaava verbi. Referaattiosana suoraan esitykseen kuuluu sitaatti, jolla esitetään referaatti todellisesti tai kuvitellusti sanasanaisena. Suora esitys on sanatarkkaa lainausta, jonka merkitsemisessä käytetään yleensä lainausmerkkejä. (*Hän sanoi: ”Kirja oli mielenkiintoinen.”*) Referaatin jäljessä olevaa johtolauseetta sanotaan jälkijohtolauseeksi. Referaatti on tällöin suoraa esitystä, eikä se ole johtolauseen verbille syntaktisesti alisteinen. Johtolause on syntaktiselta kannalta pikemminkin lisäys. (ISK § 1483.)

Epäsuorassa esityksessä puhuja mukauttaa tekstin omaan esitykseensä syntaktiseksi osaksi johtoilmausta (ISK § 1460). Epäsuora esitys koostuu tavallisesti johtolauseesta ja referaattiosasta, jonka muodostaa alisteinen *että*-lause. Johtolause tulee tavallisesti ennen referatiivista *että*-lauseetta. (*Hän sanoi, että kirja oli mielenkiintoinen.*) Penttilä kieliopissaan (1957) mainitsee konjunktion *että* voivan usein hälventää suoran esityksen kovaa sävyä. Tämä nähdäkseni liittyy siihen, että epäsuora esitys sulautuu osaksi puhujan omaa tekstiä. Tavallista on epäsuoran ja suoran esityksen sekoittuminen niin, että esityksessä on piirteitä molemmista. Ero ei aina ole yksiselitteinen, ja sitä on selitetty eri tavoin. *Että*-konjunktion käyttö ei yksinään ole merkki epäsuorasta esityksestä, vaan sillä voidaan yhdistää sekä epäsuoraa että suoraa esitystä johtolauseeseen. (Penttilä 1957: 647–654.)

Tempuksesta Penttilän (1957: 650) lauseopissa sanotaan, että se epäsuorassa esityksessä on preesensin tilalla imperfekti, tulevaa tekemistä tarkoittavan preesensin paikalla usein konditionaalinen preesens, liittopreesensin paikalla liittoperfektin tai konditionaalinen liittopreesens ja perfektin ja imperfektin paikalla pluskvamperfekti. Mikäli referaatin tempus on luonnollinen referoijan kannalta, voi tempus pysyä samana. Kun referaatti esittää jotain yleispätevää tai referoijan puhehetkellä vielä voimassa olevaa asiaa, preesens ei muutu imperfektiksi. Erityistapauksissa, esim. puhetta elävöittäessä tai silloin, kun halutaan osoittaa referaatti erillään kertojan toteamuksista, tempus voi pysyä samana. Toisaalta Penttilä osuvasti huomauttaa, että imperfekti voi preesensin vastineena tulla kysymykseen, jos referoija ei ole samaa mieltä referaatissa esitetyn mielipiteen kanssa.

Näkökulmaero on olennainen osa referointikeinojen ja suoran ja epäsuoran esityksen eroa. Epäsuoraa ja suoraa esitystä voidaan eritellä deiktisten elementtien perusteella: Suorassa esityksessä deiktiset elementit, kuten pronominit ja paikan ja ajan adverbiaalit pysyvät muuttumattomina, kun ne epäsuorassa esityksessä vaihtuvat puhujan näkökulmaan sopiviksi. Epäsuorassa esityksessä näkökulma muuttuu referoijan näkökulmaksi, sillä puhuja

epäsuorassa referaatissa ei enää ole referoitu vaan referoija eikä siinä väitetä, että referaatti olisi sanatarkka.

Kun referoitava teksti ei referoijan mielestä ole varmaa, muuntuu modus väite- ja kysymyslauseissa indikaatiivista konditionaaliin. Kun konditionaalin preesensillä ilmaistaan futuuria, ilmaukseen liittyy irrealisuuden ja mahdollisuuden lisämerkityksiä. Konditionaalia käytetään kiteytyneesti myös ehdotuksissa ja toivomuksissa. (ISK § 1545.) Toisaalta menneen ajan kerronnan keskellä konditionaalia käytetään osoittamaan tulevaa: *sanoin että läh-tisin kohta maalle taimia istuttamaan* (§ 1472).

Referoinnin keinoja on luokiteltu syntaktisen integroitumisen mukaan. Tällä tarkoitetaan sitä, miten johtoilmaus erotetaan referoidusta osasta. ISK:n (§ 1458) mukaan suora esitys, vapaa epäsuora ja vapaa suora esitys ovat vähiten integroituneita kertojan tekstiin. Vapaa suora esitys tarkoittaa puheen, ajattelun tai havainnon esittämisen muotoa ikään kuin sitaattina ilman johtoilmausta (*Täällä voin hengittää vapaasti*). Vapaassa epäsuorassa esityksessä on referoinnin keinoja, mutta ei selkeää rajaa johtoilmauksen ja referoidun välillä. Referoitu osuus esitetään kerronnan kanssa tasa-arvoisena, mikä synnyttää vaikutelman kertojan eläytymisestä referoitavaan henkilöön (*Veikko huokaisi syvään päästyään mökille. Täällä hän voisi vihdoinkin hengittää vapaasti.*) (§ ISK 1475).

Syntaktisesti integroitunut referointi käsittää epäsuoran esityksen (*Kuusisto sanoi, että hän odotti kiekkoilulta paljon enemmän*), referatiivirakenteen (*Kuusisto myöntää odottaneensa Ranskassa kiekkoilulta paljon enemmän*), infinitiivin sisältävän rakenteen (*Valpuri oli sanonut, että minun oli käsketty tulla heti*) sekä tarkoittamismuotin (*Ympäristöjärjestö Greenpeace kutsui ydinräjäytystä ”rikokseksi ihmiskuntaa vastaan”*). Siteerattu osa ei syntaktisesti integroidussa referoinnissa ole siis selvästi erillään referoijan esityksestä, vaan referaattiosa on syntaktisesti integroitu johtoilmaukseen. Referointitavat antavat kertojalle mahdollisuuden tulkita sanottua. Kaikkein integroitunein kertojan tekstiin referaatti on ISK:n mukaan silloin, kun johtoilmauksena on tiedon lähteen ilmoittava lauseke, mutta varsinainen referointi on esitetty referoijan omin sanoin. Tällaisia ovat esimerkiksi adverbiaaleina toimivat postpositiolauseke (*jonkun mukaan*) ja substantiivilauseke (*jonkun mielestä; jostakusta*).

Kuiri (1984: 1) on koonnut listan eri sanastollisista ja kieliopillisista referoinnin keinoista, joita fennistisessä tutkimuksessa on tarkasteltu. Listassa on leksikaalisia keinoja (*mukaan, mielestä, kuulemma*), kieliopillisia rakenteita (essiivi- ja translatiivirakenteet) sekä tempusten referoiva käyttö. Epäsuoraa ja suoraa esitystä Kuiri nimittää universaaleiksi referoinnin pääluokiksi, siinä missä muut ovat suomen kielelle tyypillisiä referoinnin muotoja.

Suomen kielen tutkimuksessa on esitelty monia referoinnin keinoja, joiden kuulumisesta referointiin kaikki tutkijat eivät ole yhtä mieltä. Esimerkiksi teonnimirakenne (*Poika kertoi tytön menemisestä*) on eräänlainen ääripää, joka antaa tiivistelmän kertojan lausumasta, muttei anna tietoa sanavalinnoista. (Kalliokoski 2005: 22–23.)

Referoinnin ja välittömän kuvauksen rajakaan ei aina ole selkeä. Referoinnin keinojen yhteydessä puhutaan myös abstraktiusasteesta. Geoffrey Leech ja Michael Short (1981) ovat kuvanneet abstraktiutta jatkumolla, jonka konkreettisessa päässä on suora esitys. Tätä asteittain abstraktimpia esityksiä ovat sekaesitys, epäsuora esitys, infinitiivirakenne ja teonnimirakenne. Vain suora esitys on täsmällisesti konkreettinen: se toistaa esityksen muodon mahdollisimman tarkasti. Epäsuorassa esityksessä ei ole enää mahdollista sanoa, onko referaattiosan muoto alkuperäisen kaltainen. Tästä abstraktimpaan päin mentäessä tulee vastaan erilaisia referoinnin muotoja, jotka toistavat sisältöä mutta eivät muotoa. Kun referaattiosana on infinitiivirakenne tai deverbaalinen nomini, propositio tulee lukea pintarakenteen takaa. Lukeminen on sitä helpompaa, mitä lähempänä referaattiosa syntaktisesti on taustalle kuviteltavan epäsuoran esityksen referaattirakennetta. Abstraktissa päässä taas ei ole tarkkaa rajaa, sillä on mahdotonta määritellä, mikä olisi kaikista abstraktein referoinnin keino. Kuirin mukaan referaatti on sitä abstraktimpi, mitä vaikeampi siitä on erottaa lausemaista referaattiosaa. (Kuiiri 1984: 23–25.)

ISK:n mukaan johtolauseen ja referaatin konstruktio toimii siinä määrin muottina, että johtoverbinä voi esiintyä myös hyvin vähän kommunikatiivista merkitystä sisältävät verbit (§ 1476) (esimerkiksi *Maputossa irvistellään, että parlamenttivaalien suurimmat voittajat ovat ne 250 miestä ja naista, jotka pääsivät parlamenttiin.*).

Tiedon lähde voidaan johtoilmauksessa osoittaa myös pelkällä erisnimellä tai muulla tiedon lähteen osoittavalla substantiivilausekkeella lehtiotsikoissa (*Keskuskaupakamari: Julkiset menot jäädytettävä*). Tällöin itse otsikossa voidaan myös lainausmerkein osoittaa, että se olisi sanatarkka lainaus kyseisestä lähteestä. (ISK § 1480.)

Toisinaan referaattiosassa ei ole referoinnin elementtejä, joilla merkitään referaattiosaa lainaukseksi. Kuirin (1984: 96–97) mukaan deiktisesti neutraali referointi voi olla muotoon ja sisältöön nähden olla niin suora kuin epäsuorakin, sillä siinä ei ole suoran esityksen tunnusmerkkejä, kuten lainausmerkkejä tai ajatusviivaa. Tästä esimerkkinä toimii seuraava katkelma STT:n tiedotteesta *Keskuskaupakamari: Julkiset menot on jäädytettävä*, jossa ei ole lainausmerkkejä lainkaan:

3) Verotus on niin kireällä tasolla, että veronkorotuksista on luovuttava kokonaan. Jos veroja korotetaan, kasvu heikentyy ja julkisen sektorin toipuminen siirtyy yhä kauemmaksi tulevaisuuteen, toteaa Keskuskauppakamarin toimitusjohtaja Risto E. J. Penttilä tiedotteessa.

Samoin Helsingin Sanomien uutisessa *Keskuskauppakamari vaatii hallitusta jäädyttämään julkiset menot* käytetään referointia, joka muistuttaa suoraa esitystä:

4) Myös kuntatyöntekijöiden viiden vuoden irtisanomissuojasta kuntaliitosten yhteydessä pitäisi luopua, Keskuskauppakamari ehdottaa.

Tiedotteiden ja niistä kertovien uutistekstien tempus referoinnissa on useimmiten preesens, joten senkään ei voi osoittaa merkitsevän epäsuoraa tai suoraa esitystä. Kun referoija säilyttää referoidun tempuksen, säilyy viittaushetki ja näkökulma (Kuiri 1984: 98). Deiktisillä aineksilla suhteutetaan referaattiosa puhetilanteeseen, ja ilman niitä suhteet jäävät avoimiksi.

2.2 Referointi systeemis-funktionaalisessa kielentutkimuksessa

Systeemis-funktionaalisessa kielentutkimuksessa (SF) ja kriittisen lingvistiikan perinteessä käytetään referoinnin yhteydessä käsitteitä projektiosta ja representaatiosta. Faircloughin (1992) mukaan representaation käsite kuvastaa sitä, että referoidessa puhetta puhujan on välttämätöntä valita, miten hän puheen esittää. Toisekseen representoituna ei aina ole vain puhe tai kirjoitus, vaan myös esimerkiksi äänensävy tai olosuhteet. (Mts. 118.) Kieliopillisten termien *johtolause* ja *referaattiosa* tilalla käytetään termejä *projisoiva* ja *projisoitu lause*.

Projektio määritellään käsitteellisesti hieman eri näkökulmasta kuin referointi perinteisesti: projektiossa päälauseen argumenttina on inhimillinen olio ja verbinä joko verbaalinen (*sanoa, kirjoittaa, väittää* jne.) tai mentaalinen (*ajatella, uskoa, nähdä* jne.) verbi. Verbaalisuudella viitataan toiminnan konstruoimista ilmaiseviin sanoihin, mentaaliset verbit taas konstruoivat ajatus-, tunne- ja havaintomaailmaa. Projektion kautta on mahdollista osoittaa evaluointia monin tavoin jo verbin valinnalla.

Projektiossa voi erottaa kaksi tasoa. Ensiksikin on olemassa kielenulkoinen todellinen maailma, jota kuvataan ensimmäisellä projektion tasolla. Toisella tasolla on referaatti, eli representaatio representaatiosta. Referoinnin johtoilmauksen valinta on aina merkityksellistä. Johtoverbi usein ilmaisee representoidun diskurssin illokutiivista voimaa, mikä tarkoittaa

taa tulkinnan välittämistä representoidusta diskurssista (Fairclough 1992: 120). Esimerkklauseessa *Hän sanoi: ”Olemme matkalla”* projektiio tarkoittaa johtolauseen (*hän sanoi*) suhdetta sanottuun (*olemme matkalla*). Projektiioissa voidaan käyttää täsmälleen samoja sanoja kuin alkuperäisessä lausumassa, jolloin käytetään lainausmerkkejä. Projisoiva lause vastaa perinteisen kieliopin termiä johto ilmaus ja projisoitu osa vastaa referaattiosaa. Projektiolla viitataan siis niin suoraan kuin epäsuoraan esitykseen.

Hallidayn mukaan suoran esityksen referaattiosa on välitön ja elävä, dramatisoiva. Epäsuorassa esityksessä projisoitu osa on alisteinen johto ilmaukselle, eikä se väitä esityksen olevan sanansanainen alkuperäisen kanssa. Suorassa ja epäsuorassa esityksessä ei ole kyse vain rinnakkaisista muodoista, jotka voidaan vain vaihtaa keskenään.

Systeemis-funktionaalisisessa teoriassa puhutaan merkityksen ja muodon yhteenliittymästä: kun muoto muuttuu, myös merkitys muuttuu. Suorassa esityksessä tilanne metarepresentoidaan, kuin oltaisiin itse paikalla kuulemassa (tai lukemassa), ja deiktinen keskus on metarepresentaatiossa eli sitaattiosassa. Epäsuorassa esityksessä taas otetaan etäisyyttä referoituun puheeseen, kun esitetään asia nykytilanteen perspektiivistä, ja deiktinen keskus on representoidussa nykytilanteessa. (Shore 2005: 66.) Näin ollen epäsuora esitys etäännyttää projisoidusta tilanteesta, kun taas suorassa esityksessä sitä lähennyttään. Toisaalta Shore huomauttaa, että deiktisen keskuksen funktio vaihtelee tekstilajista toiseen. Esimerkiksi kaunokirjallisuudessa suoran esityksen käyttö voi provosoida empatiaa, mutta tieteellisessä tekstissä tätä ei tapahdu.

Shore (2005) käsittelee johtolauseen ja referaattiosan suhdetta ja viittaa McGregoriin (1994, 1997), jonka mukaan kyse on johto ilmauksen vaikutusalasta referaattiosaan nähden. Näin ollen referointi liittyy ilmiöihin, joihin kuuluu vaikutusala, kuten modaalisuuteen. Se kuuluu myös suhtautumiseen liittyviin, interpersoonaisiin resursseihin. Suhtautuminen ja referointi liittyvät toisiinsa siten, että referoinnilla osoitetaan suhtautumista aiemmin sanottuun. Modaalisilla ilmaisuilla taas voidaan osoittaa esimerkiksi epävarmuutta tai välttämättömyyttä (*Julkiset menot on kiireen vilkkaa saatava alas*). Referoinnilla voidaan vahvistaa omaa sanomaa vetoamalla toiseen tai vastuu väitteen paikkansapitävyydestä voidaan antaa toiselle (*Julkiset menot on kiireen vilkkaa saatava alas, Risto E. J. Penttilä sanoo*).

Abstraktiusasteen jatkumolla suoran ja epäsuoran esityksen välimuotojen tarkastelussa päästään selkeästi toisistaan erotetuista projektion osista tapauksiin, jossa osat sulautuvat toisiinsa. Toiset tutkijat pitävät referointina myös puheaktista kertomista (*Pentti suostui lähtemään seuraavana päivänä*), kun taas esimerkiksi Shore rajaisi tämän pois (Shore 2005: 64). Jo raja referoinnin ja välittömän kuvauksen (projektion ja representaation) välillä on

häilyvä. Aina ei voi päätellä yksiselitteisesti, onko esitetty teksti kirjoittajan omaa kuvausta vai kuvauksen kuvausta. (Shore 2005: 77.)

Projektion ja representaation välimaastossa on referoinnin muotoja, joissa ei käytetä johtoilmausta: vapaa suora ja vapaa epäsuora esitys. Käsitteet viittaavat projisoidun osan riippumattomuuteen: sillä ei ole johtoilmaisua, joka määrittäisi sitä. Näidenkään, vapaan suoran esityksen ja johtolauseettoman vapaan epäsuoran esityksen, erottaminen ei ole yksiselitteistä. Shoren (2005: 77) mukaan referoinnin keinoja voi ajatella ympyränä, jossa välitön kuvaus ja vapaa suora esitys limittyvät toisiinsa. Myös vapaa epäsuora esitys ja välitön kuvaus ovat lähellä toisiaan. Kolmas päällekkäinen ympyrä kuvaisi neutraalin esityksen ja välittömän kuvauksen rajaa, kun referointi ulottuu yhtä virkettä laajemmaksi.

McGregorin mukaan johtolause kehystää referaattiosan. Shore huomauttaa McGregorin kehysajattelussa olevan ongelma siinä, että johtolause ikään kuin rajaisi toisen ilmauksen, vaikkei kehystämiseen tarvita ilmausta. Suora esitys voidaan merkitä sekä puheessa että kirjoituksessa prosodisin tai typografisin elementein. Kirjoituksessa typografia voi olla lainausmerkit tai ajatusviiva lainauksen merkinä. Kehystämisen käsite ei Shoren mukaan siis riitä: tarvitaan myös rajauksen käsite, joka tarkoittaa merkkejä, joilla lainaus rajataan. Pelkkä projisoidun osan rajaus voi osoittaa, että kyseessä on projektio, mikäli kontekstista voi päätellä, kuka projisoi.

Shore erottaa referoinnista evidentialiset ilmaukset (*Tietääkseni hän asuu Budapestissä*) ja näkökulmaa ilmaisevat adverbit (*Hänen mukaansa kauppakamarien tavoitteena on hallitusohjelma, jolla luodaan hyvä toimintaympäristö yrityksille*) (Shore 2005: 61-62). Omassa tutkimuksessani pidän referoinnin käsitteen laajana ja melko samana kuin projisoinnin käsitteen. Esimerkiksi näkökulmaa ilmaisevat adverbit (*mukaansa*) käyttäytyvät kuin referoivat verbit ja ilmaisevat, että joku on sanonut jotain. Ei ole mielestäni syytä jättää niitä referoinnin määrittelyn ulkopuolelle.

Juvonen tarkastelee väitöskirjassaan (2014) kehystyksen yhdyslauseita niiden tekstiyhteydessä. Kehyslauseiksi hän kutsuu syntaktisia rakenteita, joissa päälause kehystää sivulauseen, jolloin päälause on kehyslause ja sitä seuraavaa sivulause komplementti (mts. 2014: 6). Kehyslauseissa voidaan tuoda näkyville tai jättää piiloon näkökulman lähde, mikä on keskeistä dialogisuuden hallinnan kannalta. Tällä tavoin kehyslauseen ja komplementin suhdetta ajateltuna referoinnin käsite voi laajeta: komplementissa esitettävä alkuperäinen sanominen, havainto tai ajatus ei aina ole verbaalinen tapahtuma, jota raportoidaan – kuten referoinnissa kuuluisi sen perinteisen määritelmän mukaan olla (Penttilä 1963: 647).

2.3 Näkökulma ja neutraalius

Referoinnin päämäärä ei aina ole toistaa sanottua, vaan referoidessa voi myös osoittaa, että puhe on muualta kuultua tai luettua. Puhuja voi kielen keinoin asennoitua lausumansa sisältöä kohtaan. Tietoon asennoituminen liittyy evidentialisuuteen ja episteemiseen modaalisuuteen: puhuja voi osoittaa kielellisesti oman käsityksensä tiedon alkuperästä ja sen totuudesta. Referoinnissa johtolauseen verbillä esittäjä asettaa referaatin haluamaansa valoon. Verbivalinnalla voi etäännyä referaatista tai osoittaa samanmielisyyttä. Esimerkiksi *väittää* osoittaa, että kirjoittaja ei sitoudu väitteen näkökulmaan. SF-teoriassa *väittää*-verbin sanotaan antavan tilaa moniäänisyydelle ottamatta samaa positiota kuin vieras ääni (Martin & White 2005: 103–105). Se ei välttämättä kyseenalaista väittämää, mutta jättää ainakin avoimeksi oman kantansa. Tämä on etäännyttävää ja moniäänisyyttä laajentavaa. Se antaa tilaa toisille äänille ja keskustelulle. Martin ja White korostavat kuitenkin, että verbin funktio voi vaihdella kontekstin ja rekisterin, genren ja diskurssin mukaan (Martin & White 2005: 103). Käsittelyssä ei siis ole itse sana, vaan verbin ilmaisema positio, joka muodostaa etäisyyttä. Sama kontekstisidonnaisuus koskee kaikkia dialogisia verbejä.

Referaatin ympärillä olevalla aineksella voi tehostaa asennoitumista lausumaan, kuten Kansan Uutisten (5.2.2014) kirjoittamassa uutistekstissä Keskuskauppakamarin tiedotteesta:

5) Järjestö käy armotta julkisen sektorin kimppuun. Se on laatinut myös rajun leikkauslistan, jonka toteuttaminen panisi kansalaiset polvilleen.

Uutistekstissä referoinnin rajat hälvenevät, kun eri referoinnin keinoja käytetään rinnakkain. *Armotta käyminen* ja *rajun leikkauslistan laatiminen* evaluoivat tiedotteessa kerrottuja vaatimuksia. Referointi voi olla hyvinkin abstraktia, kuten esittelin luvussa 2.1 abstraktiusjatkumon mukaisesti.

3 Moniäänisyys

Tässä luvussa käsittelen intertekstuaalisuutta ja referointia sekä interdiskursiivisuutta. Paneudun systeemis-funktionaalisen kielenteorian interpersoonaiseen metafunktoon ja sen alaiseen suhtautumisen teoriaan, jonka pohjalta tarkastelen suhtautumista tiedotteissa ja uutisteksteissä leksikaalisella tasolla.

3.1 Intertekstuaalisuus mediassa

Uutistekstien ihanteena pidetään neutraaliutta² – vaikkakin kielenkäyttö harvoin on täysin neutraalia (ks. Hemánus 1990: 102). Sitoutumattomat sanomalehdet eivät ota kantaa asioihin, vaan kertovat neutraalisti tapahtumista ja toisten mielipiteistä. Uutisten ja tiettyjen muiden lehtitekstien ajatellaan yleisesti olevan arvopositioiden ulkopuolella aivan kuin ne voisivat irtautua kaikesta arvottamisesta tai projisoinnissa näkyvistä asemista ja asennoitumisista. Nämä tekstit näyttävät puolueettomilta kun niitä verrataan ekspliittisemmin evaluoiiviin teksteihin. Tällöin kirjoittajataho voi pysyä neutraalissa tiedonjakajan roolissa, jossa vain jaetaan toisten esittämiä näkökulmia ja mielipiteitä.

Raportoivissa teksteissä kirjoittajan ääni on persoonaton, anonymi tai jopa näkymätön. Näkyvissä on pikemminkin journalismi-instituution ääni kuin yksilön ääni. Aineistossani on pääasiassa vain ”kovan journalismin” tekstejä, joiden mediassa nähdään olevan tietyn tahon ajatuksista ja tekemisistä raportoivia tekstejä. Viitataan tähän termillä toimittajan ääni (*reporter voice*). Aineistossani on myös tekstejä, joissa on näkyvissä julkaisseen lehden näkökulma ja kannanotto, aineistoni tapauksessa puoluepoliittiset lehdet *Kansan uutiset* ja *Demari* ja yhteiskunnallisiin asioihin kantaa ottava verkkolehti *Uusi Suomi*. Kun tekstissä on tiettyjä ominaisuuksia, jotka viittaavat kirjoittajan persoonan mukana oloon, käytän systeemis-funktionaalisen tekstianalyysin mukaisesti nimitystä kirjoittajan ääni (*authorial voice*).

Uutistekstejä tarkastellessa on hyvä pitää mielessä toimittajan suhde tekstin yleisöön ja lähteeseen (Hemánus 1990: 102). Hemánuksen sanoin, lukijatkaan eivät toisaalta suh-

---

² Hemánus puhuu neutraaliudesta ja objektiivisuudesta, mutta journalismissa ja arkikielessä objektiivisuudella tarkoitetaan eri asiaa kuin kognitiivisessa kielentutkimuksessa. Jälkimmäisessä käsite lähenee eksplisiittisyyttä eli äänten ilmi tuomista, eikä näin ollen tarkoita ns. objektiivista totuutta kuten arkikielessä.

taudu uutisiin kriitikittömästi. Jos journalismi vain "loisi todellisuuden" valmiiksi vastaanottajille, tarkoittaisi se vastaanottajien olevan passiivisia ja kriitikittömiä. Journalismi toisaalta on periaatteellisesti totuuspohjaisten ja ajankohtaisen sanomien välittäjä. Vastaanottaja lähtökohtaisesti suhtautuu sanomiin kuin ne olisivat faktoja, mutta hänellä on osavastuu tulkinnasta ja kriittisestä vastaanotosta. (Hemánus 1990: 155.) Utisten tehtävä on suhtautua kriittisesti lähteisiinsä, mikä johtaa neutraaliin referoimiseen.

Kognitiivisen näkemyksen mukaisesti objektiivisuudella tarkoitetaan sitä, että uutiskertoja osoittaa eksplisiittisesti tekstiin tuotavan toisen kertojan äänen suoralla tai epäsuoralla esityksellä. Objektiivisuudessa ja subjektiivisuudessa on kyseessä se, miten paljon intertekstuaalisuutta tuodaan esille: onko eri äänet merkitty eksplisiittisesti tekstiin. Tiedon objektiivisuutta, ilmipantua kirjoittajan ääntä, osoitetaan monenlaisilla kielellisillä keinoilla.

6) ”Hallitusohjelman pitää olla lyhyt dokumentti, joka keskittyy Suomen tulevaisuuden kannalta suuriin kysymyksiin”, **vaatii Keskuskauppakamarin toimitusjohtaja Risto E. J. Penttilä.**

Lähde mainitaan johtoilmauksessa, joten moniäänisyys on eksplisiittistä ja objektiivista. Jos modaalisuuden lähde ei mainita, kuten esimerkin referaatin sisällä, lausuma on subjektiivinen (*Hallitusohjelman pitää olla lyhyt dokumentti*). Lähde voi toisaalta myös ilmetä kontekstista, vaikkei sitä yhdessä virkkeessä olisikaan. Toisaalta erityisesti epäsuorassa esityksessä diskurssit usein sekoittuvat niin, etteivät moniäänisyyden rajat ole selviä.

Mediassa vallitsee Whiten (2000) mukaan kolme toisiinsa vaikuttavaa käytännettä: neutraalius (neutrality), tasapaino (balance) ja luotettavuus (reliability). Neutraalius tarkoittaa sitä, että toimittaja ei ilmaise omia mielipiteitä ja tunteita eikä arvostele aiheena olevaa asiaa. Tasapainolla viitataan siihen, että tekstissä näkyy useampi kuin yksi mielipide. Kiistanalaisia asioita käsiteltäessä on Whiten mukaan hyvä olla vähintään kaksi eri mielipidettä. Useimmin mielipiteitä vaaditaan monia silloin, kun mielipiteen kritiikki kohdistuu yksilöön, ryhmään tai instituutioon, ja kun kritiikin kohteilla katsotaan olevan oikeus puolustautua. Luotettavuuden taustalla on ajatus subjektiivisten näkemysten tuottajan riittävästä asiantuntijuudesta, tietämyksestä, auktoriteetista tai sosiaalisesta asemasta. Jos luotettavuuden kriteerit eivät täyty, se ilmaistaan tekstissä eksplisiittisesti. (White 2000: 382.)

Neutraaliuden, tasapainon ja luotettavuuden ainekset uutistekstissä eivät kuitenkaan tee uutisesta välttämättä neutraalia ja objektiivista: siinä voi ilmetä subjektiivisuutta ja ideo-

logisuutta. Esimerkiksi referoitujen lähteiden ja esitettyjen mielipiteiden valinta on jo itsessään ideologinen ja retorinen. Habermas (1971) on huomionnut, että jo objektiivisuuden käsite johtaa tiedettä harhaan antamalla ymmärtää, että on olemassa itsenäinen, faktapohjainen maailma. Sen maailman taakse kätkeytyy kuitenkin itse faktojen rakentamisen maailma.

Intertekstuaalisuuden monet määritelmät. Intertekstuaalisuus jaetaan yleisesti tekstinsisäiseen ja tekstienväliseen intertekstuaalisuuteen. Tarkemmin sanottuna kyse on avoimesta ja perustavasta intertekstuaalisuudesta (Heikkinen 2012: 105; Shore 2005: 48–49). Näkyvä intertekstuaalisuus on avointa: tekstissä on osoitettu, että jokin tekstipätkä on lainaus toisesta tekstistä. Perustava eli konstituoiava intertekstuaalisuus puolestaan tarkoittaa sitä, että tekstit käyttävät toisten tekstien ja tekstilajien tyypillisiä piirteitä, ja nämä tekstikonventiot vaikuttavat uusiin teksteihin. Tekstit kirjoitetaan tekstilajin normien mukaisesti: niillä on vakiintunut muoto ja rakenne. Perustavaa intertekstuaalisuutta sanotaan myös interdiskursiivisuudeksi (Fairclough 1992: 103).

Intertekstuaalisuus uutisten ja tiedotteiden välillä on yhtä lailla molemminpuoleista ja jatkuvaa vuorovaikutusta. Intertekstuaalisuus tiedotteiden ja uutisten välillä on konstituovaa sekä avointa. Uutiset rakentuvat teksteistä, jotka näkyvät teksteissä eksplisiittisesti tai jotka ovat piilossa tekstin taustalla. Sanomalehtien uutiset esimerkiksi kootaan kuin ylösalaisin oleva pyramidi: ne alkavat tärkeimmän tai kiinnostavimman asian kuvauksella, vähiten tärkein on lopussa (Kotilainen 1994: 101). Tiedotteet noudattavat uutisten tekstilajin tyypillisiä käytänteitä konstituovasti, kun taas uutisissa lainataan tiedotteissa käytettyjä tekstejä näkyvästi referoimalla tiedotteentekijän kielenkäyttöä, joka pohjaa aiempiin tiedotteisiin sekä uutisteksteihin (Kalliokoski 2005: 249–250).

Raja intertekstuaalisuuden ja interdiskursiivisuuden välillä ei aina ole selkeä. Vierasta ääntä ei aina merkitä referatiivisin keinoin eli tekstien lähdeä ei aina ole ilmipantu, tai referointi voi olla hyvin abstraktia. Volosinov (1973: 119–120) korostaa vieraan, representoidun äänen ja representoivan äänen jatkuvaa vuorovaikutusta. Diskurssityyppien välillä on eroja kahdessa suhteessa: ensinnäkin siinä, miten representoiva ja representoitu diskurssi on selkeästi rajattu ja merkitty toisistaan erilleen, toisekseen siinä, miten representoitu diskurssi tuodaan representoivaan diskurssiin.

Kuten erittelin jo referointia koskevassa teorialuvussa, suhteet on perinteisesti rajattu suoran ja epäsuoran esityksen välillä: suorassa esityksessä alkuperäinen puhe ja referaatti vastaavat täydellisesti toisiaan, tai vastaavuudesta ainakin konstruoidaan illuusio, kun taas epäsuorassa esityksessä omaa ja vierasta puhetta ei erota yhtä selkeästi. Näiden lisäksi mm.

Leech ja Short (1981) kuvailevat erikseen vapaan epäsuoran esityksen, jossa ei ole tunnistettavissa olevaa johtoilmaisua, jolloin äänet sekoittuvat.

Kuneliuksen (1996) mukaan nykypäivän uutisteksteissä kohtaavat sekä kertovan diskurssin näkymättömyys että itsenäisyys henkilölähteistä, mikä rakentaa tekstiin todellisuuden perustuvan hierarkian, tyypillisen kovalle uutisoinnille (1996: 131). Itsenäisen kertojan vastakohtana Kuneliuksen mukaan ovat uutistekstit, jotka ovat täysin henkilölähteistä riippuvaisia ja vain toistavat henkilölähteiden diskurssia.

Lukuisat tutkijat ovat esittäneet monenlaisia määritelmiä intertekstuaalisuudesta. Käsitettä on analysoinut esimerkiksi Jay L. Lemke, joka hahmottelee intertekstuaalisuudesta kolme pääpiirrettä: temaattisen, orientoivan ja organisoivan intertekstuaalisuuden. Uutisteksteissä ja tiedotteissa on sekä temaattista että organisoivaa intertekstuaalisuutta: ne jakavat samaa asiasisältöä ja niillä on samantyyppinen genererakenne. (Lemke 2004: 6–9.) *Orientoiva* käsitteistää sitä, että tekstien näkökulma ja arvot ovat samantapaisia. Tässä tiedotteet poikkeavat ja juuri tätä tutkin: miten uutiset kaiuttavat tiedotteiden näkökulmaa ja arvoja, minkälaisen asennon uutistekstit ottavat tiedotteiden arvoihin nähden. (Shore 2012: 105.)

Michael Riffaterren määritelmän mukaan intertekstuaalisuus on lukijan tekemä huomio suhteista teoksen ja muiden teosten välillä, teosten jotka ovat edeltäneet tai jotka seuraavat tätä teosta (Riffaterre 1980: 4). Riffaterre painottaa siis lukijan näkökulmaa. Hän myös erottaa aleatorisen ja obligatorisen intertekstuaalisuuden toisistaan. Aleatorinen eli sattunnainen intertekstuaalisuus tarkoittaa yhteyttä, jonka lukija luo teosten välille omista lähtökohdistaan käsin. Obligatorinen intertekstuaalisuus tarkoittaa lukijan tarvetta löytää selitys tekstissä esiintyviin elementteihin (ilmauksiin, sanontoihin), joita konteksti ei selitä ja joiden merkitys ei selviä tekstistä. Tällöin yhteys ei ole lukijasta vaan tekstistä lähtevää.

Intertekstuaalisen tekstianalyysin yhteydessä on syytä mainita huomioita myös genre-tutkimuksen näkökulmasta. *Genre* on tapa käyttää kieltä erilaisten kulttuurisesti vakiintuneiden tehtävien täyttämiseksi, ja sen kokonaisrakenteen analyysi on lähtökohdiltaan funktionaalista. Tekstilajien jaksot ja vaiheet suuntaavat tekstilajeja kohti niiden päämääriä. Systemis-funktionaalissa kielentutkimuksessa tekstijaksot kytkeytyvät kielellisiin mikrorakenteisiin: jaksot käyttävät erilaisia sanastollisia ja kieliopillisia resursseja, kuten myös visuaalisia ja typografisia elementtejä. (Shore 2012: 26.) En analyysissäni tutki tarkasti genren piirteitä ja tekstijaksojen funktionaalisia ominaisuuksia, mutta ajatus jaksojen erilaisista kielellisistä resursseista on hyödyllinen, kun tarkastelen tiedotteiden ja uutisten intertekstuaalisuutta.

SF-teoriassa puhutaan abstraktista tilannekontekstista erillään aika-paikkaisesta tilannekontekstista. Shore on erottanut suomen kielessä termit *tilannekonteksti* ja *tilanne*. Tiedottamisen alan tilannekontekstissa esimerkiksi sisällön ala on vaihteleva, osallistujaroolleissa on asiantuntija tai tiedottaja ja toimittaja, ilmenemismuoto on kirjoitettu (tiedote) ja joskus lisäksi puhuttu (lehdistötilaisuus) ja kirjoitettu (esityskalvot, taustamateriaalit). Tietty aika paikallinen tilanne saattaa olla esimerkiksi lehdistötilaisuuden dataprojektorin toimimattomuus. (Shore 2012: 136.) Lisäksi eritellään kielensisäiset ja kielenulkoiset piirteet. Tilannekontekstit lukeutuvat tekstin ulkoiisiin piirteisiin, kun taas kielensisäisiin piirteisiin kuuluu itse tekstissä eli tekstikontekstissa olevat piirteet. Toinen nimitys sisäisille piirteille on *koteksti* eli *tekstiyhteys* (*co-text*), jolla viitataan tekstin ympärillä olevaan tekstiin. (Shore 2012: 135–136.) Tämä on kielitieteessä yleisesti käytetty erottelu kontekstin eli kielenulkoisen yhteyden ja kotekstin eli tekstin kielellisen ympäristön välillä (Heikkinen 2012: 90).

3.2 Suhtautumisen teoria

Funktionaalisen kielentutkimuksen suuntauksen systeemifunktionaalissa teoriassa lähtökohtana on bahtinilainen näkemys kielenkäytöstä ja sen dialogisuudesta (Bahtin 1986). Myös monologisina pidetyissä teksteissä on dialogisuutta eli keskenään keskustelevia ääniä. Äänien keskustelusta diskurssissa käytetään nimitystä moniäänisyys (heteroglossia). Yksiäänisyydellä (monoglossia) taas viitataan äänen näkymättömyyteen. Bahtinilaisen dialogisuuden mukaan kirjoittaja osoittaa tekstinsä aina jollekulle ja odottaa tai ennakoii lukijan reaktiota.

Toinen perusajatus SF-teoriassa liittyy lausumien dialogisuuteen: lausumat tulevat osaksi lausumien ketjuja. Jokainen lausuma on reaktio johonkin aiemmin sanottuun ja lähtökohta tuleville lausumille (Bahtin 1986: 91). Sanat kulkeutuvat puheesta toiseen, ja siten ne aina kantavat käyttäjiensä ääniä ja kaikuja. Sanat eivät kuulu kellekään, mutta niitä luetaan tietyissä teoksissa ja kuullaan tietyissä ilmauksissa, jolloin niillä on yksilöllinen ääni. Sanat ovat siten olemassa puhujalleen kolmella tavalla: 1) neutraalina kielen sanana, joka ei kuulu kellekään, 2) toisen sanana, joka kuuluu toiselle henkilölle ja kaiuttaa toisen ääntä, 3) puhujan sanana, joka toteuttaa tämän suunnitelmaa tietyssä tilanteessa. (Bahtin 1986: 88.) Kahden jälkimmäisen tavan mukaan sanat esiintyvät puhujan evaluatiivisessa tilanteessa ja saavat merkityksensä vain omassa kontekstissaan ja kotekstissaan.

Dialogisuus voi ilmetä yksiäänisenä, tekstiin sulautuneena, jolloin eri mielipiteiden mahdollisuus ei näy tekstissä. Teksti voi olla myös moniäänistä, jolloin äänet, aiemmin aiheesta sanottu, tuodaan jollakin tavalla näkyviin. (Martin & White 2005: 99–102.) Martin ja White jakavat moniäänisten ilmausten funktiot samaan tapaan kahteen ryhmään. Kun teksti on moniäänistä, on kyseessä dialoginen laajentaminen: tekstissä on tilaa vaihtoehdoille näkemyksille. Näin tapahtuu referoidessa ja modaalisisissa ilmauksissa (esim. *Hän sanoi, että kissa on musta.*) Yksiäänisyydessä dialogisuutta vastaavasti supistetaan: toisten näkökulmien mahdollisuutta ei tuoda esille (esim. *Kissa on musta.*). (Juvonen 2014: 22.) Referoinnin johtoilmauksen valinta on aina merkityksellistä. Johtoverbi usein ilmaisee representoidun diskurssin illokutiivista voimaa, mikä tarkoittaa tulkinnan välittämistä representoidusta diskurssista (Fairclough 1992: 120).

Martin & White (2005) esittävät dialogisen laajentamisen ja supistamisen käsitteiden lisäksi moniäänisyydestä vastaavat erottelut laajentamiseen ja supistamiseen. Martinin ja Whiten mukaan keskustelun elementtejä voi jaotella näihin kahteen ryhmään sen mukaan, miten väittämät antavat tilaa toisille vaihtoehdoille asennoitumisille (laajentuminen) tai miten ne torjuvat tai asettavat kyseenalaiseksi tai rajoittavat niitä (supistaminen). Moniäänisyyden laajentaminen tai supistaminen määrää sen, onko väittämän esitetty propositio tekstin ulkoinen vai sisäinen ominaisuus. Tekstianalyysissä osoitetaan, kuka esitetään proposition lähteeksi ja onko kirjoittajan tarkoituksena ollut antaa vastuu propositiosta ulkoiselle äänelle. White on käyttänyt termejä ulkoinen vokalisaatio (*extra-vocalisation*) ja sisäinen vokalisaatio (*intra-vocalisation*) eronteossa (2005: 135).

Kielen metafunktiot ja alakategoriat. Systemis-funktionaalissa kielenteoriassa eritellään kielen kolme metafunktiota: ideationaalinen, interpersoonainen ja tekstuaalinen funktio (Shore 2012: 153). Kielen ideationaalisella funktiolla tarkoitetaan kielen käyttöä kokemusmaailmamme kuvaamiseksi ja luomiseksi. Tästä on käytetty myös käsitettä representatiivisuus. Interpersoonainen metafunktio, toiselta nimeltään intersubjektiiivinen metafunktio, kertoo sosiaalisten suhteiden ylläpidosta kielen avulla. Toisaalta kyse on persoonasta eli subjektista: miten suhtaudumme omiin ja toisten sanomisiin. Interpersoonaisella metafunktiolla viitataan siihen, miten kielellä ilmaistaan asennoitumista ja ylläpidetään vuorovaikutusta (Martin & White 2005: 1–2, Shore 2012: 146–147).

Dialogisuutta hallitaan tekstissä monin keinoin, esimerkiksi modaalisuuden, kiellon, referoinnin, affektin ja arvottamisen ilmauksin. Ideationaalisessa ja interpersoonaisessa me-

tafunktiossa kohteena on kielenulkoinen maailma, mutta tekstuaalisen metafunktion kohteena on itse kieli: tavat, joilla ideationaalinen ja interpersoonainen metafunktio ilmaistaan tekstissä (Martin & White 2005: 7). Tekstuaalisessa näkökulmassa tärkeitä ovat tekstin koheesio ja teeman- ja informaationkulun esittäminen esimerkiksi lauseita yhdistävillä konnektoreilla (Shore 2012: 148).

Interpersoonaisessa metafunktiossa on kyse modaalisuudesta. Metafunktion alainen diskurssisysteemi suhtautuminen³ (*appraisal*) sisältää kolme alasysteemiä: äänten keskustelu eli sitoutuminen (*engagement*), asennoituminen (*attitude*), johon kuuluu tunteiden arviointi sekä eettinen ja esteettinen arviointi, sekä intensiteetin ilmaiseminen tai asteittaisuus (*graduation*).

Asennoitumiseen kuuluu Martinin ja Whiten jaottelussa tunteiden ilmaisu (*affect*), inhimillisen toiminnan arvottaminen (*judgement*) ja asia-arvottaminen (*appreciation*). (Martin & White 2005: 35.) Inhimillisen toiminnan arvottaminen tarkoittaa tunteiden ja käyttäytymisen suoraa evaluointia, asia-arvottaminen asioiden eettistä ja esteettistä arviointia. Ne ovat arviointeja, joilla suhteutetaan asioita yhteiskunnan tai yksilön normatiivisiin periaatteisiin (mts. 114). Tällaisia arvioivia sanoja ovat esimerkiksi tunteisiin liittyvät adjektiivit *ilkeä*, *kauhistuttava*. Ilmausten merkitykset ovat kuitenkin aina sidoksissa tekstiyhteyteen.

Asteittaisuudella (*graduation*) kirjoittaja voi säädellä evaluoinnin intensiteettiä (*force*) (esimerkiksi *todellinen ystävä*, *melkein valmis*, *aivan alasti*) (mts. 37; 138). Asteittaisuus myös hälventää tai voimistaa kategorioiden rajoja (*focus*), kun sanat itsessään jo ovat asenteellisia (esimerkiksi *todellinen ihme*, *jokseenkin hullu*, *aivan mahtava*) (mts. 37; 139).

Sitoutumisen käsite kattaa ilmaukset, joilla kirjoittaja voi asemoida itsensä toisiin ääniin ja vaihtoehtoisiin asennoitumisiin. Sitoutumisella Martin ja White tarkoittavat toisten äänten taustan rakentumista ja tekstin eri äänten keskustelua. Tällä tavoin kirjoittajan ääni säätelee ja osoittaa *sitoutumistaan* keskusteluun. (Martin & White 2005: 94.) Sitoutumisen analyysissä tarkastellaan, miten projektio, modaalisuus, polaarisuus ja monet muut keinot konstruoivat tätä suhtautumista.

Sitoutumisen alla tärkeänä osana on lähdeviitteet (*attribution*). Lähdeviitteet kehystävät sanotun ulkoiselle lähteelle. Lähdemainintojen käyttö tarkoittaa tekstin sisäisen äänen, kirjoittajan äänen, siirtämistä ulkoiselle lähteelle, useimmiten suoran tai epäsuoran esityksen

---

³ Käytän suhtautumisen teorian yhteydessä käännöksiä Juvoselta (2014), Shorelta (2012) ja Romppaiselta (2015).

keinoin (mts. 111). Martin ja White jakavat lähdeviitteet neutraaleihin lähdemainintoihin (*acknowledge*) ja etäännyttäviin lähdemainintoihin (*distance*), joita seuraavaksi erittelen.

Neutraaleina lähdemaininnan keinona Martin ja White mainitsevat kommunikatiiviset prosessiverbit eli referointiverbit kuten *sanoa*, mentaaliin tiloihin viittaavat kuten *uskoa*, näiden verbien nominaalistukset (*uskomus, väittämä*) sekä lukuisat adverbiaaliset täydennykset (esim. *X:n mukaan, X:n mielestä*) (mts. 111). Sanomalla joidenkin referointiverbien olevan neutraaleja viitataan vain kapeasti siihen, kuinka kehyslauseen semantiikka erottautuu väittämästä. Tekstin muissa kohdin saattaa näkyä kirjoittajan asema toisen ääneen nähden (mts. 112). Neutraalit lähdemaininnat ovat selvästi dialogisia siinä, että ne esittävät toisen äänen olevan täysin erillinen tekstin omasta äänestä ja kirjoittajan osallistuvan toisten äänten keskusteluun. Tässä mielessä ne ovat ennakoivasti dialogisia (vastakohtana retrospektiiviselle dialogisuudelle) – ne antavat tilaa vaihtoehtoisille näkemyksille senhetkisessä tilanteessa (mts. 113). Tällainen on myös myöhemmin esittämäni harkitsemisen osoittaminen.

Etäännyttävinä lähdemainintoina Martin ja White sanovat tyypillisesti käytettävän referoivaa verbiä *väittää* (*claim*) sekä lainausmerkkejä (*scare quotes*, Larry Trask 1997). Neutraaleista lähdeviitteistä nämä eroavat siten, että kertoja asettaa itsensä tunnistettavaan asemaan suhteessa toiseen ääneen, kun taas neutraalissa referoinnissa jätetään avoimeksi ja kontekstin esitettäväksi, minkälainen on projisoivan suhde projisoituun. Etäännyttävät lähdeviitteet ovat moniäänisyyttä laajentavia samoin kuin neutraalit. Ne eksplisiittisesti pohjustavat proposition subjektiivisuuteen, osoittavat sen tulevan ulkoisesta lähteestä, ja menevät pidemmälle kuin neutraalit viitteet siinä, että jälkimmäiset esittävät vieraan äänen eksplisiittisesti ottamatta vastuuta lausutusta. (Mts. 113.)

Moniäänisyyden laajentamisen alle kuuluu luokittelussa myös harkitsemisen osoittaminen (entertain). Se eksplisiittisesti esittää, että väite on yksi mahdollisista vaihtoehtoista ja että tämä arvio pohjautuu kirjoittajan omaan subjektiivisuuteen. Tällaisia ilmaisuja ovat esimerkiksi *ilmeisesti, ehkä, mahdollisesti*.

Lähdeviitteiden käyttö mentaalisten prosessien kuvaajien (*uskoa, epäillä, X:n mielestä*) yhteydessä on samankaltaista kuin harkitsemisen osoittamisen keinot. Kontekstissaan nämä kuitenkin on mahdollista erottaa, sillä harkitsemisen keinot kuvaavat kirjoittajan ääntä lähteenä (esim. *uskon*), siinä missä lähdemerkinnät ulkoistavat äänen (esim. *Risto E. J. Penttilä uskoo*). Projektiossa tämä eronteko on selvä: suorassa esityksessä voi johtoilmauksessa olla lähdeviitteitä ja projisoidussa osassa harkitsemisen keinoja. (Mts. 111.)

Täysin moniäänisyyttä supistavia ovat keinot, joilla esitetään näkemys, joka sitten torjutaan. Vaikka ne rakentavat dialogista taustaa toisten tekstien äänille ja arvoasetelemille, niillä suljetaan pois vaihtoehtoisia ääniä (mts. 117). Martinin ja Whiten jaottelussa dialogisen supistamisen keinoja ovat irtisanoutuminen (*disclaim*) ja oman kannan osoittaminen (*proclaim*).

Irtisanoutumisessa toiset näkemykset kielletään suoraan, ja sen keinoja ovat kieltäminen (*denial*) ja vastakohtaan esittäminen⁴ (*counter*). Kieltäminen esittää vaihtoehtoisen näkemyksen torjuakseen sen, kuten esimerkiksi lauseessa *Samalla periaatteella ei voida kuitenkaan enää jatkaa*. Lause on dialoginen siten kuin se esittää vaihtoehdon *samalla periaatteella voidaan jatkaa*, vaikkakin vaihtoehto esitetään, jotta se voidaan torjua. Vastakohtaan esittämisessä (*counter*) esitetty uusi väite korvaa lähtökohtaisen väittämän, kuten esimerkiksi lauseessa *Vaikka suhdeluvun nousua ei talouskriisin alkuvaiheessa pysty välttämään, on suhdeluku nyt saatava nopeasti alas*. Virkkeessä myönnetään, että suhdeluvun nousua ei pysty välttämään, mutta väitettä vastaan asetutaan heti sanomalla, että se on *nyt saatava nopeasti alas*.

Oman kannan osoittamisessa (*proclaim*) toiset näkemykset haastetaan. Oman kannan osoittamisen keinoja jaottelussa on kolme: yhtä mieltä oleminen (*concur*) kannattaminen (*endorse*) ja oman käsityksen osoittaminen (*pronounce*). (Mts. 117–135.)

Yhtä mieltä olemista osoitetaan esimerkiksi ilmauksilla *luonnollisesti, tietysti, ilmeisesti, kyllä*. Kannattamisen keinoja (*endorse*) ovat ilmaisut, joilla toisen äänen väite asetetaan projisoimalla kannatettavaksi ja paikkansapitäväksi. Tämä saavutetaan epäsuorasti käyttämällä verbejä tai nominaalituksia, jotka antavat lukijalle väitteet jo ennalta kannattavina, kuten *näyttää, osoittaa, todistaa*. Tällaisista verbeistä on kirjallisuudessa puhuttu termillä ”faktuaalisuus” (*factivity*). (Mts. 126.)

Omaa käsitystä voi osoittaa (*pronounce*) eksplisiittisillä kirjoittajan äänen mukaantullolla tai korostuksilla, esimerkiksi *Totuus on, Väitän*, jne., intensifioivilla adverbeillä *tosi asiassa, oikeastaan, eittämättä* ja puheessa painottamalla tiettyä lauseenjäsentä. Oman kannan osoittaminen toteutetaan retorisesti ja leksikokieliopillisin keinoin. (Mts. 130.)

Kategoria on jossain määrin päällekkäinen modaalisten arvojen esittämisen kanssa. Martin ja White huomauttavat englannin kielessä olevan kaksi tapaa osoittaa modaalisuus:

---

⁴ Käännös *vastakohta* ei kätevyystään huolimatta mielestäni tuo ilmi sitä, että korvaava väite ei välttämättä ole suoranainen vastakohta vaan pikemminkin vain toinen näkemys, joka asettuu ensimmäistä näkemystä vastaan ja täydentää sitä toisesta näkökulmasta. (Ks. myös Martin & White 2005: 121.)

subjektiivinen vs. objektiivinen sekä eksplisiittinen vs. implisiittinen. Eksplisiittisyydestä voi heidän mukaansa puhua silloin, kun kirjoittajan asema väittämään on osoitettu kehyslauseessa (*Uskon, että; On todennäköistä, että...*), implisiittisyydestä silloin, kun se on vain lause-elementtinä (*Hän todennäköisesti valehtelee; Hän saattaa valehdella*). Väittämät, joiden paikkansapitävyys ilmaistaan subjektiivisesti melko todennäköisenä (*Hän varmaan valehtelee, Olen vakuuttunut siitä, että hän valehtelee*), osoittavat harkitsemista (*entertain*) (mts. 133). Tällöin puhuva subjekti tulee esille toisin kuin objektiivisesti esitetyissä lausumissa (*On luultavaa, että hän valehtelee*).

Eksplisiittisesti väittämien luonnehtiminen oikeiksi tai vääriksi on yksi evaluoinnin keino. Epäsuorempia evaluointeja on kuitenkin monenlaisia. Lukija näissä asetetaan asemaan, jossa sille annetaan tietoa, jonka osoitetaan olevan hyvin uskottavaa tai oikeutettua tai vaihtoehtoisesti epäilyttävää ja epäluotettavaa. Uskottavuutta luodaan esimerkiksi vetoamalla hyvin korkeaan tahoon tai keräämällä yhteen monia lähteitä, jotka tukevat esitettyjä väittämiä (esim. *Kansainväliset tutkimukset osoittavat, että julkisten menojen suhteen pitäminen tällä tasolla voi jarruttaa talouden vuotuista kasvua jopa yhdellä prosenttiyksiköllä. / Tavoitteen muodostamisen taustalla on keskustelut yli kymmenen Suomen johtavan ekonomistin kanssa.*) Vaikkakin propositio tiedotteen uskottavuutta lisäävissä ilmauksissa projisoidaan ulkoiselle lähteelle pikemmin kuin kirjoittajalle, kirjoittaja samalla osoittaa sitoutuvansa itse position. Näin myös lukijalle annetaan sama asema. (Martin 2005: 116.) Analyysiluvuissa tarkastelen vaihtelua siinä, mitä asennoitumisia tiedotteista pääsee uutisiin asti ja kuinka eksplisiittisesti sekä moniäänisesti väittämät on esitetty. Ennakko-oletukseni on, että uskottavuutta korostavia evaluointeja sisältävät toteavat väittämät eivät päädy tiedotteista tehtyihin uutisiin.

3.3 Modaalisuus

Modaalisuus on keskeisiä näkökulman osoittamisen keinoja. Monissa eri modaalisuutta tutkivissa lähestymistavoissa on tarkasteltu suhtautumiseen liittyviä ilmiöitä (Shore 2012: 155). SF-teoriassa tulkitaan modaalisuus laajemmin kuin perinteisessä fennistiikassa. Laajasti tulkittuna modaalisuuteen kuuluu mm. modaaliset lausetyypit (väite-, kysymys- ja käskylauseet) sekä modaaliset valinnat (modus, modaaliset partikkelit ja kommenttiadverbiaalit) (Shore 2012: 147.) ISK:ssä (§ 1551) modaalisuus määritellään seuraavasti:

Modaalisuus on semanttinen alue, jossa on kyse asiointilan todenmukaisuutta ja toteutumismahdollisuuksia koskevista arvioista. Modaalisilla kielenaineiksilla puhuja ilmaisee, onko asiointila hänen mielestään tai yleisesti ottaen varma, välttämätön, todennäköinen, mahdollinen, epävarma tai mahdoton, pakollinen tai luvallinen, toivottava tai epätoivottava, ulkoisista tai sisäisistä edellytyksistä riippuvainen.

Semantiikassa modaalisuuden perustyyppinä on määritelty kolme: deonttinen, dynaaminen ja episteeminen. Deonttinen modaalisuus ilmaisee sallimista ja velvollisuutta, dynaaminen ilmaisee mahdollisuutta ja välttämättömyyttä ja episteeminen puhujan asennetta proposition totuusarvoon (Hakulinen & Karlsson 1979: 262–264).

Deonttisessa modaalisuudessa on kolme asteikkoa: lupa, pakko ja vaatimus. Esimerkiksi lause *Matti voi / saa tulla huomenna* ilmaisee lupaa, kun taas lause *Matin pitää / on pakko tulla huomenna* ilmaisee pakkoa tai vaatimusta. Direktiivisessä käytössä on myös verbiliiton sisältävä nesessiivirakenne (esimerkiksi *on tehtävä*), joka poliittisessa retoriikassa sisältää yleisen vetoimuksen esimerkiksi yhteiskunnallisille toimijoille (ISK § 1670). Tällainen on esimerkiksi *Päätökset sopeuttamistoimista on tehtävä välittömästi*. Dynaaminen modaalisuus tarkoittaa fyysisistä mahdollisuutta ja kykyä tai välttämättömyyttä ja pakkoa toimia (ISK § 1554). Termi ”kuva olosuhteista riippuvaa ja/tai subjektipersoonan fyysisten ja henkisten mahdollisuuksien ulottuvuutta” (ISK § 1566). Pakko voi tulla ulkoisista olosuhteista, kuten lauseessa *Kaupungin oli pakko säästää palkkamenoissa*. Deonttisuus taas tarkoittaa puhujan tahtoa tai puheyhteisön normien ilmaisemaa lupaa tai velvollisuutta. Tätä säädellään modaaliverbeillä *voida* ja *saada* sekä velvollisuutta merkitsevillä nesessiiviverbeillä ja -rakenteilla, esimerkiksi *Miehillä tulee kuitenkin olla päitä ja naisilla muutenkin kuin vain bikiniä*. (ISK § 1554.) Näin ollen tiedotteiden modaalisuus tyyppiä *Nykyisessä taloustilanteessa rakenneuudistukset ovat välttämättömiä* eivät ole pelkästään deonttisesti puhujan tahtoa ilmaisevaa välttämättömyyttä, vaan myös (puhujan näkemyksen mukaan) ainoa mahdollinen vaihtoehto nykyisessä taloustilanteessa. Modaalisuus on näin ollen nähdäkseni sekä deonttista että dynaamista.

Tiedotteissa varmuutta osoitetaan modaalisin keinoin, mutta myös henkilöviittaukset voivat lisätä ilmauksen varmuusasetta (*Tutkijat ovat sitä mieltä, että X on Y*). Henkilöviittaukset ja varaukset voivat myös liittyä yhteen: käyttämällä ilmausta *väitetään, että X on Y* ilmauksen *väitän, että X on Y* sijaan, tuottaja ei eksplisiittisesti ota itse kantaa väitteen totuudellisuudesta. Funktionaalisesti ilmaus on samankaltainen kuin *X voi olla Y*.

On myös esitetty, että modaalisuus tulisi ulottaa verbikontekstista koskemaan kaikkia muotoja, joilla kirjoittaja ilmentää sitoutumistaan proposition tai irrottautumistaan propo-

sitiosta (ks. Stubbs 1996). Sitä osittain vastaavasti on käytetty esimerkiksi käsitteitä evaluointi (*evaluation*). Evaluoivalla kielenkäytöllä on kolme tärkeintä funktiota: ylläpitää suhdetta oletettuun lukijaan, osoittaa kirjoittajan mielipide ja jäsentää tekstiä. Evaluaatiolla on tärkeä tehtävä tekstin ideologian luomisessa sekä tekstin diskurssin järjestämisessä (Thompson 2000: 177). Uutisteksteissä evaluointi on usein implisiittistä. Suhtautumisen teorian näkemyksissä etualalla on tekstin vuorovaikutteisuus ja moniäänisyys. Thompsonin ja Hunstonin teoriassa tarkastellaan kirjoittajan ja lukijan suhteiden vuorovaikutusta, joskin näkökulma on asennoitumisen välittymisessä. (Juvonen 2014: 24–25.)

Kirjoittaja valitsee myönteisen ja kielteisen kannanoton välillä – tätä kutsutaan *polaarisuudeksi*. (Shore 2012) Nämä kaksi vaihtoehtoa ovat kuitenkin vain modaalisuuden alku: on lukemattomia vaihtoehtoja ääripäiden välissä, joilla voi osoittaa annettuun tietoon sitoutumisen astetta, kuten *ehkä, varmasti, luultavasti*. Halliday kuvaa modaalisuutta kahden ääripään välille asetettuna semanttisena tilana. Modaalisuus mahdollistaa toisten äänten muukaantulon äänten ympärille. Toisin kuin polaarisuus, se antaa tilaa neuvottelulle, jossa eriävät äänet voivat keskustella. Polaarisuus taas tarkoittaa kahta ääripäätä – joko tai. Tietyissä projektioissa on mukana modaalisuutta ja polaarisuutta, jolloin ne voidaan tulkita moniäänisiksi. Tällaisia voi olla esimerkiksi *kieltää* ja *väittää*, jotka sisältävät mahdollisuuden epäilemiseen.

Periaatteessa jokainen väitelause ottaa kantaa väitteen totuudellisuuteen. Väitelauseen asiasisältö assertoidaan (väitetään todeksi) ja presupponoidaan tietyt asiointilat. Perusväitelause ilman modaalisia aineksia sisältää oletuksen, että puhuja pitää tätä väitettä totena. Näitä ei kuitenkaan pidetä välttämättä modaalisina, sillä puhuja ei eksplisiittisesti väitä mitään ilmauksen suhteesta maailmaan eli sen totuusarvosta (ks. esim. Lyons 1977: 797). Toisaalta väitelauseita ilman modaalaineksia pidetään myös voimakkaampina kannanottoina kuin modaalisuutta sisältäviä ilmaisuja, sillä jo eksplisiittinen väitteen arviointi sisältää jonkinlaista harkintaa varmuuteen sitoutumisessa. (Luukka 1995: 32-34)

3.4 Osallistumiskehikko

Aineiston käsittelyssä käytän myös keskusteluanalyysistä tuttua käsitettä osallistumiskehikosta (Seppänen 156–160). Se kuvaa tapaa hahmottaa vuorovaikutustilanne: vuorovaikutuksen osallistujat saavat vaihtelevia diskurssi-identiteettejä. Osallistumiskehikon muodostavat keskustelun osallistujien vaihtelevat roolit puhetilanteessa.

Osallistumiskehikon ajatus pohjaa ajatukseen yhteiskunnan valtarakenteista, joita pidetään yllä semioottisten systeemien kuten kielenkäytön avulla (Fowler 1985). Kielen avulla harjoitetaan sosiaalista kontrollia direktiivisesti ja konstitutiivisesti. Direktiiviset käytännöt tarkoittavat käskyjä ja kehoituksia, kun taas konstitutiiviset käytännöt perustuvat sosiaalisiin rooleihin ja instituutioihin (Fowler 1985: 64–65). Edunvalvontajärjestöillä ei sinänsä ole suoraa valtaa, mutta niillä on tietynlaista valtaa, kun niiden viestit näkyvät mediassa. Media käyttää valtaa, kun se julkaisee järjestöjen tiedotteita ja mielipiteitä.

Perinteisen lingvistisen käsityksen mukaan puhetilanne on kahden osallistujan välinen, maailmasta irrallinen tapahtuma. Sosiologi Erving Goffman näki tämän liian pelkistävänä, ja siksi esitti puhujan tilalle käsitettä *esittämismuotti* ja kuulijan tilalle käsitettä *osallistumiskehikko*. Käsitteet Goffmanin mukaan selittävät sen, että kahdenkeskiset puhetilanteet eivät ole ainoa vuorovaikutuksen muoto: puhetilanne voi koostua useista osallistujista, joilla voi olla monenlaisia rooleja niin puhetilanteen kuin yhden vuoronkin aikana.

Esittämismuotti auttaa käsittelemään tilanteita, joissa äänessäolija edustaa jotakuta toista tai ilmaisee muiden ajatuksia. Muottiin kuuluu esittäjä, tekijä ja päämies⁵. Esittäjä (animator) on se, joka tuottaa lausuman ääneen. Hän saattaa vain toistaa toisten ajatuksia valmistelematta itse sisältöä tai sananmuotoa (Kajanne 1996: 209). Tekijä (author) on se, joka valitsee sanat ja ilmaisun sisällöt. Tekijä voi myös olla jonkun toisen tuottaman sisällön tekijä, tehdä omat sananmuodot toisen sisällölle. Puhe tukee toimeksiantajien ajatuksia ja arvoja, ja hän on sitoutunut siihen, mitä ilmaistaan. (Seppänen 1997, Hakulinen 1990.)

Osallistumiskehikko on Goffmanin mukaan kuulijoiden vaihteleva muodostelma. Nykyisin keskusteluanalyttikot käyttävät osallistumiskehikkoa kuitenkin kuvaamaan myös puhujan identiteettejä ja kaikkien osallistujien suhdetta puhetilanteeseen. Kaikki osallistajat vaikuttavat puheen muotoiluun, sillä jokaisella on oma osallistujaroolinsa. Puhe on aina suunnattu jollekulle, ja vastaanottajat vaikuttavat puheen muotoiluun joko ennakoivasti tai itse keskustelutilanteessa esim. elein ja katsein. Puhe on sekä kontekstiin sidottua että sitä muovaavaa. (Seppänen 1997: 161–162.) Puhujan roolin vaihto näkyy asennon (footing) vaihtamisena. Puhuja sitoutuu sanomaansa välillä enemmän ja välillä vähemmän, siteeraa toista tai kertoo itse. Asennon vaihdokset näkyvät monista kielellisistä merkeistä. (Hakulinen 1990: 11.)

---

⁵ *principal, josta Seppänen käyttää suomennosta *toimeksiantaja*. *Päämies* on Hakulisen suomennos. Siitä mielestäni kuvastuu myös tilanne, jossa päämies ei ole tietoinen tekemistään toimeksiannosta.

Osallistumiskehikko asettaa osallistujat roolien lisäksi tiettyihin diskurssi-identiteetteihin, joita säätelee mm. osallistujan pääsy käsiteltävään asiaan. Pääsy tarkoittaa osallistujan pohjaa puheenalaisena olevan asian käsittelyyn: kuinka tuttu se on hänelle ja millä tavalla hän sen tuntee. Osallistumiskehikolla puhuja luo paikkoja erilaisille vastaanottajille. (Seppänen 1997: 158.)

Seppänen antaa esimerkin uutistenlukijasta, joka lukee toimittajan kirjoittamaa tekstiä, jossa referoidaan poliitikon mielipiteitä: lukija on esittäjä, toimittaja tekijä ja poliitikko toimeksiantaja (Seppänen 1997: 158). Pelkästään kirjallisessa uutisdiskurssissa vastaavasti esittäjänä on toimittaja, tekijänä joko toimittaja tai tiedotteentekijä ja toimeksiantajana tiedotteentekijäinstituutio tai tietty asiantuntija instituutiosta. Kun sovelletaan keskustelunanalyysin käsitteistöä kirjoitettuun kieleen, tulee vastaan monenlaisia muunnoksia puhujista ja vastaanottajista. Tiedotteet on kirjoitettu yhteistyössä viestintäosaston ja asiantuntijoiden kanssa, joten päämies, esittäjä ja tekijä limittyvät toisiinsa. Uutisissa tekijä voi olla osin olla Keskuskauppakamari, osin toimittaja, ja päämies Keskuskauppakamari, mikäli uutiseen ei ole otettu toisia ääniä. Toisaalta, jos uutinen selvästi asettuu tiedotetta vastaan, voi miettiä, onko silloin uutisen kirjoittanut lehti yksi päämies, vai asettuuko lehti-tekijä päämiestä vastaan. Objektiviiviksi katsotut uutistoimistot eivät ainakaan itse ole päämiehiä, ne voivat korkeintaan osoittaa, että päämies tässä uutisessa on Keskuskauppakamari.

Päämiehen osoittamisen eksplisiittisyyden aste vaikuttaa siihen, miltä uutinen näyttää. Uutisen ihanteen mukaan siinä olisi ainakin kaksi mielipidettä, mutta usein uutisissa otetaan tiedote ja muutetaan joitakin kohtia, jotta siitä saadaan mieleinen. Näitä muutoksia ei aina ole kauhean paljon – riittää ingressin vaihto ja joidenkin pitkien sitaattien lyhentäminen sekä jonkun leipätekstin kappaleen muuttaminen referoinniksi.

Kun järjestöt saavat päämiehen roolin uutisessa, ovat ne onnistuneet kaiuttamaan omia viestejään tiedotusvälineiden esittäjyyden tai tekijyyden kautta. Toisaalta jos Keskuskauppakamari-tekijä on ristiriidassa tiedotusväline-tekijän kanssa ja tämä ei hyväksy konstitutivistista valta-asetelmaa, jossa tiedotteen tekijällä olisi valtaa, voi tiedotusväline esittää tiedotteen tekijän direktiivisen diskurssin kohosteisena. Referointi on tapa osoittaa suhtautuminen, asento, puheenalaisena olevaan asiaan. Aineistossani selvimpiä kyseenalaistamisen merkkejä on lainausmerkkien käyttö, kun halutaan nostaa esille jokin päämiehen ilmaus, johon itse lehti ei sitoudu ja jonka se näkee kyseenalaisena (”kuntoutusohjelma”). Keskuskauppakamarin käyttämät metaforat ovat osa stereotyyppisiä kielimalleja, jotka liittyvät sen julkiseen kuvaan. Julkisen sektorin kokoon liittyvään diskurssiin kuuluu mm. kysymys julkisten menojen leikkaamisesta. Keskuskauppakamarin tuntomerkeiksi muodostuu sen käyttämät

diskurssit. Näiden diskurssien tunnustaminen mediassa määrittää sitä, paljonko ne näkyvät mediassa ja tavallisille ihmisille (ks. kielenkäytöstä tuntomerkinä ja vallankäyttönä Kajanne 1996: 220–222).

4 Tiedotteiden referointi uutisissa

Tarkastelen tiedotteiden ja niistä kertovien uutisten piirteitä ja teen näin tiedotekohtaista vertailua. Yritysten edunvalvontajärjestöjen tavoitteena on edistää yritysten toimintaedellytyksiä yhteiskunnassa. Media on yksi tärkeistä vaikutuskanavista. Mediassa näkyäkseen järjestöt kirjoittavat tiedotteita ja pitävät mediatilaisuuksia. Viesteillä haetaan poliittista tai taloudellista hyötyä. Sen lisäksi yksittäiset tiedotteet ovat osa arvojen intertekstuaalista verkkoa, joka hallitsee ajattelutapoja yhteiskunnassa. Keskuskauppakamarin tiedotteiden viestit on suunnattu päättäjien lisäksi suurelle yleisölle: niin yritysten omistajille kuin kaikille uutisten lukijoille. Toisaalta Keskuskauppakamari julkaisee lähettämänsä tiedotteet myös omilla internetsivuillaan, jolloin on mahdollista, että tekstit leviävät esimerkiksi sosiaalisessa mediassa tai blogeissa ja uutisissa, vaikka uuistoimitukset eivät olisi tehneet uutisia tiedotteesta.

4.1 Tiedotteiden käyttö uutisissa

Toimituksilla on valta ja vastuu siitä, mitä lehdissä julkaistaan. Tiedotteet rakennetaan usein uutistekstin muotoon, jotta tiedotusvälineet voisivat julkaista ne sellaisinaan ja etujärjestöjen viestit menisivät mediassa läpi muuttumattomina. Arvottuneet mielipiteet esitetään aineistoni tiedotteissa usein referointina. Tämä johtuu siitä, että subjektiiviset mielipiteet, joita ei ole osoitettu kenenkään sanomiksi, ovat journalismin neutraaliuden vaatimusten vastaisia (*Keskuskauppakamari vaatii julkisten menojen jäädyttämistä vs. Julkiset menot on jäädytettävä*). Uutisteksteissä neutraaliuden käsite kyseenalaistuu, jos tiedotteen ääniä toistetaan kriittikittömästi. Antavatko tiedotteiden lähettäjät valmiit sanat medialle, joita nämä toistavat joitakin muutoksia tehden? Hyvin työnsä hoitava toimittajahan tarkastaa lähteet ja kirjoittaa jutun niin, että siinä hyödynnetään tiedotteita ja haastatteluita (Viitaniemi 1999). Käytännössä toimittajilla on usein kiire, jolloin otetaan herkemmin erilaisia tekstejä tekemättä monia muutoksia ja tiedotteita voidaan julkaista lähes muokkaamattomina. Otsikko on saatettu muuttaa, ja siitä saattaakin käydä ilmi toimituksen näkökulma.

Tiedotteissa voidaan asiantuntijoiden referoimisen lisäksi käyttää lähteenä selvityksiä tai lausuntoja. Uutisissa referoidaan tiedotteita: usein tiedotteissa kirjoitettua toistetaan uutistekstissä joko viittaamalla avoimesti tiedotteeseen, asiantuntijaan tai järjestöön (*Keskuskauppakamari* tai *kauppakamari*). Tiedotteen kirjoittajaorganisaatioon viitataan tiedotteissa kolmannessa persoonassa (”Keskuskauppakamari vaatii julkisten menojen suhteen palauttamista takaisin 50 prosenttiin bruttokansantuotteesta vuoteen 2020 mennessä.”) sekä

viitataan asiantuntijoihin ja esitetään heiltä suoria tai epäsuoria sitaatteja (”Verotuksen taso vaikuttaa suoraan siihen, kuinka monta suomalaista yritykset pystyvät työllistämään”, toteaa Keskuskauppakamarin toimitusjohtaja Risto E. J. Penttilä”). Kauppakamarin tiedotteissa on usein jo ingressissä suora sitaatti. Ingressi voi myös alkaa sitaatilla tai olla yksinään sitaatti, kuten seuraavassa esimerkissä:

7) ”Talouspoliittisen asiantuntijaryhmän analyysi julkisen talouden tilasta on oikea. Sopeuttamistoimenpiteet on toteutettava, mutta veronkorotuksille ei ole sijaa”, sanoo Keskuskauppakamarin toimitusjohtaja Risto E. J. Penttilä. (Tb)

Sitaattien määrä vaihtelee tiedotteen pituuden mukaan, mutta aineistoni teksteissä niitä on keskimäärin kolmesta viiteen. Tiedotteissa suora ja epäsuora referointi rytmittää tekstiä. Sitteeraamalla asiantuntijoita luodaan tiedotteisiin kiinnostavuutta ja vakuuttavuutta, ja lisäksi asiantuntijat pääsevät esille ja saavat tunnettuutta. Myös jutun uutisarvo kohoo, jos siinä on haastateltu tunnettua henkilöä (Suhola 2005: 30).

Useimmiten aineistoni lehdet eivät ota eksplisiittisesti kantaa Keskuskauppakamarin viesteihin tai tekemisiin. Toisaalta aineistossani on myös eksplisiittisesti evaluoivia lehtiä, puolueideologiset vasemmistoliiton äänenkannattajalehti *Kansan uutiset* ja SDP:n *Demokraatti*. Esimerkiksi julkisen sektorin menojen supistamista vastustetaan: ”Järjestö käy armotta julkisen sektorin kimppuun. Se on laatinut myös rajun leikkauslistan, jonka toteuttaminen panisi kansalaiset polvilleen.” (*Kansan Uutiset* 5.2.2014.) Sitoutumattomissa lehdistä, kuten Helsingin *Sanomissa*, referointi pyrkii neutraaliuteen (Hemánus 1990: 102).

Tiedotteissa annetut suositukset ja suorat tai epäsuorat ohjeet voidaan luokitella direktiiveiksi (ks. Martin 2005: 178). Aineistossani on tekstejä, joissa annetaan ohjeita hallitukselle päätöksentekoon. Tiedotteissa arvioivia, moniäänisesti subjektiivisia lauseita on sekä leipätekstissä että sitaateissa, kun taas uutisissa direktiivien lähteet on useimmiten osoitettu johtoilmauksessa. Tiedotteissa kopioidaan uutisten konsepti ja näin ollen tyypillisesti halutaan välttää liian voimakkaita suoria kannanottoja, joten kannanotot ja ideologiset mielipiteet kirjoitetaan kolmannen osapuolen sanomiksi. Referoinnin ulkopuolella esiintyy yleensä vain kuvailua siitä, mitä on sanottu ja taustatietoa. Jako mielipiteiden ja neutraalin tekstin välillä ei ole selvä eikä tarkka: myös välittömässä tekstissä on affektisesti latautunutta evaluointia tai modaalisuutta, jonka ei voi sanoa olevan pelkästään faktapohjaista. En arvioi väitteiden totuudellisuutta enkä selvitä, mistä väittämät ovat peräisin, mistä dialoginen ketju on alkanut. Tarkastelen tapauskohtaisesti omassa tekstikontekstissaan tekstien luonnetta moniäänisinä viestien kaiuttimina.

4.2 Keskuskauppakamarin tiedotteiden referointi

Etenen analyysissä siten, että analysoin yhdessä luvussa ensin tiedotteen ja sen jälkeen siitä kertovat uutiset. Tiedotteita on viisi, joista ensimmäisestä on tehty kuusi uutistekstiä, kun taas jälkimmäisistä tiedotteista muutamia tiedotetta kohden. Tiedotteesta *Keskuskauppakamari vaatii julkisten menojen jäädyttämistä* on tiedotepalvelu STT kirjoittanut oman tiedotteensa, jota käsittelen kuten uutistekstiä. Suuren uutistekstimäärän ja pitkän, analysoitavia osia täynnä olevan tiedotetekstin vuoksi analysoin ensimmäistä tiedotetta ja uutisketjua suhteessa enemmän kuin toisia.

4.2.1 *Keskuskauppakamari vaatii julkisten menojen jäädyttämistä*

Tiedotteesta *Keskuskauppakamari vaatii julkisten menojen jäädyttämistä* (Ta, liite 1) on kirjoitettu yhteensä kuusi uutistekstiä. Tiedote on pisin aineistoni tiedotteista. Useimmat uutistoimitukset ovat ottaneet uutistekstiin vain osia tiedotteesta.

Tiedotteessa on sekä lähdeviitteiden osoittamista että välitöntä kuvausta.

8) Keskuskauppakamari **vaatii** julkisten menojen suhteen palauttamista takaisin 50 prosenttiin bruttokansantuotteesta vuoteen 2020 mennessä. **Tähän pääseminen edellyttää** kaikkien julkisten menojen jäädyttämistä, hallituksen “50-50-mallista” luopumista sekä uskottavaa tervehdyttämishjelmaa, jossa on mukana lisäsäästöjä. (Ta)

Verbiä *vaatia* käytetään usein sekä tiedotteissa että uutisissa. Verbi osoittaa neutraalisti referointia ja siten laajentaa moniäänisyyttä. *Vaatiminen* myös intensifioi Keskuskauppakamarin esittämiä direktiivejä. Esimerkin seuraava virke *tähän pääseminen edellyttää* puolestaan on yksiaänistä kuvausta: aiempi lähdeviittaus osoittaa ajatuksen olevan Keskuskauppakamarilta, mutta teksti on myös tulkittavissa niin, että tiedotteen kirjoittajan on tarkoitus sanoa väittämä neutraalina faktana.

Tiedotteessa on alun perin monia virkkeitä, jotka ovat välitöntä kuvausta eli niitä ei ole merkitty kenenkään sanomiksi. Esimerkissä on välitöntä kuvausta, joka annetaan lukijalle yksiaänisenä ilman lähdeviitteitä.

9) Julkiset menot ovat kymmenessä vuodessa nousseet alle 50 prosentista lähes 60 prosenttiin suhteessa bruttokansantuotteeseen. Vaikka suhdeluvun nousua ei talouskriisin alkuvaiheessa pysty välttämään, on suhdeluku nyt saatava nopeasti alas. Muutoin syntyy negatiivinen kierre, joka pahentaa velkaantumista ja luo paineita verojen nostolle ja myrkyttää siten talouskasvua. (Ta)

Tiedotteen esimerkki on moniäänisyyttä supistava: *on suhdeluku nyt saatava nopeasti alas* on välitöntä kuvausta, deonttisen modaalisuuden asteikolla pakkoa ilmaisevaa. Katkelmassa ei eksplisiittisesti ilmaista, kuka pakotteen asettaa, jolloin se näyttäytyy yleisenä totuutena. Seuraavaksi selitetään, mitä tulee tapahtumaan, jos velvoitetta ei noudateta. Vastakkainasettelu tulee lukijalle selvästi ilmi sävyiltään negatiivisten evaluoivien verbien ja adjektiivien myötä: *syntyy negatiivinen kierre, pahentaa velkaantumista, luo paineita verojen nostolle, myrkyttää talouskasvua*. Näissä väittämässä moniäänisyyttä supistetaan, kun tietoa esitetään ainoana totuutena ei-modaalisesti.

Subjektiiivisuus välittyy myös asteittaisuuden ilmaisulla lukujen välityksellä. Lukujen ilmaisulla *alle 50 prosentista lähes 60 prosenttiin* saadaan tasalukujen väli, jolla lukija saa käsityksen julkisen menojen nousun suuruudesta. Lukujen lähdeä ei kerrota tiedotteessa. Toisaalta siinä puhutaan hallituksen 50–50-mallista, joten lukija voi kytkeä luvut yleiseen tietoon hallituksen ohjelmasta ja sen taustoista. Tämä tulkinta lisää ilmaistun auktoriteetin voimakkuutta.

Välttämättömyyttä ilmaisevan modaalisuuden lisäksi tiedotteissa on direktiivejä, joissa lähteenä on Keskuskauppakamari. Tiedotteessa tämänkaltaiset suorat direktiivit on suurimmaksi osaksi asetettu referaatiksi lähdemainintoineen.

10) “Julkisten menojen suhteen palauttaminen 50 prosenttiin BKT:sta vuoteen 2020 mennessä **on sekä realistista että välttämätöntä**. Tavoitteen muodostamisen taustalla on keskustelut yli kymmenen Suomen johtavan ekonomistin kanssa. Nykyisten hallituspuolueiden ja opposition **on sitouduttava** tähän kansakunnan kannalta ratkaisevaan tavoitteeseen”, sanoo Keskuskauppakamarin toimitusjohtaja Risto E. J. Penttilä. (Ta)

Kyse on puhujan tahdosta; deonttisen direktiivin esittäjä on ilmaistu johtolauseessa *sanoo Penttilä*. Sitaatissa on välttämättömyyttä ilmaistu predikaattilausein *on realistista ja välttämätöntä* ja direktiivillä *on sitouduttava*. Tällaiset maailmaa kuvaavat ilmaisut esitetään objektiivisina totuuksina, ja siksi ne ovat voimakkaita. Tiedotteessa on lisäksi modaalisia ilmauksia välittömänä kuvauksena kuten esimerkissä.

11) Keskuskauppakamari **näkee** ongelmana hallituksen 50-50-mallin, jonka mukaan talous tasapainotetaan yhtä suurella veronkorotusten ja menoleikkausten määrällä. Nykyisessä tilanteessa rakenneuudistukset **ovat välttämättömiä**. (Ta)

Tiedotteessa käytetään monipuolisesti referoivia verbejä, kuten *näkee*. Esimerkissä osoitetaan mielipide Keskuskauppakamarin sanomaksi että ilmaistaan yleisenä totuutena *nykyisessä tilanteessa rakenneuudistukset ovat välttämättömiä*.

Esimerkissä vedotaan auktoriteettiin, kun esitetään *yli 10 Suomen johtavaa ekonomistia*, millä perustellaan tavoitteen totuudellisuutta. Lukuilmaukset ovat osaltaan arvioivia. Epämääräisesti arvioiva *yli 10* esittää positiivisen arvion ekonomistien lukumäärästä ja tukee argumentointia. SF-teoriassa käsitellään evaluoinnin alainen intensiteetin ilmaisun käsite sisältää arvioivat lukuilmaukset ja niiden tulkinnan. *Yli 10* on tarkempi kuin esimerkiksi *moni*, mutta epätarkempi kuin esimerkiksi täsmällinen lukuilmaus 11. Tärkeää ei ole ilmoittaa ekonomistien tarkkaa lukumäärää, vaan perustella esitettyä väitettä uskottavan taustaa avulla.

Argumentoinnissa vedotaan ekonomistien lisäksi *kansakuntaan*, minkä voi katsoa vetoavan Suomen yhteishenkeen (me kansakuntana, Suomi). Tällä luodaan interpersonaalista yhteyttä, joka luo keskustelun osallistujien yhteyttä laajempaa sosiaalista yhtenäisyyttä (Pälli 2003: 44). Keskusteluanalyttisessä tutkimuksessa tämänkaltaisen ryhmäilmiöiden yhteydessä tarkastellaan sosiaalisten identiteettien rakentumista. Puhuja kiinnittyy osaksi sosiaalista kategoriaa Suomen kansakuntaa, joka puheenvuorossa esitetään ja samalla rakennetaan diskurssiin. Puhuja on myös kompetentti puhumaan Suomen pelastamisesta, koska hänen agendansa Suomen kansalaisena on tulevaisuuden turvaaminen. Suomi kansakuntana on myös yksi diskurssi (ks. mts. 227). Samassa yhteydessä esitetään hienovarainen joko-tai-asettelu adverbilla *ratkaiseva*: Suomen kansakunnan tulevaisuus on turvattu vain, mikäli hallituspuolueet ja oppositio sitoutuvat tavoitteeseen. Implisiittisesti esitetään, että jos tavoitteeseen ei sitouduta, käy huonosti.

Tiedotteessa esitetään edelleen useita lähteitä:

12) Jos hallitus ei ryhdy päättäväisesti tervehdyttämään taloutta, uhkaa paisunut julkinen sektori jäädä pysyväksi. Tähän Suomella ei ole varaa. **Kansainväliset tutkimukset osoittavat**, että julkisten menojen suhteen pitäminen tällä tasolla **voi jarruttaa** talouden vuotuista kasvua jopa yhdellä prosenttiyksiköllä. **Keskuskauppa-mari** ehdottaa kolmen askeleen ohjelmaa tavoitteeseen pääsemiseksi. (Ta)

Lukijalle esitetään *paisunut julkinen sektori* tuttuna tietona. Siksi lukijalle annetaan myös piilotetusti valmiina suhtautuminen *paisuneen julkisen sektorin* vaikutuksiin. Esimerkissä ääni on ulkoistettu: *kansainväliset tutkimukset* vetoaa ulkopuoliseen, arvostetulta kuulostavaan tahoon. Ulkoistamisella haetaan auktoriteettia. Tällainen piiloviesti voidaan välittää vetoamalla korkean aseman tahoon tai keräämällä monia lähteitä, jotka tukevat annettuja väitteitä (Martin & White 2005: 116). Lähteen merkitseminen joukkona luo entisestään vaikutelmaa, että tutkimukset ovat yleisesti hyväksytyjä ja tunnettuja. Tutkimuksia ei kuitenkaan määritellä yksityiskohtaisesti, mikä ei tällaisessa tiedotteessa odotettua olisikaan, toisin

kuin tieteellisessä tekstissä olisi välttämätöntä mainita tarkat lähteet. Projektion johtoverbi *osoittavat* supistaa moniäänisyyttä. *Osoittaa* asettuu samalle puolelle *kansainvälisten tutkimusten* kanssa ja sulkee pois vaihtoehdotiset äänet. (Martin & White 2005: 102). Suhtautumisen teorian mukaisesti kyse on kannattamisesta, joka on dialogisuuden supistamista ja lukijan asettamista ennalta määrättyyn asemaan (mts. 126). *Jopa* voimistaa evaluoinnin intensiteettiä (*jopa yhdellä prosenttiyksiköllä*) ja ohjaa tulkintaa siihen suuntaan, että kasvun hidastuminen yhden prosenttiyksikön verran olisi kohtalokasta.

Tiedotteessa lähdeviitteet ovat näkyvillä:

13) Kasvuhakuinen elinkeinopolitiikka on **Keskuskauppakamarin mukaan** erittäin tärkeää, mutta nykyinen taloustilanne vaatii myös muita toimenpiteitä. Siksi **Keskuskauppakamari on koonnut** kymmenen kohdan kuntoutusohjelman talouden tervehdyttämiseksi. **Ohjelma nostaa esille** Suomen talouden kilpailukykyä parantavia toimia, joilla on merkittävä vaikutus tuottavuuteen ja talouskasvuun. Monien ohjelmassa olevien toimenpiteiden vaikutusten suuruusluokkaa **on hahmoteltu** hallituksen rakennepaketissa. (Ta)

Esimerkissä adverbii *erittäin* voimistaa adjektiivia *tärkeää*. Tekstissä kyseinen virke toimii johdantona ja perusteluna tiedotteen ytimelle: kymmenen kohdan kuntoutusohjelmalle. Tämä esitetään toiminnan esittämisenä: *Keskuskauppakamari on koonnut kymmenen kohdan kuntoutusohjelman talouden tervehdyttämiseksi*. Seuraavaksi kerrotaan ohjelmasta: sen sanotaan nostavan esille Suomen talouden kilpailukykyä parantavia toimia, joilla on *merkittävä vaikutus tuottavuuteen ja talouskasvuun*. Esimerkeissä on paljon ideologisia aineksia, joilla tuodaan esiin Keskuskauppakamarin näkökulmaa. Metaforiselta näkökannalta tiedotteessa on sairauden parantamiskeskustelua: siinä kuvaillaan sairasta Suomen taloutta, jota täydytty *tervehdyttää*.

Myös katkelman viimeisellä lauseella oikeutetaan tiedotteen viesti (kuntoutusohjelma talouden tervehdyttämiseksi). Tavallaan *hallituksen rakennepakettia* käytetään yhtenä oikeuttamisen keinona, vaikkakaan sillä ei eksplisiittisesti oikeuteta tiedotteen näkökulmaa. Se kuitenkin perustelee osaltaan Keskuskauppakamarin esittämiä väitteitä ja sillä vedotaan kolmanteen osapuoleen ja näytetään tietojen luotettavuutta sekä asian merkittävyyttä.

14) Keskuskauppakamarin kymmenen kohdan ohjelma sisältää avaintoimenpiteitä julkisen sektorin tuottavuuden parantamisen, tulonsiirtojen leikkaamisen ja julkisten palveluiden karsimisen osa-alueilla. (Ta)

Subjektiiivisuus näkyy myös partitiivisubjektissa *avaintoimenpiteitä*, jossa määritelmä *avain-* arvottaa toimenpiteet tärkeiksi, ratkaiseviksi toimenpiteiksi. Tiedotteeseen on nostettu nämä tietyt kohdat julkistetusta kymmenen kohdan ohjelmasta. ”Julkisen sektorin tuottavuuden parantaminen” on abstrakti ilmaus, jolla ei vielä oteta kantaa siihen, mitä konkreettiset toimenpiteet olisivat. Tiedotteessa on linkki Keskuskauppakamarin internetsivujen uutishuoneeseen, jossa kymmenen toimenpidettä on esitelty.

Tiedotteen käyttö uutisissa. Yksi tiedotteesta tehdyistä teksteistä on STT:n tekemä tiedote *Keskuskauppakamari: Julkiset menot on jäädytettävä* (liite 2). STT:n tekemiä tiedotteita käyttävät sen asiakaslehdet vapaasti omissa uutisissaan.

STT:n otsikko muistuttaa suoraa esitystä, mutta siinä ei kuitenkaan ole deiktisiä suoraan sitaattiin kuuluvia lainausmerkkejä, joilla referoijan näkökulman erottaisi referoidun näkökulmasta. Uutisissa näkee usein käytettävän tällaisia deiktisesti neutraaleja referointeja.

STT:n tiedotteessa periaatteessa kaikki on esitetty referointina ja lähteeksi mainittu Keskuskauppakamari tai Penttilä, tai referointi on osoitettu konditionaalilla.

15) Keskuskauppakamari on laatinut kymmenen kohdan hätäohjelman talouden tervehdyttämiseksi. Toimenpiteet sisältävät muun muassa eläkeiän noston, kuntien velvoitteiden karsimisen, opintotuen korvaamisen lainalla, työkäisille suunnattujen tukien karsimisen ja elinkeinoelämän tukien supistamisen. (Ta STT)

Muotoilu on eri kuin tiedotteessa. Evaluatiivinen *avaintoimenpiteet* on korvautunut *toimenpiteillä*, ja *hätäohjelma* luonnehtii ohjelmaa tiedotteen ilmauksen *kuntoutusohjelma* sijaan, mutta sekin evaluointia intensivoivasti. Ilmaus *hätäohjelma* korostaa yhteiskunnan taloustilanteen vakavuutta ja kuvailee ohjelmaa kriittiseksi apuneuvoksi. Vertailun vuoksi voi kokeilla, miltä lause näyttää ilman evaluoivia sanoja *hätä* ja *avain*: *Keskuskauppakamarin kymmenen kohdan ohjelma sisältää toimenpiteitä julkisen sektorin tuottavuuden parantamisen, tulonsiirtojen leikkaamisen ja julkisten palveluiden karsimisen osa-alueilla*. Tällainen virke vaikuttaa neutraalimmalta eikä se korosta näkökulmaa samoin kuin käsitteitä voimistavat ilmaukset.

Tiedotteen ensimmäinen virke on referatiivinen ”Keskuskauppakamari vaatii julkisten menojen suhteen palauttamista takaisin 50 prosenttiin bruttokansantuotteesta vuoteen 2020 mennessä”, josta STT on tehnyt johtoilmauksesta ja sille alisteisesta referaattiosasta koostuvan epäsuoran esityksen: Keskuskauppakamari vaatii, että julkisten menojen osuus palautetaan puoleen bruttokansantuotteesta. Alisteisesta sivulauseesta on lisäksi poistettu numerot

ja 50 prosenttia on muutettu puoleksi. Tämä on luettavampi ja lyhyempi kuin alkuperäinen muotoilu.

Vuoteen 2020 mennessä STT on korvannut virkkeellä ”Tämä pitäisi tapahtua vuosikymmenen loppuun mennessä”, jossa referointi ilmaistaan konditionaalilla. Kontekstin perusteella voi päätellä, että vaatija on aiemmassa lauseessa mainittu Keskuskauppakamari. Uutisissa käytetään alkuperäistä tiedotetta enemmän konditionaalia, pääosin referoinnin keinona, kun referoidaan aikeita ja tahtoa. Referoivassa sivulauseessa konditionaali taas osoittaa epäilevää suhtautumista sanottuun. (ISK § 1592). Penttilän mukaan (1957) konditionaali ei ole automaattinen referoinnin keino, vaan siihen yhdistyy konditionaalinen osoitus kuvitellusta asiointilasta, joka on yksi mahdollinen vaihtoehto. Referoinnissa voikin puhujan sijaan ajatella puheen päämiestä: puhuja (esimerkin tapauksessa STT) on Keskuskauppakamarin näkökulman esittäjä. Konditionaali osoittaa päämiehen.

Tiedotteesta tehdyissä STT:n uutisissa konditionaalia on käytetty, osoittamaan lainattua ajatusta:

16) Keskuskauppakamari vaatii, että julkisten menojen osuus palautetaan puoleen bruttokansantuotteesta. Tämä **pitäisi tapahtua** vuosikymmenen loppuun mennessä.

Veroja Keskuskauppakamari **ei enää kiristäisi**. (Ta STT)

Mukaan on otettu tiedotteen teksti Keskuskauppakamari näkee ongelmana hallituksen 50-50-mallin, jonka mukaan talous tasapainotetaan yhtä suurella veronkorotusten ja menoleikkausten määrällä. Sama sanotaan STT:n uutisessa seuraavasti: *Se pitää ongelmallisena hallituksen mallia, jossa talous tasapainotetaan yhtä suurin veronkorotuksin kuin menoleikkauksin*. Epäsuoran esityksen johtoverbi näkee on korvattu verbillä pitää ja relatiivilauseetta on lyhennetty. Lukusanat on jätetty pois. STT on lisännyt tiedotteen loppuun selitteen *Keskuskauppakamari on elinkeinoelämän asiantuntijaorganisaatio*. Sama esittelyteksti esiintyy Helsingin Sanomien uutisessa, jota käsittelen myöhemmin. STT:n tiedote on paljon alkuperäistä tiedotetta lyhyempi. Siinä annetaan ääni eksplisiittisesti Keskuskauppakamarille.

Ylen uutisessa *Keskuskauppakamari: Julkiset menot jäädytettävä* käytetyt johtoilmainsujen verbit ovat kaikki neutraaleja. Yle on lyhentänyt tiedotteesta uutistekstin niin, että joka virkkeessä on eksplisiittistä moniäänisyyttä. Joka virkkeessä on lähdemainintana Keskuskauppakamari tai Risto E. J. Penttilä.

17) Keskuskauppakamarin **mukaan** tavoitteen saavuttaminen vaatii muun muassa julkisten menojen jäädyttämistä ja uskottavaa tervehdyttämisohjelmää, johon kuuluvat myös lisäsäästöt. **Se varoittaa**, että mikäli suhdelukua ei saada ripeästi alas, on

seurauksena velkaantumista pahentava ja paineita verojen nostolle luova kierre. (Ta Yle)

Verbit ovat myös pelkästään selvästi referoivia eivätkä toimintaa selittäviä. Toisaalta johto-verbi *varoittaa* tuo referoituun viestiin tietyn vakavuuden sävyn, jolla lukijalle esitellään viesti pelättävänä asiana. Uutisessa ei ole käytetty tiedotteessa esiteltyjä toimintaa luonnehtivia lausekkeita kuten *ensimmäinen askel tavoitteen saavuttamisessa*. Ylenkin uutinen on paljon alkuperäistä tiedotetta lyhyempi, ja siinä on kaikissa virkkeissä osoitettu lähteeksi Keskuskauppakamari tai Risto E. J. Penttilä.

Helsingin Sanomien uutisessa *Keskuskauppakamari vaatii hallitusta jäädyttämään julkiset menot* (5.2.2014) otsikon jäädyttämiselle on asetettu tekijä, hallitus. Tiedotteen otsikossa predikaatin objektina on sen sijaan substantiivi jäädyttäminen. (*vaatii julkisten menojen jäädyttämistä*). Utistekstissä on tiedotteesta peräisin olevan tekstin lisäksi kuvausta, jossa kerrotaan Keskuskauppakamarin aiemmasta toiminnasta:

18) Järjestö luovutti joulukuussa pääministeri Jyrki Kataiselle (kok) yritysjohtajien veroadressin, jossa haluttiin kokonaisveroasteen kääntämistä laskuun ja veronkorotuksista pidättäytymistä.

Adressin allekirjoitti 2000 suomalaisjohtajaa. (Ta HS)

Lause *adressin allekirjoitti 2000 suomalaisjohtajaa* on neutraali kuvaus, joka jättää lukijan päätettäväksi adressiin suhtautumisen. Toisaalta lukumäärä 2000 ja vetoaminen auktoriteettiseen *johtajaan* voi intensifoida esitettyyn veroadressiin kohdistettua arvoa – tulkintavasta riippuen lukumäärä voi kuitenkin myös laskea arvoa, mikäli lukija katsoo määrän olevan liian alhainen. Vetoaminen pääministeri Jyrki Kataiseen myös osaltaan tuo tekstiin tiettyä arvonantoa, vaikkakin Kataista ei esitetä aktiivisessa roolissa vaan vastaanottajana, jolloin hänen roolinsa Keskuskauppakamarin yhteydessä ei ole niin voimakas. Kuitenkin jo vetoaminen pääministeriin tuo tiettyä auktoriteettista voimaa tekstiin.

Helsingin Sanomien uutinen vaikuttaa korostavan Keskuskauppakamarin toimijuutta sekä subjektiivisuutta.

19) Keskuskauppakamari **ei itse usko** siihen, että Suomen talous kasvaisi vaaditut 2,2 prosenttia vuodessa. Siksi **se on tehnyt oman "häätäohjelmansa"** eli **lähinnä listan** keinoista, joilla **sen mielestä** voisi kohentaa taloutta. (Ta HS)

Olen esimerkistä 19 lihavoinut ilmaukset, jotka laajentavat moniäänisyyttä ja etäännyttävät tekstin tekijää sekä vastaanottajaa alkuperäisen sanoman lähteestä. Refleksiivinen pronomini *itse* korostaa Keskuskauppakamarin ja toisten mielipiteiden eroa. Uutisessa myös

referoinnissa argumentoidaan ohjelman teon puolesta, mutta etäännytetään lisää käyttämällä lainausmerkkejä hätäohjelman ympärillä sekä ilmaisemalla ohjelman olevan *lähinnä lista*. Tämän voi tulkita olevan väheksyvä kommentti ohjelmasta: siinä ei ole muuta kuin listattu toimenpiteitä. HS nostaakin uutisessa seuraavaksi toimenpiteitä:

20) Se **vaatii** muun muassa eläkeiän nostamista, työperäisen maahanmuuton voimistamista, opintotuen korvaamista lainalla, asumistuen ja toimeentulotuen yhdistämistä ja elinkeinoelämän tukien supistamista.

Kauppakamari **pitää** myös **huonona** sitä, että julkinen sektori kilpailee yksityisen kanssa ja **vaatii** erikseen Yleisradion rahoituksen kohtuullistamista.

Myös kuntatyöntekijöiden viiden vuoden irtisanomissuojasta kuntaliitosten yhteydessä **pitäisi** luopua, keskuskauppakamari **ehdottaa**. (Ta HS)

Ääni on annettu Keskuskauppamarille neutraaleilla referointiverbeillä *vaatia*, *pitää huonona*, *ehdottaa* ja referoivalla konditionaalilla *pitäisi*. Verbillä *vaatia* on sitoutumisen teoriassa tosin astetta voimakkaampi intensiteetti kuin muilla neutraaleilla referointiverbeillä (Martin & White 2005). Helsingin Sanomat käyttää enemmänkin konditionaalia, osoitukseksi Keskuskauppakamarin toiveista:

21) Se *ehdottaakin*, että julkiset menot **jäädytettäisiin**. Keskuskauppakamarin mukaan julkisten menojen suhteen palauttaminen 50 prosenttiin onnistuu vuoteen 2020 mennessä, jos menojen ei anneta enää kasvaa, ja talouskasvu **saataisiin** pidetyksi 2,2 prosentissa vuodessa. [– –]

Keskuskauppakamari ei itse usko siihen, että Suomen talous **kasvaisi** vaaditut 2,2 prosenttia vuodessa. Siksi se on tehnyt oman "hätäohjelmansa" eli lähinnä listan keinoista, joilla sen mielestä **voisi** kohentaa taloutta. (Ta HS)

Konditionaalien käyttö tällä tavalla ja näin runsaasti osoittaa, ettei Helsingin Sanomat sitoudu Keskuskauppakamarin esittämiin väitteisiin. Indikatiivien käyttö asettaisi väittämiin tiettyä totuusarvoa enemmän kuin referoiva konditionaali. Esimerkiksi: *Se ehdottaakin, että julkiset menot jäädytetään*. Konditionaali *jäädytettäisiin* ikään kuin etäännyttää referointiosan uutistekstistä toiselle tasolle kuin missä uutisteksti kulkee.

Kauppalehti on kirjoittanut tiedotteesta uutisen *KKK: 10 kohdan kuntoutusohjelma Suomelle*. Otsikossa Kauppalehti on käyttänyt Keskuskauppakamarin Kielitoimiston sanakirjassa annettua lyhennettä KKK, ja esittänyt tiedotteessa esitetyn kuntoutusohjelman kuuluvan tälle. Uutisessa on otettu paljon tekstiä tiedotteesta suoraan. Uutisen ingressi on kokonaisuudessaan tiedotteen otsikko *Keskuskauppakamari vaatii julkisten menojen jäädyttämistä*. Uutisessa vuorottelee projektio ja välitön kuvaus.

22) Kauppakamari vaatii julkisten menojen suhteen palauttamista takaisin 50 prosenttiin bruttokansantuotteesta vuoteen 2020 mennessä. Nyt ne ovat kymmenen viime vuoden aikana nousseet lähes 60 prosenttiin. Vaikka suhdeluvun nousua ei talouskriisin alkuvaiheessa pysty välttämään, on suhdeluku nyt saatava nopeasti alas, **KKK sanoo**. ”Muutoin syntyy negatiivinen kierre, joka pahentaa velkaantumista ja luo paineita verojen nostolle ja myrkyttää siten talouskasvua.”

Jotta tähän päästään, on tehtävä kolme asiaa:

- A) Julkiset menot on jäädytettävä.
- B) Hallituksen on luovuttava “50-50-mallista”
- C) On luotava uskottava tervehdyttämisohjelma, jossa on mukana lisäsäästöjä.

Lisäksi C-tavoitteen saavuttamiseksi **Keskuskauppakamari on laatinut** Suomen taloudelle kymmenen kohdan kuntoutusohjelman. **Ohjelma nostaa** esille Suomen talouden kilpailukykyä parantavia toimia, joilla on merkittävä vaikutus tuottavuuteen ja talouskasvuun. (Ta KL)

Välittömän kuvauksen muodossa uutisessa on ”Nyt ne ovat kymmenen viime vuoden aikana nousseet lähes 60 prosenttiin”, joka on tiedotteessa sanottu lähes samoin ”Julkiset menot ovat kymmenessä vuodessa nousseet alle 50 prosentista lähes 60 prosenttiin suhteessa bruttokansantuotteeseen”. Toisaalta tämän kuvauksen molemmin puolin on lähdeviittauksellista projisointia *kauppakamari vaatii* ja *KKK sanoo*. Uutisessa myös esitellään kaikki kymmenen kohtaa, jotka Keskuskauppakamari on listannut artikkeliinsa, johon tiedotteesta oli linkki.

Uutisessa on käytetty suoraa esitystä, kun kerrotaan väitteistä, joita tiedotteessa on esitetty. Muutamia virkkeitä on asetettu tiedotteen välittömästä kuvauksesta Penttilän tai KKK:n sitaatiksi. Tekstiä on asetettu referaateiksi esimerkiksi johtoilmaisuulla *KKK sanoo*, joko epäsuoralla esityksellä tai suoralla, jolloin lainaus on asetettu sitaattimerkkeihin. Ilman viitteitä referoinnista on kuitenkin jätetty listat ja luettelot: ”Jotta tähän päästään, on tehtävä kolme asiaa” ei ole leksikaalisesti merkitty toisen sanomaksi.

Kauppalehti listaa kymmenen kohtaa, kuten ne on lueteltu Keskuskauppakamarin uutishuoneen artikkelissa, johon tiedotteesta viitataan. Tekstin kehys määrittää, onko väittäjä tarkoitettu itsenäiseksi, ehdottomaksi väitteeksi vai nostetaanko se esiin keskustelua ja tarkastelua varten. Tässä kolmen kohdan listaus on tarkoitettu otteeksi tiedotteen tekstistä, vaikka sitä ei virkkeessä tuoda ilmi. Tekstiyhteydestä kuitenkin selviää, että kyseessä on Keskuskauppakamarin tavoitteet eikä Kauppalehden. Toisaalta voi miettiä, tuoko lähdeviitteiden projektio tekstiin tiedotteen antamaa ideologiaa ja arvopositiota lukijalle enemmän, jos johtoilmaisuutta ei ole käytetty.

Kaiken kaikkiaan Kauppauutisten uutisessa on hyödynnetty tiedotetta sekä muuta Keskuskauppakamarin aineistoa verrattain paljon. Kauppalehden uutisessa on osoitettu lähteet, tai ne tulevat kontekstista ilmi. Toisaalta juuri silloin, kun lähde ei ole osoitettu samassa virkkeessä, tuo se hieman vaikutelmaa tiedotteen myötäilystä.

Kansan Uutiset on otsikossaan käyttänyt referoivaa konditionaalia: *Keskuskauppakamari lopettaisi opintotuen ja leikkaisi sosiaaliturvaa* (5.2.2014, liite 3). Otsikossa on nostettu esille kaksi vähävaraisiin vaikuttavaa tekijää Keskuskauppakamarin ohjelmassa. Kansan Uutisten tekstissä johdatetaan neutraalilla projektiolla tiedotteen aiheeseen: ”Keskuskauppakamari vaatii hallitusta luopumaan 50–50-mallistaan, jolla sopeutustoimet on jaettu tasan veronkorotusten ja leikkausten kesken.” Verbillä *vaatii* toisaalta osoitetaan vaatimusten intensiteettiä. Keskuskauppakamarin väitteet on osoitettu järjestön äänellä sanotuiksi.

23) **Kauppakamarin listalla on** muun muassa eläkeiän välitön nosto, työkäisten sosiaaliturvan karsiminen sekä opintotuen muuttaminen lainaksi.

Tiedotteessaan **järjestö edellyttää** kaikkien julkisten menojen jäädyttämistä. **Keskuskauppakamari ei usko** Suomen talouskasvun pääsevän 2,2 prosentin vuotuisen kasvuvauhtiin. (Ta KU)

Ilmaus *tiedotteessaan järjestö* saattaa etäännyttää lukijaa tiedotteesta, joka eksplisiittisesti osoitetaan uutisen tiedon lähteeksi. Tiedote ikään kuin nostetaan katsojan tarkasteltavaksi ja siihen viitataan jatkuvasti moniäänisyyttä laajentavilla johtoverbeillä *vaatii, edellyttää, Penttilän mukaan*. Lukijalle käy selväksi, mistä uutinen on peräisin.

Projektion tavan lisäksi tiedotteessa ilmaistaan subjektiivisesti kirjoittajan oma suhtautuminen järjestöön ja tiedotteeseen evaluoivilla adverbeilla ja adjektiiveilla:

24) Järjestö **käy armotta** julkisen sektorin kimppuun. Se on laatinut myös **rajun** leikkauslistan, jonka toteuttaminen **panisi kansalaiset polvilleen**. (Ta KU)

Evaluoivat metaforiset sanonnat *käydä armotta* ja *panna polvilleen* sekä adjektiivi *raju* osoittavat uutisen suhtautumista Keskuskauppakamarin viesteihin. Metaforat ovat Kansan Uutisten omaa evaluointia, joka kuvallisuuden kautta voimistaa lukijalle annettua asemaa.

Konditionaalia Kansan Uutiset on käyttänyt referoivan otsikon lisäksi (*lopettaisi opintotuen ja leikkaisi sosiaaliturvaa*) myös leipätekstissä referoinnin merkinä:

25) Keskuskauppakamarin toimitusjohtaja Risto E. J. Penttilän mukaan tepsiviä keinoja **olisivat** myös asumistuen yhdistäminen toimeentulotukeen ja perustilimalli harkinnanvaraisen korvamerkityn sosiaaliturvan tilalle. (Ta KU)

Konditionaalilla osoitetaan, että luetellut asiat ovat vain Penttilän mainitsemia ehdotuksia eivätkä todella tulossa olevia toimenpiteitä. Samassa uutisessa on paljon epäsuoraa esitystä, eikä yhtään suoraa sitaattia:

26) Keskuskauppakamarin toimitusjohtaja Risto E. J. Penttilän **mukaan** tepsiviä keinoja olisivat myös asumistuen yhdistäminen toimeentulotukeen ja perustilimalli harkinnanvaraisen korvamerkityn sosiaalituen tilalle. Hän **vaatii** myös, että veronkorotuksista on luovutaan kokonaan. – – **Tiedotteessaan** järjestö **edellyttää** kaikkien julkisten menojen jäädyttämistä. Keskuskauppakamari **ei usko** Suomen talouskasvun pääsevän 2,2 prosentin vuotuisen kasvuvauhtiin. (Ta KU)

Vaikka tiedotetta referoidaan paljon, ei Penttilälle anneta suoraa sananvaltaa. Tämän voi tulkita osoittavan, että näkökulma säilyy Kansan Uutisilla.

Kansan Uutiset ovat nostaneet lainausmerkkeihin käsitteet, *kuntoutuslistan* ja *yrittäjähenkisyyden korostamisen*:

27) Keskuskauppakamari on näiden toimien lisäksi julkaissut kymmenen kohdan ”**kuntoutuslistan**” Suomen talouden tervehdyttämiseksi. Listalla ovat muun muassa ”**yrittäjähenkisyyttä korostavat**” palvelusetelit, kuntien velvoitteiden karsiminen sekä viiden vuoden irtisanomissuojasta luopuminen kuntaliitoksissa. (Ta KU)

Lainausmerkeillä osoitetaan, että vastuu sanavalinnoista kuuluu Keskuskauppakamarille. Merkeillä halutaan nostaa käsitteet esille ja irtisanoutua niiden väittämistä. Lainausmerkkejä voi käyttää vain osoittaakseen sanavalinnan tulevan ulkopuoliselta lähteeltä, mutta usein niitä käytetään paheksumaan sanavalintoja (Trask 1997). Lainausmerkkien käyttäminen yhden tai kahden sanan ympärillä saattaa siirtää vastuuta jopa enemmän kuin pidemmän tekstijakson siteeraaminen (Gruber 1993: 469–486). Kansan Uutisissa lainausmerkkien avulla uutisessa asennoidutaan väittämiin kriittisesti ja ulkopuolelta käsin. Toimittaja asettautuu sanojen ulkopuolelle ja siten ohjaa lukijan huomiota ja tulkintaa referaatista. Lainausmerkeillä voidaan ilmaista toimeksiantajan, tiedotteen päämiehen, vastakkainasettelu toisen päämiehen eli lehden oman äänen kanssa.

Kansan Uutisten tavoin verkkolehti Uusi Suomi osoittaa eksplisiittisesti suhtautumista, joka tulee ilmi jo otsikosta: *Kova leikkauslista Suomelle: Opintotuki, sosiaalitet, eläkeikä...* Adjektiivimäärittely *kova* lisäksi listaukseen on nostettu asioita, jotka jollakin tapaa koskevat yhteiskunnan ryhmiä, joiden tulot ovat pitkälti tukien varassa: opiskelijat, työttömät, eläkeläiset. Tällä luodaan ryhmäkatteoria, jota vastaan Keskuskauppakamarin ehdotukset asetetaan olevan. Uuden Suomen uutisessa referoidaan tiedotetta ja lisäksi haastatellaan vastakkaisen näkemyksen edustajaa, Suomen ylioppilaskuntien liiton puheenjohtajaa

Piia Kuosmasta, joka kommentoi Keskuskauppakamarin vaatimuksia opintotuen korvaamisesta:

- 28) Suomen ylioppilaskuntien liiton puheenjohtajan Piia Kuosmasen mielestä Keskuskauppakamarin ehdotus muuttaa opintotuki lainaksi asettaisi suomalaiset eriarvoiseen asemaan. [– –]
– Jos halutaan, että Suomi on sellainen yhteiskunta, jossa kaikki voivat kouluttautua, niin tämä (Keskuskauppakamarin ehdotus) kyllä rapauttaisi sen pohjan, Kuosmanen sanoo. (Ta US2)

Tiedotteen ingressiä on uutisessa referoitu suorana sitaattina, jonka johtolauseena on *Keskuskauppakamari toteaa tiedotteessaan*. Myös tiedotteessa olleita Penttilän sitaattien osia on kopioitu uutiseen. Johtolauseet ovat aina sitaatin jälkeen ja ne voivat kattaa useammat lauseen yhdistelmän, kuten tavallista uutisteksteissä. Uutisen johtolauseissa käytetään neutraalisti referoivia verbejä *vaatii, huomauttaa, ei usko, on julkaissut*.

- 29) Keskuskauppakamari **vaatii** välittömiä toimia julkisen sektorin menojen hillitsemiseksi. Järjestön **listalla on** muun muassa eläkeiän nosto, työikäisten sosiaaliturvan karsiminen sekä opintotuen muuttaminen lainaksi.

Keskuskauppakamari **huomauttaa**, että julkiset menot ovat kymmenessä vuodessa nousseet alle 50 prosentista lähes 60 prosenttiin suhteessa bruttokansantuotteeseen. **Suhdelukuun on vaikuttanut etenkin talouden taantuma, joka pienentää bruttokansantuotetta.**

Keskuskauppakamari **vaatii** julkisten menojen jäädyttämistä, jotta julkisten menojen suhde bruttokansantuotteeseen saataisiin laskettua 50 prosenttiin vuoteen 2020 mennessä. (Ta US)

Johtoverbeistä ei paljastu, minkä aseman lehti ottaa tiedotteen väittämiin nähden: ne ovat objektiivisia. Toisaalta jo uutiseen nostetut esimerkit *järjestön listasta* tuovat implisiittistä evaluointia: tässäkin, kuten Kansan Uutisten uutisessa, nostetaan esille tukien saajan ryhmä. Virke suhdeluvusta on täsmälleen sama kuin tiedotteessa. Uutisen näkökulma kuitenkin korostuu, kun käytetään lainausmerkkejä etäännyttävän referoinnin merkinä kuten edellä esitelmässäni Kansan Uutisten uutisessa:

- 30) Edellä mainittujen toimien lisäksi Keskuskauppakamari on julkaissut kymmenen kohdan **”kuntoutuslistan”** Suomen talouden tervehtyttämiseksi. Listan suurimpiin toimiin kuuluvat julkisen palvelutuotannon tehostaminen muun muassa digitalisaation ja **”yrittäjähenkisyyttä korostavien”** palveluseteleiden avulla, kuntien velvoitteiden karsiminen sekä viiden vuoden irtisanomissuojasta luopuminen kuntaliitoksissa. (Ta US)

Uusi Suomi ja Kansan Uutiset osoittavat selvää eksplisiittistä arviointia tiedotteeseen nähden. Ne myös nostivat poimintoja ohjelmasta, joka ei ollut tiedotteessa vaan linkin takana Keskuskauppakamarin verkkosivuilla. Kaikki ohjelman kymmenen kohtaa nosti esiin kuitenkin vain Kauppalehti, jota käsittelemme edellä.

4.2.2 *Sopeutukset tehtävä ilman veronkorotuksia*

Tiedotteeseen *Sopeutukset tehtävä ilman veronkorotuksia* (Tb) tarttui vain yksi verkkolehti, Kauppalehti. Tiedotteen ensimmäisessä kappaleessa kuvaillaan tiedotteen kontekstia ja julkaisemisajankohdan tärkeyttä:

31) Hallituksen kutsuma finanssipoliittinen asiantuntijaryhmä jätti tänään selonteoksensa talouspoliittisesta tilanteesta ja tarvittavista toimenpiteistä. Raportissa ehdotetaan rakenneuudistuksia, jaksotettua sopeutumista sekä sitoutumista kestävyysvajeen korjaamiseen. (Tb)

Esimerkkikappale on tiedotteessa argumentoimassa tiedotteen tärkeyden ja ajankohtaisuuden puolesta. Tiedotteessa seuraa sen ydinsanoma:

32) Keskuskauppakamari vaatii, että päätökset säästöistä tehdään välittömästi. (Tb)

Välittömästi tuntuu korostavan Keskuskauppakamarin näkökulmaa intensiteetillään, vaikka kuvaus onkin epäsuoran esityksen referaattiosassa. Suorassa esityksessä oleva voimakas ilmaus ei välttämättä tuo samanlaista vaikutelmaa, sillä vastuu annetaan täysin ulkopuoliselle äänelle. Tässä se taas on integroituneena kirjoittajan tekstiin, jolloin kirjoittaja on tehnyt valinnan siitä, minkälaisia sanavalintoja se käyttää.

Tiedotteessa reagoidaan myös mahdollisesti tuleviin, Keskuskauppakamarin näkökulmasta epäedullisiin päätöksiin:

33) “Asiantuntijatyöryhmän tuki leikkausten jaksottamiselle ei saa olla tekosyy viivytelylle. Päätökset on tehtävä heti ja rakenneuudistukset on pantava toimeen”, sanoo Penttilä. (Tb)

Päätökset on tehtävä on pakkoa tai velvoitetta ilmaiseva nesessiivilause (Shore 2012: 173). Argumentointi lähtee siitä, että poliitikot kuuntelevat asiantuntijatyöryhmää, jolla on oikeat mielipiteet ja käsitykset asioista. Penttilä kuitenkin korostaa toista näkökulmaa: jaksottamis- päätös ei tarkoita, että päätöksiä leikkauksista saisi jättää tulevaisuuteen (*ei saa olla tekosyy viivytelylle*). Tiedotteessa korostetaan kiireellisyyttä.

Tiedotteen ingressissä on evaluoitu talouspoliittisen asiantuntijaryhmän toimintaa:

34) ”Talouspoliittisen asiantuntijaryhmän analyysi julkisen talouden tilasta on oikea”, sanoo Keskuskauppakamarin toimitusjohtaja Risto E. J. Penttilä. (Tb)

Suora evaluointi, jonkin asian toteaminen oikeaksi tai vääräksi, on moniäänisyyden supistamista ja selkeä keino mielipiteen osoittamiseksi.

Kauppalehti on otsikoinut uutisensa samaan tapaan kuin tiedote: ”Sopeutuksessa ei ole sijaa veronkorotuksille”. Lukemalla vain otsikon, voi sen tulkita olevan modaalisessa asteikossa deonttinen. Alkuperäinen otsikko on suoremmin dynaamisesti modaalinen: siinä (finiittiverbittömästi) osoitetaan pakkoa (*sopeutukset tehtävä*), kun taas uutistekstin otsikko kertoo neutraalimmin, mitä sopeutukseen ei nähdä mahtuvan.

Kauppalehden uutisessa on tiivistelmänomainen ingressi, jossa on käytetty hyväksi tiedotteen otsikkoa ja muutettu se epäsuoraksi Penttilän lainaukseksi: *Keskuskauppakamarin toimitusjohtajan Risto E. J. Penttilän mielestä sopeutukset on tehtävä ilman veronkorotuksia*. Tiedotteen ingressi taas on siirretty uutistekstin ingressin jälkeiseksi, ensimmäiseksi leipätekstin kappaleeksi. Lisäksi tiedotteen toiseksi viimeisen kappaleen projisoinnin johtoilmausta on muutettu muodosta ”sanoo Penttilä” muotoon ”Penttilä sanoo”. Toimittajan tekemät muutokset uutisketjussa ovat vähäisiä.

Kauppalehden uutinen on ainoa tiedotteesta tehty juttu. Syitä pieneen kiinnostukseen voi olla useita. Pelkästään tiedotetta tarkastelemalla ei voi päästä selville, miksi se ei ollut suosittu toimituksissa. Myös se, että tiedote ilmestyi melko pian edellisen samasta aiheesta kertovan tiedotteen jälkeen, voi vaikuttaa toimitusten kiinnostumiseen siitä. Jokaisessa uutisjutussa on oltava jotain uutta ja ainutkertaista, tai uusi tarkastelukulma (Kotilainen 1994: 101). Uutiskynnyskin on voinut olla korkea, tai juttu ei vain ole muutenkaan ylittänyt sitä.

4.2.3 *Hallituksen ja opposition sitouduttava julkisen sektorin pienentämiseen*

Tiedotteesta *Hallituksen ja opposition sitouduttava julkisen sektorin pienentämiseen* (Tc) on kirjoitettu kaksi uutista: Verkkouutisten ja Taloussanomien uutiset.

Tiedotteen otsikko on jälleen välttämättömyysrakenne (*on sitouduttava*). Tiedotteen ingressin tekstissä on evaluoinnin intensiteetin voimistamista, jolla terävöitetään Keskuskauppakamarin mielipidettä hallituksen ja opposition yhteisymmärryksen pääsemisen tärkeydestä: ”Keskuskauppakamarin mukaan on ensiarvoisen tärkeää, että hallitus ja oppositio

pääsevät yhteisymmärrykseen julkisen sektorin koon pienentämisestä.” Virkkeen johtoilmamus *Keskuskauppakamarin mukaan* sekä adjektiivinen *ensiarvoinen* voimistavat projisoidun ilmauksen tärkeyttä.

Määrän osoittaminen voi tarkoittaa subjektiivista ääntä:

35) Tähän asti lähestulkoon koko sopeutus on tehty veroja korottamalla.
[– –] Tavoitteeksi tulee ottaa julkisten menojen BKT-suhteen palauttaminen alle 50 prosenttiin vuoteen 2020 mennessä. (Tc)

Intensifioivalla *lähestulkoon koko sopeutus* säädellään evaluoinnin intensiteettiä sopeutuksessa. Tällä tavoin Keskuskauppakamari voi voimistaa sanomaansa: arvioimalla verojen korottamisen laajuutta se haluaa osoittaa, että verojen korottamisen on loputtava ja sopeutuskohteen muututtava. Lisäksi *alle 50 prosenttiin* voimistaa tavoitteen lujuttua, kun sitä vertaa esimerkiksi *noin 50 prosenttiin*. Numero on arvio ja kenties subjektiivinen. Toisaalta 50 prosenttia on asiantuntijoiden arvio, jolloin se voi näyttää neutraalimmalta arviolta eikä siten kumoa objektiivisuutta. Intensifikaatiokaan ei aina osoita subjektiivisuutta, vaikka se usein osoittaaakin intersubjektiveja suhteita.

Tiedotteessa on paljon johtoilmamuseiden käyttöä, ja ilman lähdeviitteitä on kuvailua julkisen sektorin noususta: ”– – menot ovat kymmenessä vuodessa paisuneet alle 50 prosentista yli 57 prosenttiin suhteessa BKT:hen”, jossa mielipide tuodaan esiin evaluoivalla suhtautumisesta osoittavalla verbillä *paisuneet*. Esiin on nostettu yksi syy nousulle: ”Menot ovat jatkaneet nousua mm. sen takia, että kunnat ovat kompensoineet pienentyneitä valtionosuuksia nostamalla kunnallisveroa.” Hallituksen toimintaa arvostellaan:

36) “Hallitus ei ole onnistunut pienentämään julkisen sektorin menoja, vain menojen kasvua on hieman leikattu. Tähän asti lähestulkoon koko sopeutus on tehty veroja korottamalla. Tällä tiellä ei voida enää jatkaa. Verotus on nyt niin kireällä tasolla, että korotusvaraa ei yksinkertaisesti ole”, painottaa Penttilä. (Tc)

Lähtökohtainen oletus tekstissä on, että julkisen sektorin menoja on pienennettävä, sillä aiemmat pyrkimykset ovat epäonnistuneet (*ei ole onnistunut*). Penttilä toteaa suoraan, että *tiellä ei voida enää jatkaa* sekä *korotusvaraa ei yksinkertaisesti ole*, millä osoitetaan vaihtoehtojen puutetta. Tämä on dynaamista modaalisuutta siinä mielessä, että välttämättömyys kuvaillaan olosuhteiden aiheuttamaksi pakoksi. Toisaalta väittämät ovat Risto E. J. Penttilän esittämiä, jolloin voi ajatella modaalisuuteen tulevan myös deonttisen eli ohjailevan aspektin.

Tiedotteessa käytetään nesessitiivirakenteen lisäksi konditionaalia esittämään ehdotuksia ja toiveita (ISK § 1545):

37) Talouden tasapainottaminen tulee olemaan tärkeä teema ensi vuoden eduskuntavaaleissa. Penttilän mukaan puolueiden **tulisi kilpailla** sillä, millä puolueella on paras ohjelma julkisen sektorin menojen pienentämiseen. (Tc)

Konditionaali esittää sanotun yhtenä vaihtoehtona monien joukossa ja tietyissä tapauksissa vähentää sitoutumista sanottuun. Tässä konditionaalia on käytetty jo tiedotteessa, mikä saattaa osoittaa, että käsky halutaan esittää lievänä ja osoittaa, että tämä on Penttilän mielipide, mutta olemassa voi olla muitakin vaihtoehtoja. Pyrkimyksenä voi olla, että tiedotetta käytettäisiin uutisissa suoraan muokkaamattomana.

Tämän jälkeen tiedotteessa on sitaatti, jossa Penttilä esittää mielipiteen suuremmin ilman konditionaalia:

38) ”Valtio on siirtänyt yhä enemmän vastuuta kunnille, joista suuri osa on joutunut nostamaan veroastetta. Sopeutuksia ei enää voida sysätä yksin kuntien vastuulle, vaan hallituksen ja opposition **on päästävä** sopuun uskottavasta leikkausohjelmasta”, sanoo Penttilä.

Risto E. J. Penttilä asetetaan tiedotteessa auktoriteetiksi. Tiedotteen argumentaatio etenee tapahtumien neutraalista kuvailusta kohti johtopäätöksiä ja toimenpiteitä.

Verkkouutisten otsikossa välttämättömyysrakenteen sijaan on poimittu tiedotteesta direktiivin referoimista konditionaalilla verbin kilpailla yhteydessä: *Puolueiden tulisi kilpailla ohjelmasta julkisen sektorin pienentämiseksi* (25.2.2014). Kilpailun metafora tulee suoraan tiedotteen tekstistä: ”Penttilän mukaan puolueiden **tulisi kilpailla** sillä, millä puolueella on paras ohjelma julkisen sektorin menojen pienentämiseen.”

Verkkouutisten uutiseen tiedotteen adverbiaalimääritys *ensiarvoisen tärkeää* ei ole päässyt, sillä tätä ingressiä on lyhennetty ja tulkittu: ”Keskuskauppakamarin mielestä hallituksen ja opposition on päästävä yhteisymmärrykseen ennen kaikkea julkisen sektorin koon pienentämisestä.” Arvottaminen tulee ilmi adverbistä *ennen kaikkea*, joka määrittää *julkisen sektorin pienentämistä* eikä niinkään *yhteisymmärryksen tärkeyttä* kuten tiedotteessa (*ensiarvoisen tärkeää*).

Uutisessa on käytetty johtoilmauksessa tekstin lähde: *sanoo Keskuskauppakamarin toimitusjohtaja Risto E. J. Penttilä tiedotteessa*. Verkkouutiset ei ole ottanut Keskuskauppakamarin tiedotteessa esiintyvää yksinäisesti esitettyä väittämää ”Talouden tasapainottaminen tulee olemaan tärkeä teema ensi vuoden eduskuntavaaleissa.”

Uutisessa on taustoittava kappale, jonka toimitus on lisännyt itsenäisesti:

39) Hallituksen ja oppositiojohtajien keskustelutilaisuus järjestetään tiistaina iltapäivällä. Pääministeri Jyrki Kataisen (kok.) on kutsunut oppositiopuolue perussuomalaiset ja keskustan neuvotteluihin finanssipolitiikasta.” (Tc Vu)

Myös tähän uutiseen on noussut tiedotteesta välitön kuvaus: *Suomen julkisen sektorin menot ovat kymmenessä vuodessa paisuneet alle 50 prosentista yli 57 prosenttiin suhteessa BKT:hen.* Koska vain tiedotteen alku on kirjoitettu uusiksi uutisessa, loppu on tiedotteesta suoraan, kuten myös välitön kuvaus julkisten menojen kasvunopeudesta:

40) Penttilä peräänkuuluttaa myös tarkempia tietoja siitä, mihin hallituksen tähänastiset leikkaukset ovat kohdistuneet. Julkiset menot ovat kasvaneet vuodesta 2009 vajaan neljä prosenttia vuodessa. Menot ovat jatkaneet nousua muun muassa sen takia, että kunnat ovat kompensoineet pienentyneitä valtionosuuksia nostamalla kunnallisveroa. (Tc V)

Julkisten menojen kasvun määrä on tosin pyöristetty *vajaan neljä prosenttia* tiedotteen täsmällisestä lukuilmauksesta *noin 3,9 prosenttia*. Julkisten menojen kasvun määrää ja kasvun syytä ei anneta kenenkään sanomaksi vaan ne sanotaan totuutena – on lukijan vastuulla ajatella, onko kyseessä yleisesti hyväksytty näkemys.

Kaiken kaikkiaan Verkkouutisten uutisessa on käytetty tiedotetta hyvin pitkälti sananaisesti edellä esittelemiäni muutoksia lukuun ottamatta. Joidenkin kappaleiden paikkoja on vaihdettu, muutama lause tai lauseenjäsän poistettu ja lisätty yksi taustoittava kappale.

Talouselämän uutinen on sananaisesti sama kuin tiedote lukuun ottamatta otsikkoa, ingressin katkaisemista kahdeksi erilliseksi kappaleeksi sekä *Risto E. J. Penttilän* lyhentämistä *Penttiläksi*. Otsikossa näkyy demonstratiivipronominien muodikkuus: *Hallitukselta ja oppositiolta vaaditaan toimia: Tämä ongelma on Suomessa Euroopan suurin*. Otsikossa ei suoraan sanota, mikä ongelma on suurin, ja näin herätetään lukijan mielenkiinto selvittämään, mistä puhutaan. Otsikko on kuitenkin samantyylinen kuin alkuperäinen otsikko, jossa ei siinäkään mainita, kuka vaatii: Hallituksen ja opposition sitouduttava julkisen sektorin pienentämiseen. Toisaalta tiedotteen otsikossa on informatiivisesti tiedotteen ydin, kun taas uutistekstin otsikossa voi olla ytimen ympäristö, jolloin lukija houkutellessaan katsomaan sisään ja selvittämään otsikosta paljastumaton ydin.

4.3.4 Hallitusneuvotteluissa tyydyttävä kompromissi

Tiedotteesta *Hallitusneuvotteluissa tyydyttävä kompromissi* (Td) vain Verkkouutiset teki uutisen: *Ohjelmassa ei lääkkeitä julkisen sektorin pienentämiseen*. Tiedotteen ingressissä kuvaillaan Keskuskauppakamarin mielipiteitä hallitusohjelman päätöksiin.

41) Keskuskauppakamari pitää minihallitusneuvottelujen tulosta tyydyttävänä kompromissina. **Myönteistä on** windfall-verosta luopuminen, inflaatiotarkistus ansiotuloveroon ja edustusmenojen verovähennysoikeuden palauttaminen. **Kielteistä on** se, että verojärjestelmää aiotaan monimutkaistaa uudella vähennyksellä ja ansiotuloverotuksen progressio kiristyy. **Huolestuttavaa on**, että valtion velkaantumisen taittumista lykätään. (Td)

Lihavoidut predikaatiivit ovat arvottavia kannanottoja. Evaluointia esittämään tiedotteessa käytetään myös Penttilän sitaatteja:

42) “Neuvottelutulos ei ratkaise Suomen ongelmia, mutta **onneksi** ei tehty isoja **virheitäkään**. Yritysten näkökulmasta mukana on **myönteisiä** elementtejä”, toteaa Keskuskauppakamarin toimitusjohtaja Risto E. J. Penttilä. Hän pitää tulosta “**tyydyttävänä kompromissina**”. (Td)

Ilmaus *tyydyttävä kompromissi* on asetettu lainausmerkkeihin, joilla osoitetaan, että se on Penttilän sanomaa. Otsikkoa *Hallitusneuvotteluissa tyydyttävä kompromissi* ei ole sellaiseen kirjoitettu uutisten otsikoihin, luultavasti koska siitä ei tule ilmi, kuka arviointia esittää. Asteittaisuutta osoittava adjektiivi *tyydyttävä* supistaa moniäänisyyttä ja dialogia.

Tiedotteessa esitetään subjektiivisia näkemyksiä ilman johtoilmauksia:

43) Teollisuuden kilpailukyvyn kannalta **on tärkeää**, että windfall-veroa ei oteta käyttöön.

Yritysten edustusmenojen verovähennysoikeuden palauttaminen 50 prosentin tasolle vahvistaa palveluyritysten asemaa. Päätös **on merkittävä** varsinkin alueilla, joissa matkailu on tärkeä elinkeino.

Myönteistä on myös, että ansiotuloverotukseen tehdään inflaatiotarkistus. **Kielteistä kuitenkin on**, että tarkistukset tehdään ainoastaan kolmeen alimpaan tuloluokkaan. Tarkistukset pitäisi toteuttaa kaikissa tuloluokissa, jotta progressio ei kiristyisi. Ansiotuloverotuksen progressio on jo ennestään maailman kireimpiä. (Td)

Tärkeäksi, merkittäväksi, myönteiseksi ja kielteiseksi osoittaminen on asia-arvottamista. Tällä Keskuskauppakamari arvioi talouden tilaan kohdistuvia väittämiä omasta näkökulmastaan.

Verkkouutiset on uutisessaan "Ohjelmassa ei lääkkeitä julkisen sektorin pienentämiseen" on lyhentänyt tiedotetta ja kappaleita, mutta se ei ole lisännyt tekstiin mitään omaa.

44) Keskuskauppakamarin mielestä minihallitusneuvottelujen tulos on tyydyttävä kompromissi.

Myönteistä on windfall-verosta luopuminen, inflaatiotarkistus ansiotuloveroon ja edustusmenojen verovähennysoikeuden palauttaminen.

Kielteistä puolestaan on se, että verojärjestelmää aiotaan monimutkaistaa uudella vähennyksellä ja ansiotuloverotuksen progressio kiristyy.

Huolestuttavaa on Keskuskauppakamarin mielestä se, että valtion velkaantumisen taittumista lykätään. (Td V)

Uutiseen on kirjoitettu esimerkiksi tiedotteen evaluoiva välitön kuvaus *Teollisuuden kilpailukyvyn kannalta on tärkeää, että windfall-veroa ei oteta käyttöön ilman referoinnin merkkejä*. Kontekstissa ääni pysyy Keskuskauppakamarilla, kun tarpeeksi usein osoitetaan referoinnin lähde, kuten esimerkin viimeisessä virkkeessä johtoilmaus *Keskuskauppakamarin mielestä*, jonka toimitus on lisännyt.

Uutisissa onkin tapana muokata tiedotteen tekstiä referoinniksi siten, että lähteeksi asetetaan tiedotteessa muuten puhunut henkilö. Tästä esimerkki on Verkkouutisten uutinen tiedotteesta, jossa sanotaan: ”Kauppakamarien tavoitteena on hallitusohjelma, jolla luodaan hyvä toimintaympäristö yrityksille.” Verkkouutiset ovat referoineet tiedotteen tekstiä käyttäen lähteenä Penttilää, jota on siteerattu aiemmassa kappaleessa:

45) [vaatii Keskuskauppakamarin toimitusjohtaja Risto E. J. Penttilä.] **Hänen mukaansa** kauppakamarien tavoitteena on hallitusohjelma, jolla luodaan hyvä toimintaympäristö yrityksille. (Td V)

Myös tiedotteen viimeinen yksinäinen virke *Julkisen sektorin pienentäminen on olennaista, jotta myös kokonaisveroaste saadaan laskuun* on asetettu uutisessa Penttilän sanomaksi (*sano Penttilä*). Näin annetaan eksplisiittisemmin tavoite kauppakamarien sanomaksi sen sijaan, että annettaisiin esimerkiksi ymmärtää, että Verkkouutiset olisi itse tehnyt johtopäätöksen kauppakamarien agendasta ja tulkinnut sitä.

4.3.5 Keskuskauppakamarin Penttilä: Ylipitkien hallitusohjelmien aika on ohi

Tiedotteesta *Keskuskauppakamarin Penttilä: Ylipitkien hallitusohjelmien aika on ohi* (Te) sekä Kauppalehti, Verkkouutiset, Demokraatti että Yle kirjoittivat uutistekstit. Tiedotteen

otsikko on väitelause, joka on lisäksi asetettu Penttilän sanomaksi. Itse tiedotteessa käytetään direktiivejä, joissa direktiivien lähteenä on Keskuskauppakamarin asettama normi.

46) “Suomen tilanne on todella vakava. Julkiset menot **on** kiireen vilkkaa **saatava** alas. Tavoitteeksi **tulee ottaa** julkisten menojen BKT-suhteen palauttaminen alle 50 prosenttiin vuoteen 2020 mennessä. Se **vaatii** kolmea asiaa: yksityisen sektorin kasvua, tuottavuuden parantamista erityisesti julkisissa palveluissa sekä tiukkaa menokuria julkisissa menoissa”, Penttilä painottaa. (Te)

Verkkouutiset on selittänyt tiedotteen otsikon auki omalla tavallaan: *Risto E.J. Penttilä perää julkiset menot laskuun kääntävää hallitusohjelmaa*. Verbi *perää* korostaa intensiteettiä.

Uutisissa on usein lyhennetty tekstikappaleita ja katkaistu niitä pienempiin kappaleisiin. Tässä tiedotteessa ollut yksi neljästä virkkeestä koostuva Penttilän sitaatti on Verkkouutisten jutussa katkaistu ennen viimeistä pitkää virkettä:

47) (Tiedote) “Suomen tilanne on todella vakava. Julkiset menot on kiireen vilkkaa saatava alas. Tavoitteeksi tulee ottaa julkisten menojen BKT-suhteen palauttaminen alle 50 prosenttiin vuoteen 2020 mennessä. Se vaatii kolmea asiaa: yksityisen sektorin kasvua, tuottavuuden parantamista erityisesti julkisissa palveluissa sekä tiukkaa menokuria julkisissa menoissa”, Penttilä painottaa. (Te)

48) (Verkkouutiset) - Suomen tilanne on todella vakava. Julkiset menot on kiireen vilkkaa saatava alas. Tavoitteeksi tulee ottaa julkisten menojen BKT-suhteen palauttaminen alle 50 prosenttiin vuoteen 2020 mennessä, **Risto E. J. Penttilä** sanoo. **Hänen mukaansa** se vaatii kolmea asiaa eli yksityisen sektorin kasvua, tuottavuuden parantamista erityisesti julkisissa palveluissa sekä tiukkaa menokuria julkisissa menoissa. (Te V)

Referoinnin keinona on käytetty adverbialia *mukaansa* ja luettelon kaksoispiste on vaihdettu *eli*-sanaan, jolla luodaan tekstiin sujuvuutta. Myös sitaatin johtoilmmaisun verbi *painottaa* on vaihdettu *sanomiseksi*, joka on neutraalimpi. Toisaalta johtoilmmaisun valinnan syynä voi olla myös sitaatin katkaiseminen, jolloin sen viimeinen lause on uutisessa toinen kuin tiedotteessa.

Tiedotteessa viimeisellä sitaatilla ei ole johtoilmausta ollenkaan, sillä sanoja tulee aiemmasta kontekstista ilmi. Verkkouutisten juttuun sitaatin antaja on kuitenkin merkitty johtolauseella eikä lainausmerkkejä käytetä lainkaan:

49) Suhdeluku on aivan liian matala. Yksityisen sektorin osuus julkisesta palvelutuotannosta tulisi olla noin 40 prosenttia, **hän sanoo**. (Te V)

Katkelmasta ei selkeästi käy ilmi, mistä referointi alkaa: onko Penttilän sanomaa kaksi ensimmäistä lausetta vai vain jälkimmäinen. Lainausmerkkien puutteesta huolimatta on lukijalle kuitenkin luultavasti kontekstin perusteella selvää, että molemmat lauseet kuuluvat Penttilälle.

Yleisesti uutisessa on käytetty kolme kertaa *hän*-pronominia ja siten myös epäsuoraa referointia, jota tiedotteessa ei esiinny ollenkaan. Uutisissa käytetään enemmän johtoilmiaisuja, jotta attribuutio osoitetaan eksplisiittisesti ja näin moniäänisyyttä laajennetaan tiedotetta enemmän.

Verkkolehti Demokraatin otsikossa on kommenttimaisesti hyödynnetty tiedotteen yhteiskunnallista kontekstia hallituksen poikkeuksellisen suuresta kokoonpanosta ja siteerattu lisäksi tiedotteen omaa otsikkoa: *Sixpackeille hyvästit? – ”Ylisuurten koalitioiden aika on ohi”*. Demokraatti on kopioinut tiedotteen alun tekstin lähes sanasanaisesti lukuun ottamatta kahden kappaleen järjestyksen vaihtoa uutisen alussa. Lopputiedotteesta uutiseen on jätetty vain yhden virkkeen sitaatti: ”Suhdeluku on aivan liian matala. Yksityisen sektorin osuus julkisesta palvelutuotannosta tulisi olla noin 40 prosenttia.” Demokraatista poisjätetyissä osissa Penttilä esittää predikatiivilausein evaluointia:

50) ”Suomen tilanne on todella vakava. Julkiset menot on kiireen vilkkaa saatava alas. Tavoitteeksi tulee ottaa julkisten menojen BKT-suhteen palauttaminen alle 50 prosenttiin vuoteen 2020 mennessä. Se vaatii kolmea asiaa: yksityisen sektorin kasvua, tuottavuuden parantamista erityisesti julkisissa palveluissa sekä tiukkaa menokuria julkisissa menoissa”, Penttilä painottaa.

Penttilä muistuttaa, että tällä hetkellä julkisten palveluiden ostoista 27 prosenttia kohdistuu yksityiselle sektorille. (Te)

Penttilä vetoaa Suomen tilanteen vakavuuteen ja kertoo, miten julkisten menojen BKT-suhde saadaan pienemmäksi. Sitaateissa asetetaan selkeästi yksinäisillä väitelauseilla Suomen tilanne vakavaksi ja *painotetaan* argumentein, miten BKT-suhde saataisiin palautettua.

Kauppalehti on otsikko on lyhennetty versio tiedotteen otsikosta: *Penttilä: Ylipitkien hallitusohjelmien aika on ohi*. Otsikossa on siis vain jätetty pois *Keskuskauppakamari*-attribuutti. Kauppalehti on muuttanut tiedotteesta vain yhden epäsuoran esityksen muotoilua ja muuten kopioinut tiedotteen sellaisenaan:

51) (Tiedote 4.9.2014) Penttilä muistuttaa, että tällä hetkellä julkisten palveluiden ostoista 27 prosenttia kohdistuu yksityiselle sektorille. (Te)

52) (Kauppalehti) Penttilän mukaan julkisten palveluiden ostoista 27 prosenttia kohdistuu yksityiselle sektorille. (Te KL)

Penttilän mukaan voi olla neutraalimpi kuin *Penttilä muistuttaa*, joka implikoi aiempaa ja totuuteen perustuvaa faktaa. Lehti ei välttämättä halua osoittaa, että väitteellä olisi totuus-pohjaa tai että siitä olisi puhuttu aiemmin. Jo tilanpuutteenkin vuoksi toimitukset usein lyhentävät tekstejä ja poimivat tiedotteista asioita, jotka vaikuttavat tärkeimmiltä ja lukijoiden kannalta kiinnostavimmilta.

Vain yhden lauseenjäsenen ja otsikon muutos Kauppalehden uutisessa tiedotteeseen verrattuna antavat osoittaa, että sen ideologiat ovat linjassa Keskuskauppakamarin kanssa tiedotteiden asioissa.

Aineiston tiedotteita referoidaan käsittelemissäni uutisissa yleisesti ottaen neutraalisti. Uutisissa on kuitenkin sekä eksplisiittistä että implisiittisempää etäännytyistä tiedotteesta. Tätä osoitetaan konditionaalien käytöllä sekä johtoverbien valinnoilla. Tietyissä tapauksissa uutisessa on esitetty myös toinen näkökulma, mutta nämä tapaukset ovat poikkeuksia (ks. luku 4.2.1.). Myötäilevissä uutisissa kaikkia ajatuksia ei ole merkitty lainauksiksi, vaan ne on voitu kirjoittaa annettuna tietona ilman lähdeviitteitä.

Tiedotetekstien käsittely mediassa. Esittelen lyhyesti median tavan käsitellä aineistoni tiedotteita uutistoimistokohtaisesti: Kauppalehti, Talouselämä ja Verkkouutiset käyttävät tiedotteita lähes sellaisenaan. Tällöin teksteihin jää myös subjektiivista yksinäisyyttä, jota ei aseteta kyseenalaiseksi (esim. *Teollisuuden kilpailukyvyyn kannalta on tärkeää, että windfall-vero ei oteta käyttöön.*). STT:n, Ylen ja Demokraatin uutisissa lyhennetään aineistoni tiedotteita ja käytetään neutraaleja lähdeviitteitä (*sanoo, X:n mukaan* jne.). Näissä ei näy evaluointia. Helsingin Sanomat ja STT viittaavat uutisissa neutraalisti, mutta niissä on myös referoivaa konditionaalia, joka tuo etäännyttävää vaikutelmaa tiedotteeseen nähden. Helsingin Sanomien ja Uuden Suomen uutisteksteissä käytetään lisäksi etäännyttäviä lainausmerkkejä (*se on tehnyt oman "häätäohjelmansa" eli lähinnä listan keinoista, joilla sen mielestä voisi kohentaa taloutta*). Aineistoni uutisteksteistä kaikkiaan kolmessa mainitaan tiedote lähdeksi: Ylen uutistekstissä kerrotaan johtoilmallisessa tiedon lähde (*sanoo tiedotteessa*), Uuden Suomen jutussa *Keskuskauppakamari toteaa tiedotteessaan* ja Kansan Uutisissa referoinnilla *Tiedotteessaan järjestö edellyttää kaikkien julkisten menojen jäädyttämistä*. Ideologisesti Keskuskauppakamarin kanssa eri näkökulmaa kuvaavassa Kansan Uutisissa toimintaa kuvataan evaluoivasti ilmauksilla *lopettaisi opintotuen ja leikkaisi sosiaaliturvaa*,

käy armotta, leikkauslista painisi kansalaiset polvilleen. Ilmaukset arvottavat toimintaa ja näin ollen etääntyvät siitä.

5 Pohdinta

Käyn tässä luvussa läpi yleisvaikutelmia tutkielmani pohjalta ja esittelen kokoavasti aineistoni tiedotteiden ja uutistekstien piirteitä sekä esitän analyysini herättämiä pohdintoja.

Tiedotetekstit kirjoitetaan uutisten tekstilajia silmällä pitäen, ja uutistekstit puolestaan voivat olla melko tarkkaan sama kuin tiedoteteksti. Tämä tarkoittaa, että tiedotteet ja uutiset kytkeytyvät toisiinsa intertekstuaalisesti ja interdiskursiivisesti. Avoimen intertekstuaalisuuden lisäksi uutisteksteissä on piilevää intertekstuaalisuutta: lähde on Keskuskauppakamarin tiedote, mutta lähdettä ei aina ole merkitty. Toisaalta tiedotteet mukailevat uutisten tekstilajia. Uutistekstien voi näin ollen ajatella sekä hyödyntävän että muuttavan tekstejä (ks. Solin 2001; Fairclough 1992). Aineistoni tiedotteet saatetaan muuntaa toimituksissa uutisteksteiksi vain muutamilla muutoksilla tai lyhennettyinä: lehdet esimerkiksi vaihtavat otsikon, muuttavat muutaman virkkeen paikkaa sekä sitaattien muotoa epäsuorasta lainauksesta suoraksi lainaukseksi tai toisin päin.

Keskuskauppakamarin tiedotteiden pohjalta tehdyt lehtijutut vaikuttavat usein neutraaleilta: mielipiteet on pääsääntöisesti esitetty asiantuntijoiden sanomina neutraalein lähdeviittein, vaikka tiedotteessa mielipide olisikin esitetty välittömänä kuvauksena ilman referointia. Keskuskauppakamarin toimia ei useimmiten evaluoida – tekstin näkyvänä päämiehenä on Keskuskauppakamari. Teksteissä kuitenkin on lukemattomia tapoja, joilla kirjoittaja voi epäsuorasti esittää suhtautumista toisiin ääniin ja joiden kautta lukijaa ohjataan tiettyyn asennoitumiseen (Martin & White 2005: 115). Uutisissa on perinteisesti pidetty ideaalina vähintään kahta näkökulmaa. Toisin sanoen, kun uutisessa kirjoitetaan Keskuskauppakamarin ajatuksista, olisi samassa uutisessa oltava toinen näkökulma samasta aiheesta. Tämä toteutuu aineistossani ainoastaan yhdessä, Uuden Suomen julkaisemassa uutisessa (Ta US), jossa on haastateltu toista osapuolta ja lisäksi annettu linkki tämän osapuolen pidempään haastatteluun.

Aineistoni tiedotteissa yksi keskeinen piirre on suorien referaattien käyttö. Referoimalla asiantuntijoita sekä luodaan näennäistä etäisyyttä esitettyihin kannanottoihin että luodaan kiinnostavuutta henkilönäkökulman kautta. Henkilöiden siteeraaminen on tunnetusti uutisteksteissä kiinnostavuutta luova tekijä. Tiedotteissa suoran ja epäsuoran esityksen käyttö on keino esittää kannanottoja, sillä välittömässä kuvauksessa ne olisivat liian suorita voidakseen tulla kopioituksi uutisiin. Runsas kannanottojen ja perustelujen käyttö ilman referointia voisi vähentää tiedotteiden läpimenoa mediassa.

Mielipiteitä näkyy aineistoni tiedotteissa myös välittömänä kuvauksena. Tiedotteissa intensifioidaan asteittaisuuden osoittamisen keinoin ja metaforien kautta väittämien tärkeyttä ja osoitetaan lukijalle näkökulmaa, kuten kuvailemalla julkista sektoria sanoilla *paisunut julkinen sektori*.

Tiedotteissa käytetään referoinnin lisäksi paljon passiivia ja geneerisyyttä. Toisinaan viestit osoitetaan hallitukselle, mutta yleisesti ottaen viesteissä ei ole osoitusta siitä, kenelle toiveet suunnataan. Tällainen on esimerkiksi *Julkiset menot on kiireen vilkkaa saatava alas*.

Tiedotteessa käytetyt ilmaisut päätyvät usein lehtiin, joko neutraalisti tai näkökulmaa korostavasti referoituina. Uutisteksteissä on pääsääntöisesti neutraaleja johtolauseita. Tutkielmani uutisissa, joissa toimitus on kirjoittanut omaa tekstiä, lähdeviitteet on useimmiten merkitty neutraalisti. Tämä vahvistaa näkemystä uutisten roolista tiedonvälittäjänä. Vaikka uutiset kopioivat paljon tiedotteiden tekstiä, muuttavat ne usein tiedotteissa esitetyt yksiaäniset suorat väittämät siis referoinniksi, suoraksi tai epäsuoraksi. Tiettyjen uutistoimistojen kuten Kauppalehden ja Verkkouutisten tapauksessa uutisteksteissä näkyy myös väitteiden esittämistä yksiaänisenä ilman referoimista. Tätä on useimmiten asioissa, jotka eivät ole ainoastaan Keskuskauppakamaran mielipiteitä vaan esimerkiksi laajasti yhteiskunnassa vaikuttava ideologia, jonka mukaisesti talousasioista yleisesti uutisoidaan. Esimerkiksi julkisen sektorin koko on tällainen ideologinen asia, johon suhtautuminen vaihtelee. On syytä muistaa aina, että kaikki kielenkäyttö on jollakin tasolla ideologista – on valinta sinänsä, mitä tiedotteesta nostetaan uutiseen ja miten se kerrotaan. Tästä on esimerkkinä tiedotteessa käytetty virke, jota käsittelin luvussa 4.2.3.

53) Menot ovat jatkaneet nousua muun muassa sen takia, että kunnat ovat kompensoineet pienentyneitä valtionosuuksia nostamalla kunnallisveroa.

Virke on esimerkki yksiaänisyydestä. Tiedotteessa sillä argumentoidaan, ja se on nostettu sellaisenaan esiin myös tiedotteesta kirjoitetuissa uutisteksteissä.

Kun uutisessa toistetaan Keskuskauppakamarin sanoja, ei ainoastaan tuodaan esiin Keskuskauppakamarin väitteitä, vaan myös näkökulma. ”Kovan uutisoinnin” tekstien tapauksessa oletetaan yleisesti, että kirjoittajan on mahdollista olla osoittamatta mielipiteitä. Teksteissä, joissa on vain neutraaleja lähdeviitteitä, kirjoittajan on mahdollista olla myötäilemättä väitteitä tai kokonaan irtisanoutua niistä. Tällöin tekstit näyttävät tiedonvälittäjinä, jotka eivät osoita yhteenkuuluvuutta toisiin ääniin ja jotka antavat lukijalle mahdollisuuden valita oma suhtautumisensa. Tällaiset tekstit näyttävät toki neutraaleilta, jos niitä verrataan tekstiin, jossa on eksplisiittisempää evaluointia.

Katson, että suora esitys, siten kuin se lähentää puhetilanteeseen, antaa toisaalta valtaa referoidulle, mikäli referointi on neutraalia. Epäsuora esitys puolestaan integroi referoidun osan toimittajan ääneen, jolloin näkökulma säilyy enemmän uutistekstillä, mutta tavallaan se myös vie pois vallan referoidulta tiedotteelta tai henkilöltä sanoa asiansa tarkalleen omien sanojensa mukaisesti. Toisaalta taas, jos epäsuorassa esityksessä on toistettu sanasanaisesti tiedotteen tekstiä, tuo sekin lähemmäksi tiedotetta kuin omin sanoin epäsuorasti ja abstraktisti referointi. Eniten väitteille kuitenkin annetaan valtaa silloin, kun uutistekstissä on kirjoitettu Keskuskauppakamarin subjektiivinen mielipide välittömänä kuvauksena kuten tiedotteessa sanottuna. Tällöin Keskuskauppakamarin näkökulmasta ei vain kerrota, vaan se integroituu uutistekstiin ja tulee lukijaa lähemmäksi.

Yksiääniset argumentit, joilla perustellaan Keskuskauppakamarin toimia ja viestejä, eivät muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta toistu uutisteksteissä sellaisinaan. Tällaisena mainittakoon esimerkiksi tiedotteessa mainittu väittämän lähde *kansainväliset tutkimukset*, joka voi olla liian epämääräinen lähde uutistoimiston esittämäksi. Uutisissa on käytetty neutraaleja referointeja *sanoo, toteaa, ehdottaa, edellyttää, vaatii, Keskuskauppakamarin / Penttilän mukaan, sen mielestä*. Lisäksi referoidaan tai kuvaillaan toimintaa sitä esittävillä verbeillä *on laatinut, on julkaissut, ohjelma nostaa esille*. Useimmiten siis nimenomaan kerrotaan lähteeksi Keskuskauppakamari tai Risto E. J. Penttilä.

Kriittistä otetta uutisissa lisäävät tietyt referoinnin keinot, joita analyysissäni tulee ilmi. Näitä ovat referoiva konditionaali, etäännyttävät johtoilmaukset (*väittää*), lainausmerkkien käyttö (*”hätäohjelma”*) sekä evaluoivat sanavalinnat, joilla arvotetaan inhimillistä toimintaa tai asioita (*raju leikkauslista*). Nämä keinot ovat dialogisia ja moniäänisyyttä laajentavia siinä missä neutraalit johtoilmauksetkin (*sanoo, toteaa*), sillä ne eksplisiittisesti esittävät projisoidun osan perustuvan jonkun ulkopuolisen subjektiiviseen näkemykseen. Kriittistä otetta lisäävät referoinnin keinot kuitenkin menevät neutraaleja lähdemainintoja hiukan pidemmälle. Kirjoittajan ääni nimittäin näkyvästi esittää, ettei ota vastuuta referoidun sanoista, ja antaa tilaa vaihtoehtoisille näkemyksille. Tiedotusväline-tekijä ottaa valtaa Keskuskauppakamari-tekijältä ja antaa tilaa toisille mahdollisille päämiehille.

Konditionaalia etäännytyksen keinona olen analyysiluvussa 4 käynyt läpi tapauskohtaisesti. Kokoavasti sanottuna, aineistoni uutisissa käytetään konditionaalia enemmän kuin tiedotteissa. Pääosin sitä käytetään referoinnin keinona, kun puhutaan aikeista tai tahdosta (esimerkiksi *Tämä pitäisi tapahtua vuosikymmenen loppuun mennessä*). Konditionaalin

käyttö voi liittyä kirjoittajan näkökulman osoittamiseen: tietynlaiseen asennoitumiseen predikaattien osoittaman asiantilan todennäköisyyttä kohtaan ja referoidun näkökulmaan sitoutumiseen. Referoivassa sivulauseessa konditionaali jättää toteutumisen ja sitoutumisen auki.

Käytännön viestinnän töissä olen huomannut, että tiedotteita kirjoittaessa pyritään valitsemaan lauseita, joissa konditionaalia ei tarvitse käyttää. Indikatiivi valitaan tietoisesti käytettäväksi, jotta väittämistä saadaan varmemman oloisia. Indikatiivilla pyritään luomaan uskottavuutta ja luotettavuutta (esimerkiksi *Julkisen sektorin pienentäminen on olennaista, jotta myös kokonaisveroaste saadaan laskuun* vrt. kuviteltu konditionaalinen *Julkisen sektorin pienentäminen olisi olennaista, jotta myös kokonaisveroaste saataisiin laskuun*). Indikatiivilla ei anneta vaihtoehtojen olemassaoloa mahdolliseksi toisin kuin konditionaalilla, kuten uutisteksteistä havaitsee konditionaalien etäännyttävän olemuksen takia.

Toisaalta, vaikka tiedotteissa yleensä vältetään konditionaalia, saatetaan sitä joskus tietoisesti käyttää: jyrkimmät kannanotot saatetaan pyrkiä häivyttämään vähemmän ehdottomiksi konditionaalilla, jotta ne pääsisivät paremmin läpi uutisiin asti. Aineistoni tiedotteissa käytetään kerran konditionaalia puhuttaessa Keskuskauppakamarin mielipiteistä:

Suhdeluku on aivan liian matala. Yksityisen sektorin osuus julkisesta palvelutuotannosta **tulisi olla** noin 40 prosenttia. (Te)

Tarkistukset **pitäisi** toteuttaa kaikissa tuloluokissa, jotta progressio ei kiristyisi. (Td)

Verbeillä *pitäisi* ja *tulisi* osoitetaan toivottu tilanne tai että nykyinen tilanne ei ole puhujan näkökulmasta toivottavaa, mutta toivetta ei osoiteta suoraan kenellekään. Konditionaalit kertovat esimerkeissä, että toiveen toteutuminen on epävarmaa. Ei ole yhtä tahoja, joka vastaisi yksityisen sektorin osuudesta julkisesta palvelutuotannosta, joten Keskuskauppakamari ei välttämättä voi antaa suoraa käskyä, kuten aineistossani muulloin on näkyvissä. Lause on pikemminkin tulevaisuuteen kohdistuva toive, jolloin konditionaalien käyttö on luontevaa. Konditionaalia kenties käytetään myös, koska asia ei ole tiedotteen pääviesti (vrt. *Julkisen sektorin pienentäminen on olennaista, jotta myös kokonaisveroaste saadaan laskuun*). Uutisteksteissäkin konditionaalia käytetään runsaasti: Keskuskauppakamarin viestejä referoidaan, ne nähdään subjektiivisina toiveina, jotka ovat samanarvoisia toisten näkökulmien kanssa.

Runsas lähdeviitteiden käyttö suorissa kommentoissa ja suoran tekstin verrattain neutraali käyttö voi edistää tiedotteiden läpimenoa uutisissa, mutta aineistoni pohjalta tällaista johtopäätöstä ei ole vedettävissä. Aineistossani on joissain tiedotteissa erittäin suoriakin kannanottoja välittömänä kuvauksena, mutta lehdet vain lisäävät referoinnin viittaukset, vaikka

kopioisivat tekstiä referoitavaksi suoraan. Toki tiedote on varmasti helpompi kirjoittaa uutistekstiksi, jos se ei ole liian provosoiva, jolloin on varmempaa välttää suoria kannanottoja välittömänä kuvauksena ilman referointia.

Aineistoni uutisteksteissä tiedoteteksti on toiminut uutisen olemassaolon syynä siinä mielessä, että suurin osa uutisten teksteistä on tiedotteesta otettua ja muokattua tekstiä. Lähde ei tosin aina mainita, mikä saa miettimään uutisen eksplisiittisyyttä ja moniäänisyyden esiin tuomista. Onko tiedon lähde tarpeetonta tietoa? Näin näyttää olevan, sillä vain kolmessa uutisessa osoitettiin tiedon olevan lähtöisin tiedotetekstistä. Ajattelen sillä kuitenkin olevan merkitystä, onko toimittaja haastatellut asiantuntijaa omin kysymyksin vai onko toimittaja kirjoittanut uutisen valmiiksi sanellun tiedotteen pohjalta. Näkökulman voisi ainakin kuvitella olevan haastattelun tapauksessa enemmän toimituksen puolella. Toisaalta on totta, että yhtä lailla haastattelussa saattaa haastatellun näkökulma tulla subjektiivisesti toimittajan tekstiinkin.

Uutisten lukija ei välttämättä ole tietoinen teksteistä uutisen taustalla – hänelle paljastuu vain eksplisiittisesti tekstissä tulevat lähdemaininnat. Nämä lähdeviitteet voivat esittää tiedon lähteen (*Keskuskaupakamari sanoo tiedotteessaan*) tai ainoastaan lainata tiedotteessa ilmaistuja ääniä (*Keskuskaupakamari, Risto E. J. Penttilä*). Tekstistä ei välttämättä tule ilmi, milloin uutisessa on lainattu jotakin tiedotetta, milloin haastateltu asiantuntijaa, milloin referoitu asiantuntijan puhetta muussa yhteydessä, kuten lehdistötilaisuudessa. Lukijalle ei aina näy sekään, mikä teksti on Keskuskaupakamarin antamaa ja mikä lehden omaa. Tämä osaltaan vaikuttaa tulkintaan: jos todellista lähdeä ei ole näkyvissä, lukijan ei anneta nähdä äänten koko ketjua tekstin taustalla. Eksplisiittisyys ja toimittajan kielelliset valinnat osoittavat tekstin olevan neutraalisti tai kriittisesti tiedotteen viesteihin suhtautuva. Aineistoni uutisteksteissä osoitetaan hienovaraisilla eksplisiittisillä keinoilla etäännyttä tiedotteesta, lähennyttään tiedotetta antamalla sille ääni ilman referoinnin merkkejä tai osoitetaan neutraaliutta referoimalla tiedotetta neutraalein lähdemaininnoin.

Ainesta jatkotutkimukseen. Tutkielmassani on kyse tapaustutkimuksesta, eivätkä tulokset ole yleistettävissä koko Keskuskaupakamarin tiedottamiseen tai ylipäätään uutisten tapaan referoida tiedotteita. Työ on kuitenkin antanut viitteitä siitä, miten uutiset hyödyntävät tiedotteita. Toisinaan tätä tutkielmaa tehdessäni olen tuntenut vaillinaisuutta siitä, että aineisto on niin suppea ja työkalut sen analysointiin rajalliset. Tiedotteiden ja uutistekstien evaluointia voi tutkia sekä yhä kokonaisvaltaisemmin että keskittyä esimerkiksi lyhentämi-

sen keinoihin. Mitä uutisiin poimitaan tiedotteista? Mielenkiintoista olisi tutkia kokonaisvaltaisesti, mikä tiedotteissa kiinnostaa ja minkälaiset tiedotteet parhaiten pääsevät mediassa läpi. Myös toimittajien haastattelu antaisi lisää analyysin aineesta. Toimittajilta voi kysyä näkemyksiä esimerkiksi siitä, mihin tiedotteessa kiinnitetään huomiota uutistoimituksissa ja suosivatko toimitukset valmiiksi uutistekstin muodossa olevaa tiedotetta. Tämä kiertyy siihen, onko tiedotteissa mahdollista esittää suoria kannanottoja ilman referoinnin merkkejä.

Lähteet

BAHTIN [BAKHTIN], M. M. 1986 [1952–1953]: The problem of speech genres. – Caryl Emerson & Michael Holquist (toim.): *Speech genres and other late essays* s. 60–102. Englanninkielinen käännös Vern W. McGee. Austin: University of Texas Press.

FAIRCLOUGH, NORMAN 1992: *Discourse and social change*. Cambridge: Polity Press
—1997 [1995]: Miten media puhuu. [Media discourse.] Suomentaneet Virpi Blom & Kaarina Hazard. Vastapaino: Tampere.

FOWLER, ROGER 1985: Power. Teoksessa van Dijk, T. A. (toim.) *Handbook of Discourse Analysis in Society*, 61-82. Academic Press, Orlando.

GRUBER, HELMUT 1993: Evaluation devices in newspaper reports. – *Journal of Pragmatics* 19. S. 469-486

HABERMAS, JÜRGEN 1971: *Toward a rational society : student protest, science, and politics*. London : Heinemann

HADDINGTON, PENTTI – SIVONEN, JARI (toim.) 2010: *Kielentutkimuksen modernit klassikot*. Helsinki: Gaudeamus.

HAKULINEN, AULI 1990: Kuka puhuu kertomuksessa eli naisten kutsut. Teoksessa *Naistutkimus – Kvinnoforskning* 1 s. 4–19. <http://elektra.helsinki.fi/se/n/0784-3844/3/1/kukupuhu.pdf>

HALLIDAY, M. A. K. 1973: *Explorations in the functions of language*. London: Edward Arnold.

HEIKKINEN, VESA 2012: Teoksessa Vesa Heikkinen – Eero Voutilainen – Petri Laurerma – Ulla Tiitilä – Mikko Lounela (toim.) *Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käsikirja* s. 131–157. Helsinki: Gaudeamus Oy.

HEMÁNUS, PERTTI 1990: *Johdatusta tiedotusoppiin 2, Journalistiikan perusteet*. Helsinki: Yliopistopaino.

HUNSTON, SUSAN – THOMPSON, GEOFF 2000: *Evaluation in text*. Oxford: University Press.

IKOLA, OSMO (toim.) 1977: *Nyky-suomen käsikirja*. Espoo: W&G.

ISK = HAKULINEN, AULI – MARIA VILKUNA – RIITTA KORHONEN – VESA KOIVISTO – TARJA-RIITTA HEINONEN – IRJA ALHO 2004: *Iso suomen kielioppi*. SKST 950. Helsinki: SKS.

JUVONEN, RIITTA 2014: *Kirjoitelma ja tekijän ääni. Kehystämisen yhdyslauseet suomenkielisen ylioppilasaineen dialogisuuden hallinnassa*. Helsinki: Unigrafia Oy.

- KAJANNE, MILLA 1997: Kertomus, referointi ja kerronnan valta. – Auli Hakulinen (toim.) *Suomalaisen keskustelun keinoja II*. Kieli 10, s. 207–242. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- KAKKURI-KNUUTTILA, MARJA-LIISA – HEINLAHTI, KAISA 2006: *Mitä on tutkimus? Argumentaatio ja tieteenfilosofia*. Helsinki: Gaudeamus Oy.
- KALLIOKOSKI, JYRKI 2005a: Referointi ja moniäänisyys kielenkäytön ilmiönä. Teoksessa Markku Haakana & Jyrki Kalliokoski (toim.) *Referointi ja moniäänisyys* s. 9–42. Tietolipas 206. Helsinki: SKS.
- 2005b: Moniäänisyys ja koherenssi suomea toisena kielenä kirjoittavien teksteissä. Teoksessa Markku Haakana – Jyrki Kalliokoski (toim.) *Referointi ja moniäänisyys* s. 224–257. Tietolipas 206. Helsinki: SKS.
- KANKAANPÄÄ, SALLI 2006: *Hallinnon lehdistötiedotteiden kieli*. SKST 1086. Helsinki: SKS
- KOSKI, MAUNO 1985: *Toiseen tekstiin viittaaminen nykyisessä kirjasuomessa*. Fennistica 5. Åbo Akademi, Finska institutionen. Turku.
- KOTILAINEN, LAURI 1994: *Hyvä lehtijuttu – kirjoittajan opas*. Kuopio: Viestintä Kotilainen.
- KUIRI, KAIJA 1984: *Referointi Kainuun ja Pohjois-Karjalan murteissa*. SKST 405. Joensuu yliopiston humanistisia julkaisuja 2. Helsinki: SKS.
- TRASK, LARRY 1997: *Guide to Punctuation*. University of Sussex <http://www.sussex.ac.uk/informatics/punctuation/>
- LANGACKER, RONALD W. 2008: *Cognitive grammar: a basic introduction*. Oxford University Press. Oxford
- LEECH, GEOFFREY – SHORT, MICHAEL 1981: *Style in Fiction. A Linguistic Introduction to English Fictional Prose*. Second Edition. Harlow: Pearson Education Limited.
- LUUKKA, MINNA-RIITTA 1995: *Puhuttua ja kirjoitettua tiedettä. Funktionaalinen ja yhteisöllinen näkökulma tieteen kielen interpersonaalisiin piirteisiin*. Jyväskylän yliopisto.
- LYONS, JOHN 1977: *Semantics. Volume 2*. Cambridge: University Press.
- MARTIN, J. R. – WHITE, P. R. R 2005: *The language of evaluation. Appraisal in English*. London: Palgrave Macmillan.
- MÄNTYNEN, ANNE 2005: Referointi tekstilajipiirteinä. Esimerkkinä kielijutut. Teoksessa Markku Haakana Jyrki Kalliokoski (toim.) *Referointi ja moniäänisyys* s. 258–281. Helsinki: SKS.

- PALLASKALLIO, RITVA 2013. Kertova tempus: finiittiverbin aikamuodon valinta suomenkielisissä katastrofiuutisteksteissä 1860–2004. Helsingin yliopisto.
- PENTTILÄ, AARNI 1957: *Suomen kielioppi*. WSOY. Porvoo
- PÄLLI, PEKKA 2003. Ihmisryhmä diskurssissa ja diskurssina. Tampereen yliopisto.
- ROMPPAINEN, KATI 2015: Erimielisyys yleisönosastokirjoituksissa: kirjoittajien suhtautumisen ja argumentaation tarkastelua. Pro gradu. Helsingin yliopisto
- SUHOLA, AINO – TURUNEN, SEPO – VARIS, MARKKU 2005: *Journalistisen kirjoittamisen perusteet*. Helsinki: Finn Lectura.
- SEPPÄNEN, EEVA-LEENA 1997: Osallistumiskehikko. Teoksessa Liisa Tainio (toim.) *Keskusteluanalyysin perusteet* s. 156–176. Tampere: Vastapaino.
- SKST = Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia.
- SOLIN, ANNA 2001: *Tracing texts. Intertextuality in environmental discourse*. University of Helsinki
- SHORE, SUSANNA 2005: Referoinnista projektioon ja metapresentaatioon. Teoksessa Markku Haakana – Jyrki Kalliokoski (toim.) *Referointi ja moniäänisyys* s. 44–82. SKS. Helsinki
- 2012: Kieli, kielenkäyttö ja kielenkäytön lajit systeemis-funktionaalisessa teoriassa. Teoksessa Vesa Heikkinen – Eero Voutilainen – Petri Lauerma – Ulla Tiitilä – Mikko Lounela (toim.) *Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käsikirja* s. 131–157. Helsinki: Gaudeamus Oy.
- STUBBS, MICHAEL 1996: *Text and corpus analysis: computer-assisted studies of language and culture*. Oxford: Blackwell.
- VIIKARI, AULI (toim.) 1991: *Intertekstuaalisuus. Suuntia ja sovelluksia*. Helsinki: SKS
- VOLOSHINOV, VALENTIN 1990 [1929]: *Kielen dialogisuus. Marxismi ja kielifilosofia*. Suomenkielinen käännös Tapani Laine. Tampere: Vastapaino.

Liitteet

Liite 1. Keskuskauppakamarin tiedote 5.2.2014.

Keskuskauppakamari vaatii julkisten menojen jäädyttämistä

Keskuskauppakamari vaatii julkisten menojen suhteen palauttamista takaisin 50 prosenttiin bruttokansantuotteesta vuoteen 2020 mennessä. Tähän pääseminen edellyttää kaikkien julkisten menojen jäädyttämistä, hallituksen “50-50-mallista” luopumista sekä uskottavaa tervehdyttämishjelmaa, jossa on mukana lisäsäästöjä.

Julkiset menot ovat kymmenessä vuodessa nousseet alle 50 prosentista lähes 60 prosenttiin suhteessa bruttokansantuotteeseen. Vaikka suhdeluvun nousua ei taluskriisin alkuvaiheessa pysty välttämään, on suhdeluku nyt saatava nopeasti alas. Muutoin syntyy negatiivinen kierre, joka pahentaa velkaantumista ja luo paineita verojen nostolle ja myrkyttää siten talouskasvua.

“Julkisten menojen suhteen palauttaminen 50 prosenttiin BKT:sta vuoteen 2020 mennessä on sekä realistista että välttämätöntä. Tavoitteen muodostamisen taustalla on keskustelut yli kymmenen Suomen johtavan ekonomistin kanssa. Nykyisten hallituspuolueiden ja opposition on sitouduttava tähän kansakunnan kannalta ratkaisevaan tavoitteeseen”, sanoo Keskuskauppakamarin toimitusjohtaja **Risto E. J. Penttilä** .

Jos hallitus ei ryhdy päättäväisesti tervehdyttämään taloutta, uhkaa paisunut julkinen sektori jäädä pysyväksi. Tähän Suomella ei ole varaa. Kansainväliset tutkimukset osoittavat, että julkisten menojen suhteen pitäminen tällä tasolla voi jarruttaa talouden vuotuista kasvua jopa yhdellä prosenttiyksiköllä. Keskuskauppakamari ehdottaa kolmen askeleen ohjelmaa tavoitteeseen pääsemiseksi.

Askel yksi: julkiset menot on jäädytettävä

Ensimmäinen askel tavoitteen saavuttamisessa on julkisten menojen jäädyttäminen.

“Julkisten menojen palauttaminen takaisin 50 prosenttiin vuoteen 2020 mennessä edellyttää julkisten menojen jäädyttämistä sekä noin 2,2 prosentin vuotuista talouskasvua. Koska tähän kasvuvauhtiin pääseminen on epätodennäköistä, tarvitaan myös muita toimenpiteitä julkisen sektorin menojen kuriin saamiseksi ja erityisesti kuntien taloudenpidon tasapainottamiseksi”, sanoo Penttilä.

Askel kaksi: 50-50-mallista on luovuttava

Keskuskauppakamari näkee ongelmana hallituksen 50-50-mallin, jonka mukaan talous tasapainotetaan yhtä suurella veronkorotusten ja menoleikkausten määrällä. Nykyisessä taloustilanteessa rakenneuudistukset ovat välttämättömiä.

“Jos yksi kriisipaketti olisi riittänyt talouden tervehdyttämiseen, olisi hallitusohjelmassa sovittu fifty-fifty-periaate ollut aivan hyvä. Samalla periaatteella ei voida kuitenkaan enää

jatkaa. Verotus on niin kireällä tasolla, että veronkorotuksista on luovuttava kokonaan. Jos veroja korotetaan, kasvu heikentyy ja julkisen sektorin toipuminen siirtyy yhä kauemmaksi tulevaisuuteen”, Penttilä toteaa.

Askel kolme: kymmenen kohdan kuntoutusohjelma

Kasvuhakuinen elinkeinopolitiikka on Keskuskauppakamarin mukaan erittäin tärkeää, mutta nykyinen taloustilanne vaatii myös muita toimenpiteitä. Siksi Keskuskauppakamari on koonnut kymmenen kohdan kuntoutusohjelman talouden tervehdyttämiseksi. Ohjelma nostaa esille Suomen talouden kilpailukykyä parantavia toimia, joilla on merkittävä vaikutus tuottavuuteen ja talouskasvuun. Monien ohjelmassa olevien toimenpiteiden vaikutusten suuruusluokkaa on hahmoteltu hallituksen rakennepaketissa.

Keskuskauppakamarin kymmenen kohdan ohjelma sisältää avaintoimenpiteitä julkisen sektorin tuottavuuden parantamisen, tulonsiirtojen leikkaamisen ja julkisten palveluiden karsimisen osa-alueilla.

Lue kymmenen kohdan kuntoutusohjelma: <http://kauppakamari.fi/2014/02/05/kymmenen-kohdan-kuntoutusohjelma-suomen-taloudelle/>

Lisätietoja:

Keskuskauppakamarin toimitusjohtaja Risto E. J. Penttilä, p. 050 366 2395, risto.penttila@chamber.fi

Liite 2. STT:n tiedote 4.2.2014.

Keskuskauppakamari: Julkiset menot jäädytettävä

Keskuskauppakamari vaatii, että julkisten menojen osuus palautetaan puoleen bruttokansantuotteesta. Tämä pitäisi tapahtua vuosikymmenen loppuun mennessä.

Keskuskauppakamarin mukaan julkiset menot ovat kymmenessä vuodessa nousseet alle 50 prosentista lähes 60 prosenttiin.

Se pitää ongelmallisena hallituksen mallia, jossa talous tasapainotetaan yhtä suurin veronkorotuksin kuin menoleikkauksin.

– Verotus on niin kireällä tasolla, että veronkorotuksista on luovuttava kokonaan. Jos veroja korotetaan, kasvu heikentyy ja julkisen sektorin toipuminen siirtyy yhä kauemmaksi tulevaisuuteen, toteaa Keskuskauppakamarin toimitusjohtaja **Risto E. J. Penttilä** tiedotteessa.

Keskuskauppakamari on laatinut kymmenen kohdan hätäohjelman talouden tervehdyttämiseksi. Toimenpiteet sisältävät muun muassa eläkeiän noston, kuntien velvoitteiden karsimisen, opintotuen korvaamisen lainalla, työikäisille suunnattujen tukien karsimisen ja elinkeinoelämän tukien supistamisen.

Keskuskauppakamari on elinkeinoelämän asiantuntijaorganisaatio.

(STT)

Liite 3. Kansan Uutisten uutinen 5.2.2014.

Keskuskauppakamari lopettaisi opintotuen ja leikkaisi sosiaaliturvaa

Keskuskauppakamari vaatii hallitusta luopumaan 50-50-mallistaan, jolla sopeutustoimet on jaettu tasan veronkorotusten ja leikkausten kesken.

Järjestö käy armotta julkisen sektorin kimppuun. Se on laatinut myös rajun leikkauslistan, jonka toteuttaminen panisi kansalaiset polvilleen.

Kauppakamarin listalla on muun muassa eläkeiän välitön nosto, työkäisten sosiaalitukien karsiminen sekä opintotuen muuttaminen lainaksi.

Tiedotteessaan järjestö edellyttää kaikkien julkisten menojen jäädyttämistä. Keskuskauppakamari ei usko Suomen talouskasvun pääsevän 2,2 prosentin vuotuisen kasvuvauhtiin.

Keskuskauppakamarin toimitusjohtaja **Risto E. J. Penttilän** mukaan tepsiviä keinoja olisivat myös asumistuen yhdistäminen toimeentulotukeen ja perustilimalli harkinnanvaraisen korvamerkityn sosiaalituen tilalle. Hän vaatii myös, että veronkorotuksista on luovutaan kokonaan.

Keskuskauppakamari on näiden toimien lisäksi julkaissut kymmenen kohdan ”kuntoutuslistan” Suomen talouden tervehtyttämiseksi. Listalla ovat muun muassa ”yrittäjähenkilöitä korostavat” palvelusetelit, kuntien velvoitteiden karsiminen sekä viiden vuoden irtisanomissuojasta luopuminen kuntaliitoksissa.